

DOM in SVET

LETO XV.
ŠTEV. 9.

1902.

LIST ZA LEPOSLOV-
JE IN ZNANSTVO.
UREDNIKA: DR. MIHAEL
OPEKA IN DR. EVGEN
LAMPE.

TISKAR KATOLIŠKA TI-
SKARNA V LJUBLJANI.

Vsebina.

	Stran
Nesrečno zlato! Povest. Spisal Bogdan Vened. (Dalje)	513
Njene citre romajo . . . Silhueta. Spisal F. S. Finžgar	519
Zarnice. — Hrepenenje. Zložil Anton Medved	524
Josip grof Jelačić. (1801—1859). Spisal Ivan Steklasa	525
Eno samo tiho rožo . . . Zložil Ivo Danič	532
Od Save do Bospora. Potopisni spomini. Napisal Ivan Knific (Dalje.)	533
Trtje in povrtje. Zložil Anton Medved	539
Po angleško-burski vojni. Napisal Ivan Barbič	540
Nekaj aforizmov Szczepanowskega	544
„Smo pa le mož!“ Novela. Spisal F. S. Finžgar	545
Do zmage! Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben. (Dalje.)	549
Oj, vi lesi . . . — Ali jaz bi rad razjasnil . . . Zložil Ivo Danič	554
„Slavy dcera.“ K petdesetletnici smrti Jana Kollárja. Spisal Fr. K.	555
Pobožne želje. Zložil Anton Medved	556
Iz Kranjske na Goriško — pod zemljo! Tehnična dela pri bohinjskem predoru. Popisuje Livški. (Dalje in konec)	557
Književnost	561
Slovenska književnost. Str. 561. — Hrvaška književnost. Stran 566. — Bolgarska književnost. Str. 566. — Ruska književnost. Str. 567. — Iz drugih književnosti. Str. 568.	
Glasba	569
To in ono	570
Naše slike. Naš rojak slikar g. P. Žmitek. Rusi o Prešernu. Akademski slikar g. Josip Germ v Pragi. Družba sv. Cirila in Metoda. Toplice pri Novem mestu. Dr. Vatroslav Jagić. Nikola Mašić. Dragotin Hirc. Vodja istrskih Hrvatov dr. Dinko Vitezić. „Bolgarsko knjižovno društvo“ v Sofiji. Prvotiski na Češkem. Henrik Siemiradzki. Razstava tehnike in izumov poljskih. Adolf Dygasiński. Poljaki in Rusi. Zbrani spisi Žukovskega itd.	

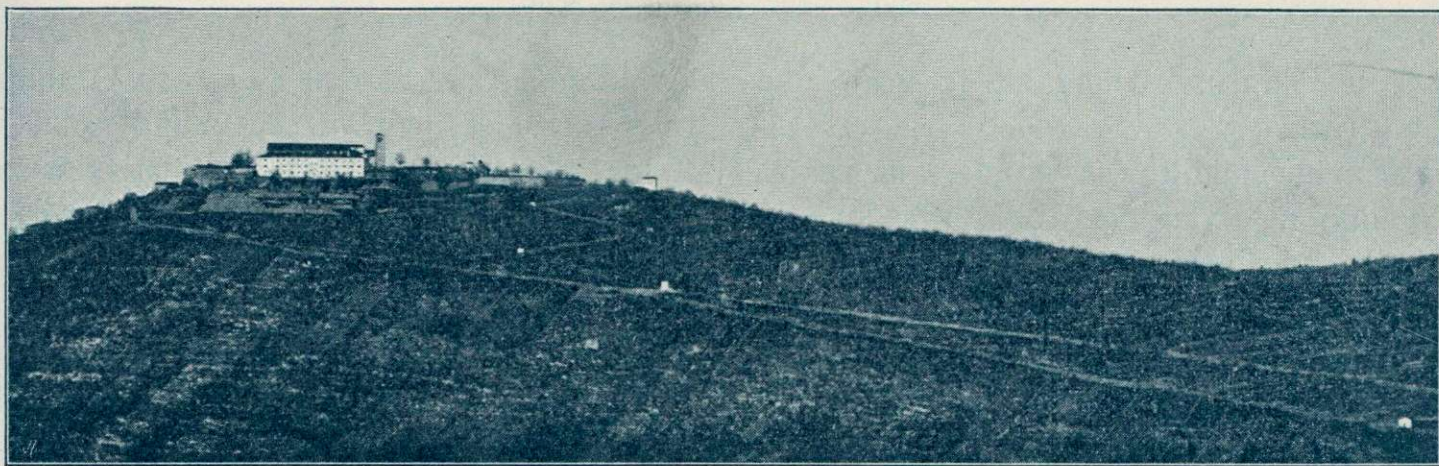
Slike.

Sveta gora pri Gorici	513
Izgubljeni sin. Slikal C. Medović	520—521
Spomenik bana Jelačića v Zagrebu	528
Od Save do Bospora	533—545
Carigrad: Arabec igra na dingalo, stran 534; Carigrad: Berač na velikem mostu, 535; Carigrad: Kurdski prodajavec sadja, 536; Carigrad: Sulejmanova mošeja, 537; Carigrad: Prestolna dvorana v starem Seraju, 540; Carigrad: Vhod v državno zakladnico, 545.	
Ban Jelačić	553
Vinjete	518, 544, 548, 560
Iz dnevnika. Risal P. Žmitek	568
Čudna žival. Slikal A. Weczerzick	573
Angleški kralj Edvard VII.	576

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: „**Marijanišče**“. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2.5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravnništvo v „Marijanišču“.

Sveta gora pri Gorici.

Nesrečno zlato!

Povest. — Spisal Bogdan Vened.

Trinajsto poglavje.

Na vrhuncu.

Izza nesrečne smrti svojega brata Primoža Oplotarjeva Franca gotovo ni nikoli tako hudo jokala, kakor tisto nedeljo, ko je izvedela, da so orožniki prijeli Tono zaradi tatvine. Kajpada ta njen jok ni bil tolikanj jok žalosti, temuč sramote in srda. Tona je sicer stanovitno tajila tatvino in se rotila, da ni pa da ni kriva. Ali vse ni nič pomagalo, tudi to ne, da je pozvala orožnika, naj vse preiščeta, da se bosta sama prepričala, da ni ona tatnica, ker ne bosta ničesar več našla, ko je vendar Srdinu dosti, dosti več ukradenega, kakor kar sta našla pri njej; tisti šop bankovcev da je pravi tat zato položil v njeno skrinjo, da bi od sebe odvalil sum. Orožnika sicer res nista nikakega denarja več našla, ali vkljub temu sta jo odpeljala v zapor, češ, saj je denar lahko kam drugam skrila.

„Uj sramote, vašo Tono so vzeli orožniki!“ S to novico je še predpoldnem prihitela Juretovka k Franci in je v živih barvah popisala ves dogodek. Franca izprva kar ni mogla verjeti. Ko je pa vse slišala, se je prijela za glavo in začela jokati in vpiti: „Nesrečna ženska, da se gre tako daleč izpozabit!“

„Da je sram ni, da gre tako sramoto naredit Oplotarjevi hiši!“ se je kakor v sveti jezi oglasila Maruška. „Kdaj se je še slišalo, da bi bili katerega Oplotarjevih vzeli orožniki?“

„Nikoli ne!“ je zatarnala starica.

„Malopridnica taka!“ je nadaljevala Maruška. „Namesto da bi vam delala na starost veselje in čast, dela pa sramoto. Zatrdno je vkup z Buščajem izvršila tatvino. Seveda tega ne smemo govoriti na glas; nas tudi ne briga dalje, za svoj denar naj se pobriga Srdin, da ga dobi nazaj. Ali skoraj gotovo sta skupaj delala. Pa kako je prišlo hitro na dan! Kako je res kazen božja grešniku hitro za petami! Tedaj, ko sem jo jaz zalotila v svoji sobi pri tatvini, sem ji prizanesla in jo lepo prosila, naj nikoli več ne poizkuša kaj takega. Tudi vi, teta, ste ji prizanesli in je niste naznanili sodniji. Človek bi mislil, da se bo vendar izmodrovala. Ná, pa gre táko naredit! Seveda je mislila, da ne bo prišlo na dan. Ali Bog le nekaj časa prizanaša. Zdaj je pa osramočena za celo svoje življenje. In žal, da njena sramota pade kolikor toliko tudi na vse sorodstvo, dasi ni le-to nič krivo. Seveda ne, saj je ni

nihče učil krasti. Vi, teta, ste jo učili samo lepe stvari . . .“

„Tatvine nikoli ne!“ je potrdila starica še vedno z jokom. Svoj živdan nisem premaknila tuje stvarce. Odkar je bila Tona pri nas, sem skrbela zanjo in jo učila kakor prava mati.“

„Zato je pa od nje tem grše, da vam namesto veselja napravlja tako sramoto. Edino to je še dobro, no, da ni izvršila te tatvine, ko je bila še pri nas. Moj Bog, kakšno zgledovanje bi bilo, ko bi jo orožniki prijeli pri nas! In pa tudi zato je boljše, da je niso dobili pri nas, ker bi lahko letel na nas sum, da smo morda mi tudi kaj krivi ž njo vred. Hvala Bogu, da je šla od nas! Ampak to pa rečem in bom zmerom rekla: Grda deklina je to, ki ne zasluži nobenega usmiljenja!“ . . .

„Prav praviš, nobenega usmiljenja ne zasluži in pri meni ga tudi nikoli več ne najde.“

„Bog te potolaži, Franca, drugi te ne more, taka je nesreča in sramota, ki te je zadela!“ je odhajaje dejala Juretovka, na kar je starica zopet začela krčevito jokati in se jeziti nad Tono . . .

* * *

„Železo je razbeljeno; zdaj se bo dalo dobro kovati — Franca je strašno huda na Tono. Zdaj se bo lahko dala pregovoriti za tisto, kar sem ti rekla oni dan“, je dejala neko popoldne Maruška Poljaku, ko ga je prišla obiskat na njegov dom in ga poklicala v stran. „Stopi danes gori in začni nagovarjati starko, naj meni izroči domačijo! Govori ji, kakor sem ti rekla zadnjič!“

„Veš, prav težko ji rečem kaj takega“, je odmajevalno odgovoril Poljak.

„Težko, praviš? Ali moreš na lažji način zaslužiti tako lepo svoto denarja? Saj veš, kaj sem ti rekla: Onega denarja, ki sem ti ga posodila, ti ne bo treba vračati, če mi to storiš. Kaj bi se pomišljal? Kar stopi gori in se loti starke. Seveda lepo, umetno, zvito. Pa kaj ti bom pravila, kako govori, saj si sam zadosti bistroumen. Kar pojdi; jaz pri-

dem kasneje gori. Moram še k bratu Antonu malo pogledat, je revež še vedno bolan.“

In Poljak je res šel k Oplotarjevim in umetno začel napeljavati vodo na Maruškin mlin.

„Ti, kdaj je pa Povzin posodil rajnemu Primožu dvesto goldinarjev?“ je vprašal Franco naglo, ko je stopil v sobo in sedel.

Franca ga je debelo pogledala. „Povzin, da je katerikrat kaj posodil našemu Primožu? Ali se mu meša? Kdaj so Oplotarjevi iskali denarja na posodo?“

„Jaz sem se tudi začudil, ko sem to slišal. Ali Povzin trdovratno zatrjuje, da je res posodil Primožu. In ker se ti nič ne zмениš, da bi poravnala dolg, ti pojde jutri naredit tožbo. To je rekel meni danes, naj ti grem povedat, ker sam je tako mogočen, da noče priti do tebe, da bi te stvari opomnil.“

„Ti volk požrešni, ti! To je laž, gola laž in sleparija! Če bi bil res posodil Primožu, zakaj pa njega ni nikoli terjal in zakaj se ni oglasil precej po Primoževi smrti?“

„Pravi, da poprej ni potreboval denarja in je mislil, da se boš pač ti sama spomnila, kaj je tvoja dolžnost. Po Veliki noči pa hoče omožiti hčer in potrebuje denarja za njeno doto.“

„To nikoli pa nikoli ne more biti res! Moj brat nikoli ni bil v sili. In če bi bil res vzel kaj na posodo, bi mi bil to gotovo povedal. Pa ni vzel. Jaz ne morem in ne morem verjeti. Ubogi brat, še v grobu ga ne pusté v miru in v dobrem imenu!“ Starica je začela bridko jokati.

„Kaj hoče brat? On je že prestal zemsko trpljenje in nevoščljivost hudobnih Bukovičanov. Tebe pa še čaka. Tako se mi zdi, kakor bi se bili vsi vaščanje zarotili, da ti bodo nagajali in ti grenili vse ure tvojega življenja.“

„Ko bi bila mlajša, jaz bi jim že pokazala. Ali kaj, kó sem stara revica! Z menoj, mislijo, bodo lahko pometali, kakor se jim bo ljubilo. Da bi bila vsaj ta Tona pridna! Precej bi prepisala domačijo na njo.“

„S Tono ni nič. Oporoka Primoževa naravnost pravi, da ji izroči posestvo le, če bo pridna. O tatiki, ki sedi v zaporu, pa veš, da se ne more reči, da je pridna. Boga zahvalimo, da je Primož naredil tako oporoko. Menda ga je sam Bog razsvetlil, da je dal tako zapisati. Res se človeku zdi, kakor da je v duhu naprej videl in slutil, kakšna bo Tona.“

„Oh, zakaj je moral umreti? Kaj hočem zdaj početi jaz, stara revica?“ In nov potok solz je privrel starki po obrazu.

Poljak jo je nekaj časa tiho opazoval, potem pa izpregovoril sočutno: „Franca, jaz bi ti nekaj svetoval.“

„Svetuj mi, kaj mi je storiti, lepo te prosim! Svetuj mi kaj pametnega!“

„Dobro, jaz ti hočem nekaj svetovati. Seveda ta moj svet ti lahko sprejmeš ali pa zavržeš. Malo čuden in nepričakovan se ti bo zdel, pa saj pravim, da ga lahko sprejmeš ali zavržeš. Torej poslušaj:“

Reva si bila celo življenje. Trpeti si morala kot kamen na cesti. Dobrega si prav malo užila. Zdaj bi ti bilo lahko boljše. Lahko bi imela prav lep večer svojega življenja. Ali kaj, ko so ljudje tako hudobni! Ubogo starico bi nekateri vaščanje najrajši iz kože deli. Nagajajo ti že zdaj in ti bodo še bolj nagajali. Poleg tega pa vaša kmetija sama človeku dela dosti skrbi in preglavic. Gospodarstvo na taki kmetiji je težavna stvar, za katero je najboljši mlad, odločen, pogumen človek, sicer gre lahko vse na drobne kose. Ko bi ti, Franca, imela kakšnega človeka, da bi za te gospodaril, — tako da se tebi ne bi bilo treba za nobeno stvar brigati, ampak bi popolnoma v miru živela in lepo molila ter se pripravljala za večnost, — ali ne bi bilo to lepo življenje? In jaz vem za takega človeka, ki bi namesto tebe gospodaril in zate skrbel, kakor morda še lasten sin ali lastna hči ne...“

„Kdo bi bil to?“ je vprašala Franca, ki je poslušala njegove besede z napeto pozornostjo.

„Maruška!“ je dejal Poljak odločno. — „Nihče drugi kot Maruška!“

„Maruška?“ je ponovila starica z naglasom, ki je pričal, da je pričakovala drugega imena. — — „Ne razumem te prav“, je nadaljevala po nekolikem premišljevanju. „Saj Maruška tako skrbi za me.“

„Jaz mislim drugače. Ti na Maruško prepiši domačijo! Le čakaj, da ti povem! S Tono ni nič, ker se je tako izpridila. Nji ne moreš izročiti domačije. To bi bilo proti volji tvojega rajnega brata. Komu jo boš torej pustila? Drugega bližnjega sorodnika nimaš, tujcu je pa spet ne boš dala. Izroči jo Maruški. Ona je pogumna in bo dobro znala vaškim nasprotnikom kazati zobe. V sorodu ti je tudi nekoliko, tako da se ne bo mogel nihče izpodtikati nad tem, če nji izročiš dom. Kako te ima rada, kako se je še doslej potegovala za te, pa tudi veš. Seveda, če nanjo prepišeš, ne smeš misliti, da potlej ne bo nič več tvojega. Pred svetom bo pač veljala za gospodarja, v resnici bo pa vse tvoje. To mora prej slovesno obljubiti, da bo skrbela za te kot za mater in da te bo vedno spoštovala in ubogala. No, zdaj pa reci: ali ne bi imela ti potem lepega življenja?“

Franca je zadovoljno prikimala z glavo: „Seveda bi bilo. Kaj pa misliš, ali bi ona hotela prevzeti domačijo na ta način?“

„Prav rada gotovo ne. Gospodarstvo je težko breme. In denarja ima ona že tako dosti, da se ji ni treba ubijati s tujimi stvarmi. Sicer jo pa jaz lahko vprašam in ti potlej povem.“

„Torej le vprašaj jo!“

„Ti si stvar pa tudi še dobro premisli!“...

Maruška se je na videz dolgo branila. Slednjič so se pa vendar domenili in se vsi trije nekega jutra na tihem odpeljali v trg, kjer je dala Franca pred notarjem prepisati posestvo na Maruško, sebi pa je izgovorila samo kót.

In vesela, skoraj ukaje se je starica pripeljala s svojima spremljevalcema iz trga.

Ljudje se seveda niso mogli dovolj načuditi, ko so izvedeli, kaj so naredili v trgu.

Nekateri so se smejali in norčevali, drugi so se pa jezili in hudovali.

„Do dobra so ji zmešali glavo.“

„Franca je gotovo prišla ob pamet.“

„Seveda, drugače ne bi samovoljno postala gostija na svojem domu.“

„Če je tako neumna, pa naj bo, pa naj živi kot jež pri lisici.“

„Kaj bo pa zdaj s Tono?“

„Bog večni ve, kaj bo še prišlo iz tega.“

„Ta Maruška ni pravdanska ženska!“

Tako so govorile vaše ženice drugo jutro, ko so čakale s kabli vode studenčnice, ki je pod bregom za vasjo iz osrčja zemlje počasi tekla v izdolbljeno skalbo.

„Ni pravdanska ženska ta Maruška ne!“ se je oglasila Juretovka, ki je ravnokar prišla s svojim kabljem in slišala zadnje besede. „Ni pravdanska, pravim, veste, s kom je v zvezi?“

„S kom?“ so vprašale jezične in radovedne ženice.

„Menda vendar ne s hudobcem?“ je strahoma vprašala Samka.

„Ne bodite no sanjaste!“ se je oglasila Tomažinka. „S kakšnim hudobcem je v zvezi? Oplotarjevi Franci se je znala prikupiti, pa je!“

„Pa bi se bila ti prikupila, če znaš!“ je povzela Juretovka. „Ona je Franci naredila, če hočeš kaj vedeti. Anžičkovi stari so rekli snoči: Ona je bolj prevejana, kakor njena mati Eva, ki je zapeljala Adama. Jaz pa pravim: Ona je Franci naredila, ona je čarovnica. Strah in groza, kaj mi je pravil Oplotarjev pastirček, ki sem mu jaz teta, kakor veste. Včeraj zjutraj je bilo, tako pred tretjo uro je moralo biti, ko ga je zbudil iz spanja — kakor veste, spi on v hlevu — neki šum iz hiše. Kar skozi ušesa je šlo. Vstal je in šel pogledat, kaj bi to bilo. Seveda v hišo ni mogel iti, ker so bila vežna

vrata zaprta. Pogledal pa je skozi ključavnico v vežo. In kaj je videl? Na ognjišču je sedela Maruška z razpletenimi kitami in nekaj cvrla v ponvici. „Vš, vš, vš!“ je reklo. Zraven ognjišča je pa na stolčku sedela Franca. In ko je bila tista stvar v ponvici scvrta, jo je tlačila Maruška Franci v usta. Pastirčka je izpreletela groza . . .“

„Zakaj pa ni križa storil? Križ se stori, pa hudobec zbeži“, ji je skočila v besedo Buščajka.

„Le pojdi! Misliš, da človek kaj more tačas, ko hudoba razgrne mrežo okoli? Glas je pa vendar dal od sebe. Takrat je pa čarovnica skočila pokonci, iztegnila tenki vrat — tako je bil dolg, da se je dotikal stropa. Pastirček je zbežal nazaj v hlev in se zaril pod odejo. Še je slišal, kako je čarovnica zaškrta z zobmi kakor peklenšček, pa zatulila kakor divja zver. Pa je zapel zvon, pri Sv. Antonu je pozvonilo k dnevu, in takoj je bilo zopet vse tiho . . .“

„Strah in groza!“ je zašepetalo nekaj glasov.

„Prismode neumne!“ se je porogljivo oglasila Tomažinka. „Maruška je kuhala ali cvrla Franci zajutrek, preden sta se odpravili v trg. To je menda videl pastirček, drugega nič. Ha, ha, ha, Juretovka povsod vidi čarovnice.“

„Menda zato, ker je sama čarovnica“, je poredno dejala Buščajka. Seveda ji Juretovka ni ostala dolžna odgovora. Majhno je manjkalo, da se niso stople preproste bukoviške ženice.

Maruška se je pa pri Oplotarjevih smejala in govorila: „Zdaj sem na vrhuncu. Čakaj, Brigita, tudi ti boš zdaj kmalu na vrhu željene svoje sreče!“

Štirinajsto poglavje.

Upanje.

Pri oknu stranske sobice je slonela Brigita in gledala v prijazno popoldne.

Razgaljeno nebo je bilo čisto kot ribje oko. Solnce se je veselo vozilo po nebu,

žarki zlatokipečega njegovega voza so kakor v tekmi trli in drobili ledene okove matere zemlje. — Dobrodejna zapadnja sapica je mehko vela in z ljubkim svojim dihom

topila sneg. — Kuretina se je šetala po dvoru. Koder je dremal na pragu. Mucka se je solnčila na vogalu.

V ostrešju je urna kapnica glasno žuboreč bežala po žlebičku v vodnjak.

Po poti je curljala čista vodica snežnica in izpodjedala mrvico za mrvico še ne raztopljene snežne plasti.

Videč, da je vesoljni svet prešinil duh sproščenja, si je tudi vrtno drevje začelo otresati neljubo snežno težo.

Toplejše in toplejše je dihala sapa. Jačje in jačje so se vsipali na zemljo solnčni trakovi in dosegali očividne uspehe. Hitreje in hitreje se je tajala ledena skorja, ki je obdajala zemljo. In začeli so se že kazati poedini rjavi kopni koščki zemlje.

Vsa priroda je vstajala in se premlajala ter se tega premlajanja radovala s sladkim nasmehom.

Deklica se pa ni smehljala. Otožno, kakor v jeseni v venečo prirodo, je gledala zdaj v prerajajoče se stvarstvo.

Da, zopet se vrača zelena pomlad.

Še malo, pa bo vse v cvetju in zelenju in v življenju in v veselju.

Zlatopolto solnce se bo vozilo kakor mlad junak zmagovavec po sijajnem nebu in bo sipalo žarke svojega bleska na svet, in povsod bo divna svetloba in gorkota in toplota. In zdaj zdaj bo nakičena vsa zemljica z zastavami zmagoslavja, z nadobudnim zelenjem in cvetjem. Zrak se bo tresel od krepkih ptičjih spevov in po njem se bodo točile pesemce veselih zemljanov.

Toda njena pesem se ne bo glasila in točila po zraku. Ona ni vesela, kakor so premnogi drugi zemljani. Nji ni pomlad prinesla nič nad — prav kakor si je govorila in napovedovala v jeseni.

Pač je Janko Brigiti večkrat med zimo pisal, pisal prav ljubezniva pisemca. Prepričala se je lahko iz njih, da misli resno na njo, da bi jo rad povedel pred oltar. Globoko, presrčno, iskreno ljubezen je dihala vsaka vrstica njegovih pisem. Rada ga ima tudi, rada tako zelo, tako močno, kakor še ni imela nobenega človeka na svetu. Oj,

kako bi bila srečna na njegovi strani, srečna neizrazno, neizmerno!

Ali kaj, ko je Jankov oče tak! On ne bo nikdar pustil, da bi prišla v njegovo hišo za nevesto — uboga rejenka... Zato se pa ona tudi noče siliti Jankotu; ne, na noben način noče postati njegova proti volji očetovi. Janko naj le vzame drugo, bogato, ona bo pa tako ostala, sama samcata, kakor je bila dozdej. Vendar ne bo nikomur tožila svojega gorja in svojih srčnih bolečin. Mirno bo prenašala zapuščenost in osamelost, dokler ne pride po njo s svojo koso božja dekla, bela smrt, ter jo presadi v novo, večno, zatrdno srečnejše življenje...

V tem svojem premišljevanju in sanjarjenju Brigita ni opazila, da so se bila vrata tiho odprla, da je vstopila Maruška, sedla na stolček in jo opazovala.

„Brigita, kaj si tako otožna?“ jo je vprašala naposled sočutno.

Deklica se je ozrla in očividno nevoljno odvrnila: „Prenehala sem malo s šivanjem in gledala vun v lepo popoldne.“ Hitro je vzela šivanje zopet v roke.

„Dan je v resnici lep, a kakor se ti bere na obrazu, ga ti nisi vesela. Povej mi, Brigita, zakaj si vedno še tako žalostna, tiha, otožna? Glej, vse se veseli, vse upa, vse pričakuje novega življenja in cvetja in sadov in veselja in uživanja!“

„In česa naj bi jaz pričakovala, kakšnega cvetja, kakšnega sadu, kakšnega uživanja? Kaj pa je moje upanje? Moje upanje je drobna slamica na razburkanih morskih valovih. Nespameten bi bil mornar, ki bi se je hotel okleniti, anti češ da ga bo rešila. Prav tako bi bila jaz nespametna, ako bi upala nekaj, kar mi je nedosežno. Ljudje upajo v srečo. Prav. Zame pa, vem, nikjer ne cvete sreča.“

„Brigita, Brigita, kako si ti vendar čudna! Tako mlado dekle — pa take brezupne misli! Živeti brez upanja — ali se pravi to živeti? Ne, življenje brez upanja ni življenje. Izpôdi si vendar enkrat iz glave take žalostne misli! Glej, kakor je pusta s snegom zasuta dolina, dokler je solnce ne izpremeni

v zeleno, cvetočo livado. Tako je pusto, enolično, žalostno življenje, dokler ga ne obsije solnce sreče in veselja. Le proč z otožnostjo in žalostjo, Brigita! Tudi tebi bo vzšlo solnce sreče.“

„Odkod neki?“ je vprašala Brigita s prisiljenim smehom.

V tem trenutku je zalajal pes. Maruška in Brigita sta se hkrati ozrli skozi okno. In koga sta zagledali iti po stezi sèm? — Jankota!

„Vidiš, tu prihaja tvoje solnce!“ je poravno dejala Maruška in prišlec zaklicala skozi okno: „Dobro došli, gospod Janko! Kar v to sobico stopite!“

„Pomislite, gospod Janko“, je precej začela Maruška govoriti, ko je Janko vstopil, pozdravil in sedel —: „ta-le naša Brigita je še vedno tako otožna, kakor je bila lani ono popoldne, ko ste prvokrat prišli k nama pod lipo!“

„Torej je otožnost njena neozdravljiva bolezen, mislite? Za vse bolezni je dobiti zdravnika, dobiti se mora kje tudi za Brigitino! Pa saj ga Brigita že pozna, kaj ne, Brigita?“ je govoril mladenič in jo nagajivo pogledal.

Brigita je povzdignila k njem od veselja iskreče se oči, pa jih je sramežljivo hitro zopet povesila.

Janko je začel pripovedovati, da je prišel za nekaj dni na velikonočne počitnice obiskat očeta, ki so nekaj bolehní, poleti pa da pride za stalno domov.

„In veste, kaj sva se z očetom ravno prej pogovarjala?“ je končal mladenič pripovedovanje. „Oče so rekli, da se moram poleti oženiti. In jaz sem rekel, da sem popolnoma zadovoljen, da imam nevesto že izbrano.“

„Katero pa imate, če smem vprašati?“ mu je ponagajala Maruška. „Kako Dunajčanko, kaj?“

„Moja nevesta je Brigita“, je odgovoril Janko odločno in obenem veselo. „To sem povedal tudi očetu.“

„In kaj so rekli?“

„Lahko si mislite! Kakor lani! Da ne dovolijo pa ne dovolijo, da bi njo vzel. A povedal sem jim odločno, da moja ne bo nobena druga kakor Brigita. Kaj ne, Brigita, ti boš moja ženka?“

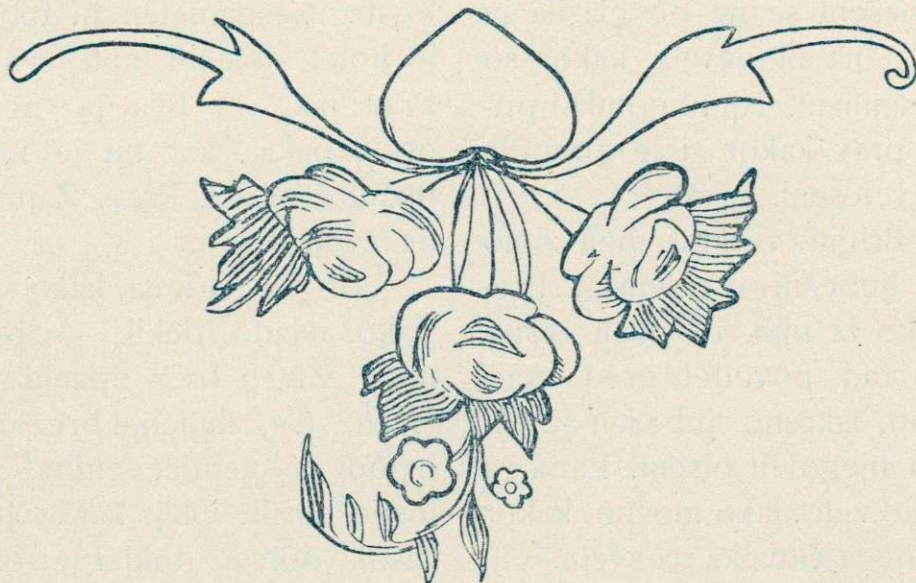
„Proti očetovi volji nikdar“, je odgovorila Brigita odločno in se obrnila vstran, da bi zakrila solze veselja in žalosti.

Mladenič jo je pogledal žalostno, potem pa ključovalno pristavil: „Če mi oče še tako branijo, boš ti moja!“

„Nikdar proti očetovi volji!“ je tiho zahtevala Brigita.

Maruška ju je nekaj časa gledala z vidnim dopadanjem, potem pa je izpregovorila: „Gospod Janko, pridite kmalu z Dunaja. Ko pridete nazaj, bo vaš oče sam prišel z vami snubit Brigito. To vama obema pravim jaz. Le še kaj se pomenita in vesela bodita!“ In Maruška je odhitela vun.

(Dalje).

Njene citre romajo . . .

Silhueta. — Spisal F. S. Finžgar.

Murni so črinčrinkali, peresa v tankem topolu so nalahko trepetala, dišalo je po mladem senu. Skozi vas je šumel potok, po nebu se je vozila luna. Izprehajal sem se v tem bajnem večeru za vasjo po mehkih stezicah, s palico sem zamahoval — vselej seveda brezuspešno — po svetlih lučkah, ki so švigale po zraku: kresnice so jadrale z žarečimi lampijončki po mirnem vzduhu. Bilo mi je tako dolgočasno-ugodno in poetično-prijetno, kakor je sploh človeku, ki uživa brezskrbno mladost in ob njej še sladke počitnice. Srce je neizmerno polno in koprneče, a se ne zaveda, česa je polno in po čem hrepeni. V mladih sanjah se mi je zibalo, pozdravljalo je poezijo narave, odmevali so v njem vriski koscev, lajanje vaških psov, ki so pred skednji sedeli in jezno enomerno bevskali v polno luno.

Prišel sem do vrtiča, sredi katerega je sanjala bela hiša. Skozi veje jablan so vreli žarki od razsvetljenega okna. Na žarkih pa je plavala po trepetajočem listju rahla harmonija in v to je bila kakor s pajčolanom povita drobna in otožna pesem sanjajoče deklice. Srce je oglušelo za murnčke, za ukanje koscev in odmeve vaških čuvajev. Poslušalo je samo to prelepo melodijo. Kot tat sem se priplazil skozi vrt. Jezile so me bilke, ki so šumele pod nogami, motile so me goste veje jablan, ki so zastirale okno in trgale žarke, ki so se vsipali od luči skozi okno. Naslonil sem se ob deblo. Zveneli so novi akordi, donele nove pesmi, a vse so bile tako rahle, tako nežne in nedolžne, kakor bi si ne upale vun skozi okno pod nočno nebo, kakor bi jih bilo strah krepkih, fantovskih glasov, škripanja črnih murnov in odmeva vaških čuvajev.

Stal sem in užival — — —

Ko se zdramim, ni bilo več ubranih akordov, ni bilo svetlih žarkov, odprto okno je tiho dremalo za košato jablano.

In tedaj sem tiho šel izpod drevesa, skrivoma gazil po rosni travi, bal sem se nečesa, kakor se boji tat, ki ukrade sveto stvar. Nosil sem v duši vse akorde, v srce sem zaprl tisti glasek in s temi ukradenimi dragulji sem bežal proti domu po stranskih stezicah, boječ se, da ne bi stopil predme duh tiste deklice in mi grozeče zažugal: „Tat! Vrni, kar si ukral! Saj ni bilo zate! Tat! Tat! Tat!“ — — —

Pritapal sem po prstih v svojo sobo, zaklenil duri, luči nisem prižgal in v postelji sem se zadelačel čez glavo. Toda akordov nisem mogel utešiti; zveneli so neprehoma v moji duši, odmevali celo noč v spanju, in šele mogočno, jasno jutro, ki je odičeno z briljantno roso potrkalo na moje okno, šele ono je zabrisalo z mogočno potezo veselega dne melanholično harmonijo v mojem srcu. — — — — —

A kmalu je prišel večer. Zopet so začrinčrinkali murnčki po ledinah, priveslala je luna nad vas, in prepevali so kosci vračajoči se s travnikov. Zopet sem se izprehajal po stezah med zrelo pšenico, po mehkih košeninah in s palčko sem lovil svetle lampijončke švigajočih kresnic. V srcu se je pa oglasila harmonija pretekle noči, zazvenela je pesem, stkana iz najčistejših glaskov. In zavedel sem se svoje tatvine, sram me je bilo in bežal sem proč od vrta, kjer stoji sredi jablan bela hiša, bežal hitro in tako dolgo, da sem slednjič vendarle zopet stal ob deblu in gledal v okno bele hiše, odkoder so pluli žarki svetilke. Sapo sem pridržaval, čul sem, kako mi je kovalo srce, oči so zrle nepremično za žarki skozi gosto jablano. Ali moje uho je bilo razočarano, moja duša pa nesrečna. Zakaj zgrnila se je nad oknom hipoma siva tema, jablano je obletel netopir, psi so mogočno zalajali, mene je pa bilo strah in sram. Snoči sem se bal, ker sem se vračal kot tat, a bil sem

vesel ukradenih biserov; nocoj sem prišel zopet krast, pa sem bil jezen, ker sem se vračal prazen domov.

Preteklo je toliko večerov, da se je pomračila lunina ploskev za polovico. Na vrtu po travi se je sledila gaz tatinskih obiskov. Pod jablano je bila pohojena trava, katero so poteptale moje nemirno čakajoče noge. Vsak večer je bilo okno razsvetljeno, pa vsak večer je leglo k pokoju brez akordov in brez pesmi. V meni se je pa vzbudila vest, ki mi je neprestano očitala tatvino, oglasil se je žugar, ki je vzdržno trdil: „Ti si oglušil strune, ti si užalil tisto rahlo srce za oknom — ti — ti — predrzni tat — tat —!“ In tako neizmerno klaverno je postalo moje srce, tako bridko zamišljeno in melanholično —

* * *

Slavili smo šumno slavlje. V beli hiši sredi jablan je bilo življenje — bučno, sva-tovsko življenje. Vsepovsodi krog hiše so stali koleslji. Iz dimnika se je že par dni neprestano kadilo; danes pa cvrči in šumi po kuhinji, duh po cvrtju in pečenkah se toči po celi okolici; po plankah se obešajo lačni otroci in prežé na grižljaje, katere jim z radodarno roko prinašajo svatje, vsi tako silno praznični, vsi z velikimi šopki za klubom pa vsi veseli in razigrani. S pôda odmevajo trobente in doné trdi udarci mogočnih škornjev, ki se vrtijo neumorno v taktu valčkov in polk.

V hiši za prvo mizo sedi novoporočeni par. Krog tega so razvrščeni ugledni svatje, oče župan in mati županja, starejšina in teta, najbogatejši kmetje iz okolice, a tudi mestna gospôda sedi med njimi. Neprestano žvenketajo kozarci, napiva se s tisto trdovratno vztrajnostjo, ki jo rodí vino, nazdravlja se z večno starimi frazami, v katerih je tako kruto malo srca in še manj misli. Vsak govornik seda samozavestno, ko je izbrbljal stokrat premlete stavke, vsak izpije do dna na zdravje ženina in neveste in vsak išče v očeh nevestinih globoke zahvale za vele-pomembne in iskrene besede. In res zahvaljujejo njene plave oči vsakega po vrsti,

in prikimava jim nežna glavica rahlo in milo, kakor se klanja kelih bele cvetke v večerni sapi. Vse je hrupno in glasno, vse se nekam zanosno trka na prsi, češ, mi smo mi, mi veljaki, mi bogataši, mi velmožje in poglavarji cele okolice. Le ona, nevesta, je tako skromna in tiha; njeno lice je belo kakor mirtino cvetje; v njenih laseh, krog njenih ustnic se ziblje skozi rahle smehe nekaj kakor skrb, njene oči pa se večkrat zagledajo v nedozorno daljavo in postanejo za

Izgubljen

hip vlažne, kot bi se od nečesa poslavljalje. Ožró se vselej potem zaupno na ženina, njeno vitko telo se za spoznanje nagne proti njemu, kakor bi šibko drevesce iskalo opore.

„Na pod!“ zakomandira starejšina. Bilo je soparno v sobi. Vsa miza se dvigne, starejšina podá nevesti roko in veli: „Po postavi — prvi ples z menoj!“ Odšumela so rahlo njena bela krila iz sobe, starejšini

so pa škripali črevlji in žvenkljala težka veriga pri uri. Nekateri gostje so se razpostavili pod jablano na vrtu, zažgali viržinke in za kratek čas metali otročajem krajcarje čez planke.

Jaz sem šel zadnji za plesavci na pôd. Tam sem čakal — tat s slabo vestjo — da bi mi bila dana prilika zaplesati enkrat z nevesto in izpovedati se svojega greha. Zakaj vselej, kadar sem zrl v njene oči, se mi je zdelo, da to oko išče nekaj izgubljenega — nekaj

ročni dan iskreno zasmejala. Jaz sem pa bil tako neizmerno vesel tega smeha, vesel tega velikodušnega odpuščanja, da me je spremila pozna noč veselo pevajočega po mehkih stezah domov. — — — — —

Za nekaj dni sem dobil v sobi na mizi citre in na citrah tole drobno pismo:

„Igrala nisem iz ljubezni do godbe, igrala sem iz ljubezni do same sebe. Moje srce je moralo imeti studenec, kamor se je izlivalo v mladostnem hrepenenju. Tisti večer sem se poslovila od svoje mladosti, pred menoj so drugi cilji. Imejte poslej citre Vi — in izročajte v brezskrbni mladosti svoje srce tem strunam.“

* * *

Zavrgel sem svoje citre, njene pa čuval in ljubil kot zaklad. Spoznal sem jasno, da tudi jaz ne igram iz ljubezni do glasbe, da sem tudi jaz egoist, da so mi strune vedno zvesto zavetje, kamor hodi pevat in jokati mlado, neizkušeno srce. In tožilo je prepogosto ob citrah moje srce, a često se je radovalo in vriskalo. Strune so pa vedno čutile z menoj; tiho so me tolažile, otožno zdihovale, pa tudi razkošno rajale z mojim srcem vred. Še bi vedela povedati tista borna sobica z lesenim stropom in črvivim tramom, pod katerim sem bival v počitnicah, kaj vse so pevale moje citre. Zelene trate smo stavili v puščave, zidali smo gradove v oblake, z rožno lučjo smo preplavljali svet, roke smo širili v objem tudi tistim, ki so nosili dokaj skritega strupa v črnih srcih.

Toda prišel je tisti avgustov večer, večer z gromom in bliskom, z viharjem in ploho. Za oknom sam stal in sem drgetal. Z nepremagljivo silo so se vzbudili sredi piša in hrupa vsi tisti akordi, katere sem nekdanj ukradel pod oknom zaročene deklice. Spomnil sem se slovesa od mladosti, zavedel sem se jasno, da se nocojšnji večer poslovim takisto tudi jaz, kot so se poslovili že milijoni. Toda njeno slovo — in slovo moje? Tedaj jasna in mehka noč, navdana z vonjem

Slikal C. Medović.

bljeni sin.

ukradenega. Doplesali so vsi po vrsti v kratkih turah: starejšina, drug, župan. Zabučale so trombe v drznem valčku in tedaj sem zaprosil še jaz mlade neveste za ples. In ko se je zibala rahlo v mojih rokah, se mi je zdelo, da to ni ženska, da je le pesem, tista nežna pesem, stkana iz najjasnejših glaskov in ovita s pajčolanom čistih akordov. Odkril sem ji svojo tatvino in prosil odpuščanja. Tedaj se je prvič na po-

poezije, prepojena z balzamom poletnega večera, in v to morje sladko dremajoče narave se je rahlo potapljal čolnič njene mladosti. A danes? Razbrzdani elementi igrajo orgije, da ječi sleme, da šklepetajo stekla, da se vije drevje, da pokajo in vzdihajo stara, orjaška debela. To naj bi bilo moje slovo od mladosti? — — — „Dà, to je tvoje slovo!“ Grom mi je odgovarjal. „Zadnjo nitko, s katero je še privezano tvoje srce na življenje, to zadnjo nitko pretrgaj, da boš vreden bodočega zvanja, da boš kos novim ciljem. Če te boli, nič ne dé. Izjokaj se zadnji večer! Poslej ne boš smel jokati, ker boš moral biti — mož!“ ...

In pritekla je ena — samo ena solza po mojem licu in je kanila na grob moje mladosti. V duši so se odzvale še enkrat ubrane strune, a pele so pogrebno pesem brezskrbnim mladim dnem, potem pa izdonele votlo kot zazvenčé lopate pogrebcev, vržene navskriž čez novo grudo — in potem so se razglasile in umolknile za vedno — — —

Prisemejalo se je po viharju krasno avgustovo jutro. Pozdravilo me je veselo-resno zvonjenje, ki je pelo visoko pesem: „Življenje ni praznik!“ Čutil sem sicer vso resnobo te pesmi, a razumel je nisem. Legla mi je na dno srca in za vedno pregnala mehke akorde one sanjave poletne noči. Raztrgala je rahlostkano zaveso, obsijano z lučjo rdečelične zarje, in me peljala skozi zaveso — iz paradiža — na trnjevo zemljo. Moje noge so se zadevale ob trnje in osat; onstran zaveso ni bilo mehkih stezic, ni bilo vonjivih kelihov pisanih cvetov, a bilo je mnogo čerí, mnogo vročega peska, da mi je klecalo trudno koleno, in obnemogel bi bil stokrat, da mi ni dalo tisto avgustovo jutro v roko zlate čaše, napojene s čisto roso večne moči in edine zmage. S to čašo sem romal po trnjevi zemlji — romam še sedaj in z mano so romale razglašene — njene citre.

* * *

Sedaj ne romajo več z menoj njene citre — — — — —

Pred „hišo mrtvih“, — če dovoliš, veliki Rus, da nazivljem s tvojim naslovom dom siljencev, v katerem bivam — pred hišo mrtvih je obstal črni voz. Straža je zvedavo stopila pred vrata, veliki ključ je zahreščal v durih in iz skrivnostne notranjosti črnega voza je stopil — deček štirinajstih let, spremljan s skrbnim varstvom bajoneta. Dečkov lice je bilo okroglo kakor jabolko in zapčeno liki sežgana ilovica. Velike polnočne oči so nemirno gorele pod črnimi obrvi; bujni, ogljasti lasje so bili razmršeni, polne rdeče ustnice pa kakor v strahu nekoliko razprte, in za njimi se je lesketala bela črta zdravih zob.

Strah mu je legal na lice, ko je stopal za paznikom od vrat do vrat. Težka omrežja so se odpirala in zapirala, mogočna rešta ključev v rokah paznikovih je rožljala in odmevala v srcu dečkovem kakor zvon smrti.

Prišla sta pred trdna lesena vrata, zahreščala sta dva zapaha, zakrulila ključavnica in odprt je bil stan za prihodnjo noč, ozek in temen stan za sina prirode in svobode — za dečka cigana — Šandora. — Hlebček kruha, lonček vode in kositaro skodelo prežganke so mu postavili v celico, potem so zopet zakrulile duri, zarigali zapahi, in težki koraki in zvoneči ključi so odbobneli po dolgem mostovžu.

Cigan Šandor je bil sam. Pogledal je hlebček, ozrl se na prežganko, a ni se dotaknil ničesar. Segel pa je hlastno po vodi in izpil vso do zadnje kaplje. Strah in iznenajenje sta ga užejala. Bil je truden od transporta, truden od pogleda strogih obrazov, ki so ga srečavali celo dolgo pot. Zato ga je veselilo, da je bil vsaj sam. Legel je truden na trdo slamnico, oči je uprl v sivkasti strop in mislil je na bridko ločitev.

Vzbudili so se mu vsi lepi večeri, ko je prenočeval pod šotorom vesoljnega neba, na katerem je gorelo toliko jasnih svečk. Gledal je pred seboj kratkočasno plapolajoči ogenj, ob katerem je sedela njegova stara mati — stara zgrbana ciganka, ki je momljala z brezzobimi čeljusti monotono pesem z ogrske puste. Domislil si je pri-

povedek in naukov starih ciganov, spomnil se suhega konja, katerega je tolikrat jezdil, kateremu je mulil sveže trave ter ga vlekel — starega potrpežljivca — za ušesa in za grivo. Prehodil je v duhu še enkrat vse dolge ceste, vse temne gozde, puste stepe, trge in vasi, poiskal skrivne ciganske brloge pa svetle dvorane, kjer so sedevali lepi gostje, kjer se je pilo in plesalo ob ciganski godbi. In tudi on je brenkal na citre, in prav njega so tako radi imeli, njega, črnega cigančka, da so mu metali v klobuk piškotov in belega kruha, vabili ga k mizam, da je zaigral solo in zapel cigansko himno.

In sedaj — sedaj je vse proč . . . Družba je razkropljena, na vse vetrove so jih razgnali, vsem so vzeli zlato prostost — in on ne ve, kje je mati, kje so sestre, kje je Bara, s katero sta igrala tolikrat duet, kateri je vselej prihranil piškotov in belega kruha, kateri je strgal pečeni krompir in ji iskal sladkih koreninic po bukovih gozdih. Vse je izginilo, vsega so ga oropali, vzeli mater, vzeli glavarja, vzeli Baro, vzeli, ah, vzeli celo — citre. Prodali so celo tiste lepe citre, ki so prebrenkale že en rod, prehodile toliko sveta, razvedrile toliko src, zaslužile toliko belih šestic — da, prodali so te citre, ker je on — tat. Tat! Seveda. Na bogato njivo je šel in nakopal krompirja, da bi ga večerjal in da bi ga lepo rumenega podajal Bari, in zato bi mu ona prišla na klobuk zelen trak, katerega je našel sredi ceste. In za krompir so prodali njegove citre, ki jih ne preplača nobeno zlato — celo špansko zlato ne . . .

Šandoru se je storilo inako, da se je preobrnil na slamnici, legel na obraz in tiho jokal v suho slamo mokre solze — za citrami. — — — — —

Preteklo je že dokaj mesecev. Črni cigan Šandor je dokaj obledel; njegovo oko ni bilo več živo oglje, mračna meglica ga je zastirala. Navaditi se ni mogel vseh teh železnih vrat in železnega reda. Da, poslušen je bil, krotek in skromen, toda ta red, ta, za druge tako prostrana, zanj pa tako ozka stanovanja, dan za dnem isti zvonec trdega

povelja, brez izpremembe, brez veselih noči v gozdu, brez veselega cestovanja križem sveta. — Do smrti bi se ne sprijaznil s tem redom, a prenašal ga je vdano in pokorno; trpel bi celó radostno — samo da je imel nekaj — — — A tisto so mu prodali za krompir — — —

Kadar so korakali vojaki z godbo po mestu, je vselej stopil Šandor k zamreženemu oknu ter stal zamišljen v krepke akorde, ko je godba že davno odigrala. Prsti so mu trepetali po železni mreži in njegova duša je poslušala odmeve prodanih citer, in v takih sanjah bi bil visel na oknu pol večnosti, da ga ni pozval vselej strogi ukaz nazaj na dolgočasni čevlarski stolček.

Večkrat sem ga opazoval in smilil se mi je. Pa ga poprašam nekoč:

„Šandore, ti dolgočasuješ?“

„Dà, gospod!“

„Pa kaj bi rad, da ne boš tako žalosten?“

„Citre, gospod!“

„Citre? Ali znaš igrati?“

„Dà, gospod! Znam, gospod!“

„Ko bi ti dal svoje? Jaz imam citre!“

„Ah, gospod! Prosim lepo, gospod! Citre mi dajte, gospod!“

Njegovo oko je zažarelo, roki je dvignil proseče k meni, odreči mu ni bilo mogoče in obljubil sem mu, če bo priden, da dobi citre.

Kako je poslej šival na stolčku, kako poslušal v šoli! Črkica mu ni smela uiti, in solze so mu stopale v oči, če ni mogel dobro in hitro odgovoriti — vse samo za citre. Kadar je začul moje stopinje na dvorišču, ga je gnalo k oknu, da vidi, če prihajajo citre in ker jih še ni bilo, je bil otožen, a delal je pridno in naglo, da bi zaslužil citre.

Godba je igrala neke nedelje v okolici. Šandor je slonel zopet na omrežju, bobnal s prsti po železu in sanjal sanje — svobodnega ciganskega življenja. Tedaj se prikradem tiho v sobo in položim citre na mizo, da so zadonele strune.

Cigana je spreletelo. Odskočil je od okna, oči so se mu razširile, v široki vrsti

so zablesteli beli zobje, lica mu je podplula kri, roke je dvignil kakor za molitev in z nekim svetim spoštovanjem se je bližal mizi, kjer so ležale citre.

„Tu imaš citre! Bodi priden, pa jih za-slужиš!“

„Bom, gospod, priden bom, gospod!“

Poljubil mi je roko, in na njej sem čutil vlažno gorkoto solze, ki je pritekla iz črnih oči. Nato je prijel citre, stisnil jih k sebi, kot pritisne mati dojenčka, če se boji, da bi ji ga ne iztrgali iz naročja. Dolgo let raz-glašene strune so kmalu zadonele v iskreni harmoniji, in po sobi je zaóčila svobodna ciganska pesem.

* * *

Šandorja ni več med siljenčki. Prišel je dan svobode, in cigan je poromal s citrami, za katere mu je ustvarjena roka in srce, v širni svet, v svojo prostost, po kateri mu je koprnela duša.

Naj se je veseli, zlate prostosti!

Jaz pa prosim tebe, bela nevestica iz davnih dni, ne bodi huda name, ker sem podaril — tvoje darilo. Morda te še sreča kdaj črni cigan Šandor in zaigra tebi in tvoji deci — na tvoje citre in ti zbudi sladki spomin na tisti bajni večer, ko si se po-slavljala od rahle mladosti in ko nisi vedela za tatu, ki je tajno stal pod jablano in kradel — tvoje akorde v svoje srce.

Zarnice.

Nad mano se zgrinja večer,
življenja večer in narave,
Nobenega žarka nikjer,
da pota obsveti goščave.

Da pač! Za gorami ob Savi
igrajo nebeške zarnice,
kot daljni, ognjeni pozdravi
jasné obledelo mi lice.

Dežele odsevi so zlati,
kjer dvigal me sladek je vzlet,
kjer moral sem v grob zakopati
življenskega jutra leskét.

Hrepenenje.

Kdo zna zatreti hrepenenja moč
po ljubi, nezvenljivi sreči?
Kogá ne straši groba črna noč,
trhljivost lepih udov v strašni ječi?

Povrni vendar se, moj mračni duh,
v domovje svojega izvora!
S solzami že namočen je moj kruh,
opravljena za greh pokora.

Anton Medved.

Josip grof Jelačić.

(1801—1859).

Spisal Ivan Steklasa.

Lansko leto dné 16. oktobra je minulo sto let, kar je bil rojen ban Jelačić v Petrovaradinu v Slavoniji. Petrovaradinsko mestno zastopstvo je priredilo na ta dan veliko svečanost ter dalo vzidati v hišo, kjer se je rodil ljubimec hrvaškega naroda, spominsko ploščo, a trg med gornjim in dolnjim mestom je dobil ime „Jelačićev trg“. Rodoljubno meščanstvo petrovaradinsko je s tem činom izkazalo dolžno čast velikemu narodnemu junaku. Tudi hrvaški rodoljubni časopisi so proslavljali stoletnico glasovitega bana z raznimi članki, dočim so mažarski listi po stari navadi pogrevali že davno ovržene neresnice o hrvaškem banu, češ da je bil v službi „reakcije“ in „protivnik svobode“. Kaj je bil Jelačić hrvaškemu narodu, more razsoditi samo objektivna zgodovina, katera seveda nima veljave pri slovanskih protivnikih. Da se obnovi spomin tega znamenitega Hrvata tudi med Slovenci, priobčujemo sliko njegovega spomenika in glavne podatke iz njegovega življenjepisa, kakor ga je sestavil Grlović v zbirki življenjepisov znamenitih Hrvatov. Saj je spomin slavnih hrvaških dni izza zadnjega polstoletja največja tolažba za Jugoslovane v sedanjih borbah.

Josip baron Jelačić Bužimski izhaja iz stare hrvaške plemiške rodbine, ki je dajala od nekdanjih hrabre junake krajiški vojski. Poslednjih sto let so dali Jelačići avstrijski vojski pet odličnih generalov: Ivana, Frančiška, Josipa, Jurija in Antona. Ivan (1742 do 1813) in Frančišek (1746 do 1810) sta bila sina Vuka Jelačića petrinjskega in glinskega zapovednika; oba sta postala v Napoleonovih vojnah podmaršala, a poslednji je junaško branil Feldkirch v Vorarlbergu, ko sta ga napadala Oudinot in Massena 22. in 23. marca 1797, ter je bil zato dné 6. aprila 1799 odlikovan z viteškim križcem

Marije Terezije in je postal vsled tega baron. Ta slavni junak se je oženil l. 1799. z baroneso Ano Portner, in iz tega zakona so bratje Josip, Jurij in Anton baroni Jelačići.

Josip Jelačić je bil rojen 16. oktobra 1801 v Petrovaradinu, kjer mu je bil takrat oče divizijonar. Imel je že od rane mladosti veselje do vojaškega stanu. Oče ga je odpeljal že l. 1809. na Dunaj in ga predstavil cesarju Frančišku. A vladar ga je dal v dunajsko terezijansko akademijo, kjer so se odgojevali, kakor še dandanes, gojenci za civilno državno službo. Na žalost mu je umrl oče že naslednje leto, in skrb za tri sinove je ostala odslej dobri materi, ki je vneto izvrševala to svojo dolžnost do smrti 28. novembra l. 1817.

Do l. 1819. je ostal Jelačić v akademiji, kjer se je izvrstno naučil več modernih jezikov, pokazal velik dar za zgodovino in pesništvo ter postal spreten borivec, strelec in jahač. Ker je vedno hrepenel po vojaškem stanu, ga je imenoval cesar Frančišek 11. marca l. 1819. za poročnika v 3. dragonskem polku barona Vincenca Kneževića, ki je bil hrvaški podban in praujec Jelačićev po materi. Ta polk je takrat bival na Dunaju. Mladi poročnik, poln idealov, se ni baval samo s sabljo, ampak kakor Preradović je tudi on z vojaško službo družil sveto službo večni lepoti, kar svedočijo njegova zbrana pesniška dela. V tisku so izšla šele l. 1851. Odlikujejo se z visokimi mislimi in z dovršeno obliko. Naravno je, da je tudi Jelačić pisal nemško; kasneje je Demeter prevel te pesmi na hrvaški jezik; njegovo dramatsko pesem „Rodrigo i Elvira“ pa so slišali Hrvati prvikrat šele 28. oktobra l. 1894. na hrvaškem pozorišču.

V tej mladostni pesniški dobi je Jelačić l. 1825. nevarno obolel ter je komaj okrevl. General baron Geramb ga je imenoval dné

1. maja l. 1825. za nadporočnika v istem polku in za brigadnega pobočnika. S polkom je odšel v Galicijo, kjer je preživel več nego pet let, potem pa je bil 1. septembra l. 1830. premeščen kot stotnik k ogulinskemu krajiškemu polku. S tem polkom je odšel l. 1831. na Laško, kjer je ostal štiri leta pod posebnim nadzorstvom slavnega generala Radeckega, kateri ga je odlikoval s posebno ljubeznijo in pohvalo.

Ko se je povrnil s svojim polkom v domovino, se je boril dné 17. oktobra l. 1835. v bitki pri Veliki Kladuši na bosenski meji, kjer je od nekdanj bilo dosti pomejnega prepira med krajišniki in med bosenskimi mohamedanci. Jelačić je vodil zadnjo stražo tretje navalne čete ter se je ž njo izkazal tako izvrstno, da je bil v poročilu posebej omenjen ter odlikovan z najvišjim priznanjem Nj. Veličanstva. 20. februarja 1837. je postal major pri pešpolku barona Gollnerja št. 48. in pobočnik feldcajgmajstra grofa Lilienberga, zapovednika dalmatinskega. V tej službi je prepotoval in proučil vso Dalmacijo in Črno goru. 1. maja l. 1841. je bil premeščen kot podpolkovnik k prvemu banskemu krajiškemu polku v Glino, kjer je postal že dné 18. oktobra l. 1841. polkovnik. Tukaj se je ne samo kot vojaški zapovednik, ampak tudi kot civilni upravitelj odlikoval tako, da si je pridobil neomejeno zaupanje krajiškega prebivavstva.

Ker so se na bosenski meji neprenehoma ponavljali sovražni napadi, se je vzdignil Jelačić l. 1845. z osmimi kompanijami svojega polka proti Bosni do Podvizda, kjer je po hudem boju 9. julija razpodil zbrane napadavce. Ko se je vračal, je v neki zasedi skoraj izgubil glavo, vendar so ga rešili nekateri junaški podčastniki in vojaki.

Jelačić je ostal v Glini do l. 1848. Banska stolica je ostala izpraznjena po odhodu bana Halerja. Kot namestnik jo je upravljal škof Haulik. Dolgotrajne narodnostne in politične borbe med Hrvati in Madjari zaradi jezika, uprave in raznih drugih hrvaških zahtev, katere so na požunskem saboru odločno branili hrvaški poslanci grof Janko Drašković,

Ljudevit Gaj, Metel Ožegović, Herman Bužan in drugi, so se končale z usodepolnimi posledicami. Prva puška, ki je naznanila v Parizu upor 24. februarja l. 1848., je zadonela po celi Evropi. Narodi so vstali, in dné 13. marca je upor strmoglavil Metternicha. Takrat si je znala pridobiti Ogrska svoje prvo ministrstvo — grofa Batthyanyja. Komaj je prispel glas o dunajskih dogodkih na Ogrsko in Hrvaško, že se je tudi tukaj pokazala želja po novih izpremembah.

Kukuljević je pripeljal 17. marca pred mestno zastopstvo deputacijo meščanov, ki so prosili, da se pošlje h kralju prošnja, naj bi sklical hrvaški sabor. Obenem so sklenili, da gre na Dunaj poslanstvo, ki naj naznani samemu kralju želje hrvaškega naroda. Na čelo odbora, ki je sklical narodno skupščino za razpravljanja o narodnih željah, so se postavili Ljudevit Gaj, Ivan Kukuljević in Ambrož Vranicany. V pripravnem dogovoru pri Vranicanyu je predlagal Gaj glinskega polkovnika Josipa barona Jelačića za bana, pohitel na to v Gradec k nadvojvodi Ivanu, s katerim je bil v zvezi, a od tukaj na Dunaj, da pridobi odločilne osebe za hrvaške prošnje. Tako se je hrvaška želja o imenovanju bana izpolnila še poprej, nego se je 25. marca l. 1848. zbrala v „Narodnem Domu“ narodna skupščina iz cele dežele. Jelačić je bil že z najvišjim odlokom z dné 23. marca imenovan za generala, tajnega svetovavca, upravitelja cele Vojaške krajine, lastnika obeh banskih polkov in za bana Hrvaške, Slavonije in Dalmacije. Skupščina je navdušeno sprejela Gajev predlog ter izvolila sijajno poslanstvo do tristo oseb za Dunaj, ki se je poklonilo kralju Ferdinandu ter mu predložilo hrvaške želje. Poslanstvo je vodil Gaj, a kralj ga je zaslišal dne 31. marca. V znamenje cesarske milosti je bil Gaj imenovan za kraljevega svetovavca.

Novoimenovani ban, kateremu je prinesel glas o njegovi izvolitvi v Glino vrli domoljub baron Dragojlo Kušlan, je pohitel na Dunaj, da tamkaj priseže kot tajni svetnik. Prisego kot ban pa je odklonil iz obzira na izpremenjene odnošaje med Hrvaško in

Ogrsko, ker se ni hotel vezati na nič, česar ne bi mogel izpolniti. Na Dunaju je bil Jelačić sijajno sprejet in že 7. aprila imenovan za podmaršala. 18. aprila se je vrnil novi ban, navdušeno pozdravljen, v Zagreb, in je prevzel vlado 19. aprila. Prva naredba bana Jelačića je bil oglas narodu 25. aprila, s katerim je odstranil tlako in urbarijalne davke. Dva dni kasneje je oglasil za neke zločine naglo sodbo, kar je dalo povod, da je ugovarjalo ogrsko ministrstvo, češ da si prisvaja oblast, katera mu ne pripada. Banski konferenciji je predložil 8. maja, da se naj skliče hrvaški sabor 5. junija l. 1848.; obenem je bil sestavljen začasni volivni red, po katerem je imelo priti v sabor 192 poslancev. Ista banska konferencija je poslala kralju 11. maja adresu, v kateri ga prosi, da jo naj podpira proti premogočnosti ogrske vlade in da pooblastilo banu, dokler sabor ne uredi raznih vprašanj. Ravno isti dan je ogrski palatin, nadvojvoda Štefan, v sporazumku z ogrsko vlado izdal naredbo, v kateri banu zapoveduje, da se ima v vsem pokoriti ogrski vladi in da mora preklicati vse svoje dosedanje naredbe, a podmaršal Ivan baron Hrabovský je bil imenovan za kr. poverjenika za Hrvaško, Slavonijo in Vojaško krajino. Topot se prvokrat imenuje ime tega generala, ki je bil divizijonar v Petrovaradinu, v taki zvezi s Hrvaško. Takrat je bil star že 69 let. Hrabovský je poslušal zapoved palatina in ogrske vlade ter je razgnal karlovški kongres, ker le-ta ni hotel priznati ogrske vlade; pri tem poslu je na Karlovce streljal ter razdejal velik del mesta.

S tem se je začela vojska med Ogrsko in Hrvaško. Kasneje je Hrabovský predal Petrovaradin Madjarom, kakor je tudi general Jović izročil Osek 22. oktobra l. 1848. ter s tem silno obtežil banovo stališče v Slavoniji in Bački. Hrabovský in Jović sta bila kot cesarska generala leto kasneje vjeta, postavljena pred vojaško sodnijo, obsojena na smrt, ali od cesarja pomiloščena na večletno temnico. Hrabovský je umrl l. 1852. v olomuški trdnjavi.

Ker se ban medtem ni pokoril zapovedi ogrske vlade od 11. maja l. 1848., se je ta pritožila pri kralju, ki je 29. maja z najvišjim pismom iz Inomosta zapovedal Jelačiću, da ne sme otvoriti za 5. dan junija sklicanega sabora brez kraljevega dovoljenja in da ima v 24 urah odpotovati v Inomost na cesarski dvor, da se opraviči.

Banska konferencija pa je v svečani izjavi na bana dné 2. junija navela razloge, iz katerih se otvoritev sabora ne more preklicati. Res se je sabor 5. junija sešel v Zagrebu najprej na Katarininem trgu in kasneje v gledališki dvorani današnje mestne hiše. Prvo delo sabora je bilo, da ustoliči bana. Ta svečanost se je izvršila 5. junija l. 1848. na Katarininem trgu. Ban je dan poprej prišel iz Branice v Zagreb, kjer so mu izkazovali velike časti. Iz Karlovcev je prišel srbski patriarh Rajačić, da po banovi želji ustoliči bana, ker je bil škof Haulik odsoten. Ko je bilo prebrano kraljevo ročno pismo o imenovanju banovem, so dovedli s posebnim poslanstvom patriarha v sabor, in potem bana, ki je prevzel predsedništvo s kratkim nagovorom in v roke patriarhove položil bansko prisego ter razvil svoj program. Ko je še patriarh pozdravil bana, je šel ves sabor najprej v cerkev sv. Marka, kjer je opravil službo božjo škof Ožegović, a potem v pravoslavno cerkev, k „blagodarenju“.

Takoj po instalaciji in dokler je ostal sabor zbran, da razpravlja o važnih vprašanjih, je odpotoval ban v spremstvu mnogoštevilnih odličnjakov, med katerimi so bili polkovnik Denkstein, grof Nugent, grof Ljudevit Drašković, baron Frančišek Kulmer i. dr., v Inomost, kjer je bil 19. junija v prisotnosti vsega dvora, ministrov in diplomatov sprejet v avdienciji. Sprejem ni bil milostljiv. Tukaj je Jelačić tudi zvedel, da se je onih 35.000 krajišnikov, ki so takrat stali pod Radeckim na Laškem, obrnilo s prošnjo do Radeckega in do kralja, da bi se smeli povrniti v domovino, kateri je zapretila nevarnost. Še iz Inomosta jim je poslal 20. junija oglas, v katerem jim javlja, da

mu je cesar in kralj v včerajšnji avdienciji imenoval nadvojvodo Ivana kot posredovavca, ki naj poravna prepire med Hrvaško in Ogrsko; zato naj ostanejo le mirni ter zvesti kralju in domovini na mestu, kjer so potrebni. V Karlovcih se je sicer že začel nered, ali on (ban) je že poskrbel, da se zopet napravi red.

Spomenik bana Jelačića v Zagrebu.

Ko se je ban vračal iz Inomosta v Zagreb, je dobil v Lienzu glas, da mu je cesar že z manifestom od 10. junija na tožbo nadvojvode palatina Štefana in ogrske vlade radi nepokornosti vzel vse časti in bansko dostojanstvo ter imenoval za poverjenika barona Hrabovskega, kateremu je poveril tudi preiskavo proti njemu. Spremstvo ba-

novo je bilo pobito, le on je ostal miren. Ko se je povrnil v Zagreb, kjer je bil navdušeno sprejet, je odšel precej v Slavonijo, da pomiri narod, in potem na Dunaj, kjer so se začeli s posredovanjem nadvojvode Ivana dogovarjati, kako bi se pomirile hrvaške in ogrske razmere. Ti dogovori med banom Jelačićem in grofom Batthyanyjem niso imeli nobenega uspeha, in pogodbe za pomirjenje, katere je hrvaški sabor dal banu, so ostale neizpolnjene.

Dokler je bil ban na Dunaju, so ga obiskovali mnogoštevilni častniki cesarske vojske, ministri, diplomatje in druge odlične osebe. Ban je stanoval v hotelu „Pri divjem človeku“ na Koroški cesti; tu sta pri njem stanovala Kukuljević in Vukotinović, ki sta bila v narodni opravi njegova častna straža. Pridružil se jima je tudi minister Doblhof, ki je jako spoštoval Jelačića. Na pozdrav velike deputacije generalov in častnikov je ban odgovoril z zanosnim govorom, ki mu je pridobil naklonjenost vseh krogov. Zvečer 29. junija l. 1848. so priredili banu pred njegovim stanovanjem ogromno bakljado, pri kateri sta sodelovali dve vojaški godbi. Na hrvaški pozdrav je ban odgovoril hrvaško in se zahvalil vsem ter obljubil, da bodo vsi oni, ki spoštujejo postavo, narodno bratimstvo in prestol, pri Hrvatih našli poštenih zaveznikov. — A od dné do dné je postajalo jasneje, da mora priti do krvave borbe. Hrvaški sabor je odredil, da se začnó po celi deželi nabirati doneski za oboroženje. Velike zasluge za organizacijo narodne vojske si je pridobil hrabri otoški polkovnik Dane Rastić, ki je kesneje kot banov brigadir slavno sodeloval v vojni ter si pri

Tapio Bicske izvojeval križ reda Marije Terezije, baronstvo in podmaršalsko čast.

Ban se vrne v Zagreb ter sporoči saboru 6. avgusta, da so dogovori brezuspešni. Sabor izdâ v istem smislu oglas na narod. Še enkrat 31. avgusta pozove kralj Ferdinand Jelačića iz Schönbrunna, da ponovi dogovore. A ti se niso vršili. Že 4. septembra 1848. je bil Jelačić s cesarskim ročnim pismom iznovič postavljen v vse svoje časti, Bilo je gotovo, da izbruhne revolucija. Ban je zbral do 50.000 mož, od katerih je pustil 10.000 pod generalom Rothom v Slavoniji, da jo branijo, a z ostalo vojsko je odšel početkom septembra do Drave. V Varaždinu je izdal 10. septembra svoj manifest na narod, v katerem razlaga, zakaj se je lotil orožja, a drugi manifest na Madjare. Ban je udaril čez Dravo pri Varaždinu 11. septembra z vso svojo vojsko, ki ni bila niti najmanje urejena ter slabo oskrbljena. Kako je slabo bilo tedanje preskrbovanje, se vidi najbolje iz tega, da je mogel hrvaški sabor izdati za vojsko samo 254.250 goldinarjev, a vse ostalo se je moralo pokriti z darovi, podporami in rekvizicijami. Po prehodu čez Muro se je ban združil z generaloma Zoisbergom in z Kempenom po kratki praski pri Mölvaru. Vedno dalje je prodiral po Ogrskem. V Šiofoku dobi cesarsko pismo, s katerim ga vladar potrjuje v njegovi časti; proglašâ manifest z dné 10. junija za neveljaven ter izraža banu cesarsko zaupanje. Ko Jelačić tako napreduje, dobi od nadvojvode palatina Štefana iz Vesprima pismo, v katerem mu ta sporoča, da je kralj poveril grofu Batthyanyju sestavo novega ministrstva; na ta način se bode stanje na Ogrskem izpremenilo ter zopet napravil red in mir. Radi tega naj ban ustavi vojsko ter naj pride k palatinu na dogovor. Toda ban je sporočil, da pod sedanjimi okolnostmi ne more ustaviti vojske, pač pa je pripravljen priti drugi dan v okolico Szeneša pri Blatnem jezeru na dogovor.

Ali do tega dogovora ni prišlo. Bana so namreč povabili na ladjo, na kateri je bival nadvojvoda. Vse je bilo že priprav-

ljeno za odhod, kar začne banovo spremstvo sumiti, da na neprijateljski strani — a brez znanja nadvojvode — kujejo neko zaroto, da bi dobili bana v svoje roke. Zato so prosili bana, naj se varuje in ne gre k sovražnikom. Ban se je dal pregovoriti, in tako je bil v zadnjem času preprečen tudi ta dogovor. Ban prodira dalje, in neposredno pred Stolnim Belgradom se mu pridružijo oddelki huzarskih in kirasirskih polkov grofa Vrbne, barona Kresa in grofa Hardega, ki mu znatno ojačijo vojno moč.

Dné 29. septembra je prišlo do prve bitke pri Pakozdu. Sovražnik se umakne do Budima, a Jelačić vzame Pakozd. Tukaj sklene premirje na tri dni, ker je dobil poročilo, da se je vojska, katero je pustil pod Boto na meji Slavonije, udala sovražniku. Moral si je torej zavarovati zvezo z Dunajem. Tam je izbruhnil upor z isto silovitostjo kakor v Pešti, kjer so 28. septembra podmaršala Lamberga na mostu grozovito umorili, kakor dné 6. oktobra vojnega ministra grofa Latourja na Dunaju. Zato je pohitel ban z vojsko preko Rabe in Altenburga pred Dunaj, a drugi del vojske — 14.000 mož — je izročil generalu Todoroviću, da jih odpelje za obrambo domovine skozi Štajersko domov.

Z umorom grofa Lamberga se je začela na Ogrskem državljanska vojna, ki je še tisti dan prisilila nadvojvodo Štefana, da se je odrekel palatinatu in izselil na Nasavsko.

Ko je ban hitel proti Dunaju, kateremu se je približal že 10. oktobra in se združil s cesarskimi četami, ga je imenoval cesar dné 3. oktobra za vrhovnega zapovednika in kraljevega poverjenika za celo Ogrsko. A Jelačić ni sprejel niti tega zapovedništva niti poverjenišva, ker je ostal v taboru pred Dunajem. Tu se je zbirala vojska, kateri je stopil na čelo feldmaršal knez Windischgraetz. 22. oktobra so obdale cesarske čete Dunaj, a ban je zasedel kot zapovednik prvega zbora s svojimi četami pokrajino od Kaiser-Ebersdorfa do Himberga. 24., 25. in 26. oktobra so se dunajski uporniki hudo

spopadli s cesarsko vojsko; 28. oktobra je sledil splošni napad na mesto. Ban je naskočil okraje Landstrasse, Erdberg in Weissgärber ter prodril do invalidskega doma in do Schwarzenbergove palače z enim krilom, med tem ko so Gradiščani in Brodžani v Rambergovi diviziji zasedli Leopoldovo mesto.

Z druge strani je pa začela groziti madjarska vojska. Prekoračila je Litavo in Fischo. Ban pohiti pred Schwechat, kjer sta se obe vojski strnili 30. novembra. Tu je ban sijajno premagal sovražnike. Drugi dan je sledil napad na notranje dunajsko mesto; pri tem napadu je sodelovala tudi hrvaška divizija Hartlieb. Otočani napadejo dvorna vrata ter si osvojé cesarski dvor! Še tisti dan se je Dunaj moral vdati. Največja zasluga za ta veliki uspeh gre banu Jelačiću. Za svoje junaštvo je dobil veliki križ Leopoldovega reda s cesarskim lastnoročnim pismom ter od ruskega cesarja red sv. Vladimira in takisto pismo.

Sledilo je primirje na več tednov. V tem času se je zgodila izpremembra na avstrijskem prestolu. Ban Jelačić je bil dné 2. decembra navzoč v Olomucu, ko so proglasili Frančiška Jožefa I. za cesarja in kralja. Takoj nato se je začela iznova vojska na Ogrskem. Jelačić je prestopil mejo pri Brucku ter pognal sovražnika pri Parendorfu do Nižidskega jezera. Nekoliko dni kasneje je osvojil ban Altenburg in Mošonj, 27. decembra Rab, a 28. decembra je premagala Ottingerjeva brigada sovražnika pri Kapolni. Dva dni potem, dné 30. decembra, je izvojeval ban pri Moru nad Perczelom eno svojih najsijajnejših zmag ter zajel 2000 mož, 23 častnikov in 6 topov. Dné 3. januarja l. 1849. je bila krvava praska pri Tetenyju. Sovražnik se je umaknil, in 4. januarja se je približala naša vojska Budimu, ki ga je drugi dan brez vsakega odpora vzela Madjarom! Sovražnik se je umaknil proti Vacu in Szolnoku. Za nekaj časa so se duhovi pomirili, a kmalu se je borba zopet nadaljevala. Dné 26. in 27. fe-

bruarja je bila krvava bitka pri Kapolni, a 4. aprila napade Klapka brigado Rastićevo od treh strani: od Danyja, Isaszega in Tapio Bieske. Hrabri Otočani so odločili zmago z bajoneti; zato sta bila kasneje odlikovana general Rastić in poročnik Pavel Jurković z viteškim križcem vojnega reda Marije Terezije in z baronstvom. Ban Jelačić pa je bil imenovan 13. marca za topničarskega generala in vrhovnega zapovednika južne vojske, dočim je za Windischgraetzom nastopil na severu general Welden.

Jelačića je zadela težka naloga, da zbere na več krajev razdeljeno cesarsko vojsko po Bački, Banatu in ob Dravi in da se uspešno upre sovražniku. Zbral je 21.000 mož in 74 topov ter udaril 24. aprila proti Oseku, vzel Srem ter se utaboril v Rumi. Cela njegova vojska je štela 72.000 mož; toda zaradi raznih bolezni, posebno kolere, in zaradi drugih pomanjkljivosti je bilo komaj deset bataljonov pripravnih za boj. Sovražnik se je bil učvrstil v Petrovaradinu, odkoder je napadal naše. Ponoči na 7. junij se je vnel krvav boj med banovo vojsko in med sovražnikom pri Kaču, a ponoči 12. junija je vzel Jelačić Novi Sad, ki ga je pa sovražnik razdjal z bombami iz trdnjave petrovaradinske. 25. junija je vzel ban Stari Bečej, a po manjših praskah se je sešel 14. julija s sovražnikom pri Hegyesu, kjer se je moral pa umakniti v najboljšem redu, ker je bilo sovražnika dvakrat več nego njegove vojske.

S to borbo se končuje Jelačićevo vojevanje, ker je kmalu potem Haynau osvojil Temešvar ter se je ban trudil, da se zedini z glavno vojsko. Zato gre v Temešvar. A še prej, nego pride Jelačić tje, se vda Görgey ruskemu generalu Lüdersu 13. avgusta 1849. pri Vilagošu. S tem je bila vojna končana.

Jelačića so poklicali koncem avgusta na cesarski dvor, da sodeluje tamkaj pri posvetovanjih, kako bi se imela urediti Hrvaška, Slavonija in Vojaška krajina. Znano je, kako je ban o tem mislil in delal; a rezultat teh posvetovanj je bil ves drugačen: proti od-

ločni volji bana Jelačića so uvedli v celi monarhiji absolutizem. Pač pa je dobil Jelačić za svoje zasluge 29. julija 1849. komanderski križ reda Marije Terezije, in temu odlikovanju so dodali še svoje visoke redove tudi ruski car, kralja saški in hanoveranski, vojvoda parmski in drugi.

Ko je bival Jelačić na Dunaju, je prišel tudi k grofu Stockau-u v Napajedl na Moravskem na lov, kjer je spoznal njegovo ljubeznivo hčerko Sofijo. Oženil se je ž njo 23. julija l. 1850. ter prišel z ženo dva dni pozneje v Zagreb. Z nepopisnim slavljem je sprejelo glavno mesto hrvaško bana in banico.

Po vojni in po prvem preustroju monarhije se je povrnil ban kot guverner in vrhovni zapovednik Hrvaške, Slavonije in Dalmacije ter kot guverner Reke v Zagreb, kjer je ostal do svoje smrti. Potoval je pogostoma po svojih zemljah a v važnih zadevah seveda tudi na Dunaj. L. 1851. je postal lastnik pešpolka št. 46. ter je istega leta kupil od grofa Erdödyja grajščino Nove dvore, kjer je počival zadnja svoja leta. Ban Jelačić si je pridobil mnogo zaslug, da so povišali zagrebško škofijo v nadškofijo, da se je ustanovilo „Društvo za zgodovino jugoslavensko“, da so dobili Hrvatje narodno gledališče in gospodarsko društvo, in se je sploh zanimal za vse kulturne zavode.

Zadnje odlikovanje mu je podelil vladar, ko ga je povišal v grofovski stan 24. aprila 1854. Ker ni imel sinov, je prešlo grofovstvo po njegovi smrti na njegova dva brata: na podmaršala Jurija in na Antona in njune potomce. Ban je imel samo eno hčer Anko, ki je pa umrla že l. 1855. Pod vlado absolutizma pa Jelačić ni mogel več razvijati svojih čilih duševnih moči; vsled raznih neuspehov je obolel duševno in telesno ter začel hirati. Za dalj časa se je moral umakniti v Nove dvore ter prepustiti vsa opravila svojemu namestniku, dvornemu svetniku Conradu. Tako je bolehal dalje in l. 1859. mu je duh čisto otemnel. Trpel je hude muke in slednjič je v banskih dvorih v prisotnosti svoje ljubeče soproge in svojih

bratov prejel 14. maja svete zakramente za umirajoče ter umrl v noči od 19. na 20. maj 1859. ravno o polnoči v 58. letu svoje starosti. Njegova smrt je pretresla vso Hrvaško z globoko žalostjo. Že drugi dan po smrti so balzamirali banovo truplo ter ga v sijajni obleki postavili v banskih dvorih na mrtvaški oder. Na tisoče ljudi je prihajalo, da se poslové od svojega ljubljene bana, med njimi pod vodstvom podmaršala Šokčevića tudi velika vojaška deputacija. Truplo banovo so prepeljali 26. maja iz Zagreba v Nove dvore, kjer je shranjeno v kapelici rodbinske grobnice. Izprevoda so se udeležile mnogoštevilne deputacije, dostojanstveniki, vojaštvo in ljudstvo. Grof Dragutin Erdödy je nosil pred krsto bansko žezlo, a grof Štefan Drašković bansko zastavo. Kardinal nadškof Haulik je vodil izprevod, a vojaškemu konduktu je zapovedoval podmaršal Šokčević. Drugi dan je bral v prvostolni cerkvi svečane zadušnice kardinal Haulik. Jelačiću banu na čast je odredilo Njeg. Veličanstvo po njegovi smrti, da prvi banski, danes otoški polk št. 79, nosi na večne čase njegovo ime.

Ban Jelačić je bil nenavadno lep človek, srednje, krepke postave, črnih las, pozneje nekoliko plešast, temnih oči, jakih obrvi, debelih, kratkih brk, slokega nosa in plemenitega izraza v licu. Glas mu je bil prijazen in mehak, držal se je junaško in odločno, mislil brzo in bistro. Bil je strog, pravičen — ali tudi blag in rahločuten. Visoko naobražen, je govoril več modernih jezikov ter bil jako živahnega temperamenta. Njegovo geslo „Što Bog daje i sreća junačka“ je vrezano tudi na njegovem grobu.

Sedem let po njegovi smrti, dné 16. decembra 1866., so slovesno odkrili v Zagrebu na Jelačičevem trgu njegov veliki bronasti spomenik, ki ga je vžil dunajski kipar Anton Fernkorn. Stroške je pokrila hrvaški narod s prostovoljnimi doneski. Svečanemu odkritju so prisostvovali: zastopnik Nj. Veličanstva, podmaršal grof Bellegarde, tedanji kraljevi pobočnik, ban Josip Šokčević, dvorni svetnik Ognjeslav Utješenović kot zastopnik

dvorne pisarne, ves sabor s predsednikom dr. Šuhajem, razni mnogoštevilni dostojanstveniki, med njimi generala Preradović in Mamula ter brata pokojnikova grofa Jurij in Anton, vojaštvo, svečeništvo, razne oblasti, društva in silna množica ljudstva. Malo po enajsti uri predpoludnem je padel zastor s spomenika; škof Kralj je potem opravil cerkveni obred, „Kolo“ in „Glasbeni zavod“ sta odpela pesem „Jelačicu banu“, a vojaštvo je med obredom dalo čast s strelom in godba je igrala. Opoldne je bil banket pri „Caru avstrijskem“, zvečer svečana predstava Kukuljevičevega „Stjepka Šubića“ v narodnem gledišču, slednjič pa se je zasvetilo vse mesto v krasni razsvetljavi. Bil je krasen naroden praznik!

Jelačičeva vdova je po njegovi smrti zapustila Hrvaško, se vrnila na Moravsko, se potem omožila z grofom Dubskim ter umrla pred 12 leti. Nove dvore je prevzel banov brat grof Jurij Jelačić.

O velikem banu so napisali zgodovinarji že celo literaturo, katero je do l. 1863. vestno zbral Wurzbach. Odtlej se je število spisov o njem še znatno povečalo, dasi še doslej ni natančno popisano njegovo krepko delovanje. En del banovih „Spominov“ je obdelal v francoskem jeziku vrli drug in bojni tovariš Jelačičev iz l. 1848., hrvaški rodoljub podmaršal baron Neustädter, ki je umrl v Zagrebu 15. decembra l. 1866. precej po odkritju Jelačičevega spomenika.

Jelačičevo ime nosi tudi ustanova za bolne krajišnike iz l. 1848. in za njihove sirote; to ustanovo je osnovalo hrvaško ljudstvo s svojimi doneski.

Ime Jelačiča bana bode živelo v hrvaškem narodu in v njegovi zgodovini. Bodočnost bode razjasnila popolnoma, da Jelačić ni bil samo plemenit človek, ampak tudi veren služabnik svojega kralja, vdan sin hrvaškega naroda in požrtvovalen prijatelj pravemu narodnemu napredku.

Eno samo tiho rožo...

Eno samo tiho rožo
meni dala je pomlad,
eno samo izmed cvetja
vseh poljan in vseh livad.

In prenesel sem jo varno
v svoj preprosti, mirni stan,
da ubranim jo viharjem,
da ne stre je dih hladan. —

V stan zaveli so viharji,
roža mi je vsáhnila:
takrat v mojo mlado dušo
mrzla smrt je dáhnila...

In kot da je pot končana,
zdaj oziram se nazaj —
tja, kjer spi pod razvalino
moj prelepi mladi raj...

Ivo Danič.

Od Save do Bospora.

Potopisni spomini. — Napisal **Ivan Knific.**

(Dalje.)

XXXVII.

Preden odidem iz Carigrada, poberimo še nekatere stvari, ki jih dosedaj nisem omenil!

Osem dni sem bival ob Bosporu. Spremljalo me je na celem potu najkrasnejše vreme. Deževalo je samo en dan. Podnebje v Carigradu je jako milo. Sredi oktobra je vladala skoraj poletna vročina. Zima se začnja šele sredi decembra in traja do meseca aprila. Včasih nastopi tudi hud mraz. V dveh tisočletjih je približno desetkrat zamrznil celi Zlati rog in Bospor tako, da so ljudje peš hodili iz Evrope v Azijo in obratno. Nasprotno bi pa vladala poleti huda vročina, ko bi ne pihljali hladni vetrovi od Črnega morja. Najprijetnejši letni čas pa je jesen, posebej še mesec oktober.

Na slabem glasu so orientanci po svojem bakšišu. Predstavljal sem si pa stvar vse huje, kot je v resnici. Res da te semtertja napade strgan berač ali revno opravljena starka, ki vpijeta nad teboj: „Bir bakšiš, čelebim!“ Pa vendar teh „praesta-quaesumusov“ ni preveč in tudi nadležni niso tako, kakor jih navadno slikajo. Na Galatskem mostu pa čepi cela vrsta beračev, večinoma slepcév, ki drže v roki plehnate skledice. Reveži so vsega pomilovanja vredni; zato nehoté sežeš v žep in jim podariš 10 par.

Usiljivi so, kakor povsod, tako tudi v Carigradu, dragomani¹⁾. Komaj se kam zagledaš, že vpije nad teboj. Na obrežju, na Galatskem mostu, pred kolodvorom jih pa kar mrgoli. Govoré ti vse mogoče jezike, seveda ne brez napak, pač pa vsaj toliko, da se razumeta. Precéj dragi so — 8 do 10 frankov zahtevajo na dan in vrhutega še jed in pijačo — zato nisem rabil nobe-

¹⁾ Tolmači.

nega. Čemu imam pa Baedekerja? V njem najdem vse, karkoli mi je potreba. Gospod Jovescu je imel tolmača par dni, pa je ravno tisto videl in slišal kot jaz; samo da drago-manove razlage niso toliko zanesljive kot tiskana knjiga.

Preden sem šel na pot, so mi pravili: „Še ubili te bodo tam doli v Carigradu.“ Kaj še! Osebna varnost je v turški stolici ravno taka kot pri nas; še srepo me ni pogledal nihče; pač pa smo se z nekaterimi Turčini prav dobro razumeli in prijazno „razgovarjali“. — Pravili so mi, da je na Balkanu samokres neobhodno potreben. Čemu neki? Da bi z njim streljal vrabce ali kali? — Svarili so me pred žepnimi tatovi. Na celem potovanju mi ni zmanjkalo niti vinarja. — Pišejo tudi o draginji in visokih cenah po Carigradu. Moram priznati, da sem izhajal prav po ceni. Naj-elegantnejših hotelov pa seveda nisem iskal.

XXXVIII.

Nekega večera sem jo mahal čez Galatski most proti kolodvoru. Stopim k blagajnici in zahtevam vozni list do Adrianopola. „Ali imate teškeré?“ me vpraša blagajnik. Kdor hoče namreč potovati po Turčiji, si mora za to po svojem konzulatu dobiti od turške policije posebno dovoljenje. „Teškeré“ je torej nekak potni list, pisan seveda samo turško; stane pa 20—30 piastrov. Tako obteženo menda ni potovanje nikjer drugod kakor v Turčiji. Je-li to strah ali pa prevelika skrb, ki jo Turčini gojé ne samo do tujcev, ampak tudi do lastnih podanikov?

„Teškeré? Avstrijski konzul je pripečatil v moj potni list svoj ‚visum‘ in mi dejal, da zadostuje za cel Balkan“, mu odgovorim.

„Če hočete potovati v Adrianopol, morate imeti teškeré“, nadaljuje oni pri blagajnici. Prepirava se nekaj časa semintja. Izvlečem denarnico, položim na desko 70 piastrov in pravim: „Tukaj je denar za vožnjo v Adrianopol. Dajte mi vozni list!“

Mož nekam izgine; v par trenutkih se vrne in pripelje še nekoga s seboj. „Če nimate teškeré, si ne morete kupiti voznega lista do Adrianopola“, mi razlaga le-ta; „vzeti morate direktno karto do Avstrije.“ — „A jaz bi še rad izstopil v večjih mestih“, ga prosim. — „Saj lahko izstopite, če hočete“,

Carigrad: Arabec igra na dingalo.

mi odgovori; „vozni list velja deset dni; ustavite se lahko, kjer hočete, samo da ste v desetih dneh čez mejo.“ — To je pa kakor nalašč zame! V desetih dneh sem že desetkrat v Avstriji. Kupim si torej listek do Belgrada za dve zlati turški liri, t. j. 45 frankov v zlatu, veljaven za III. razred.

„III. razred orientске železnice mora biti slabši kot hlev!“ si misliš morda. Ne boš, prijatelj! Ne dobiš izlepa tako čednega III. razreda, kakor je na Balkanu. Saj so vozovi narejeni po angleškem ali, če hočete, ameriškem načinu: dolgi so in široki. Počejeni so pa tako, da pri nas ne dobiš tako

lepih vagonov. Tudi razsvetljeni so izborno. Od turških železnic bi ne bil nikdar pričakoval kaj takega.

Proga Dunaj-Carigrad je dolga 1707 km. Ekspresni vlak jo prevozi v 40 urah; „konvencionalni“ vlak, ki na Balkanu nadomešča brzovlak, vozi nekaj ur več. Vedeti je namreč treba, da na Balkanu vlaki vozijo počasneje kot pri nas; sicer bi ekspresni vlak, ki pride n. pr. z Dunaja v London v 29 urah, ne potreboval celih 40 ur, da prevozi to sicer dolgo pot. — Zgradili so železnico večinoma nemški in avstrijski inženirji l. 1873. Oni del, ki spada pod turško cesarstvo, je še sedaj v oskrbi „Akcijske družbe za orientске železnice“, katero imajo v rokah večinoma Nemci. V Bolgariji in Srbiji je proga državna. Pri turški železnici je še sedaj nastavljenih mnogo nemških uradnikov in sprevodnikov. Še sedaj slišiš mimo turškega „tamam“ tudi še nemški „fertig“, in vsled tega imenujejo Turki železniške sprevodnike „fertigči“.

Spravimo se v vagone. Dasi je bil vlak kratek, vendar ni bilo prevelike gneče. Tudi so bili potniki III. razreda vsi opravljeni čedno in lepo. Vlak zapiska, oddrdramo tja v temno noč — proti domu. Z Bogom, divni Carigrad! Mir s teboj: Selam aleikum! „Vidimo li se še kedaj?“

Proga od Carigrada do Adrianopola je menda zelo pusta in dolgočasna. Nizki griči, nerodovitna ravnina, revne hišice: to je vse, kar vidiš, če se voziš podnevi. Tukajšnje postaje pač nimajo nikakih znamenitosti. Izvzeti moramo samo vasico San Stefano, ki je znana vsled svetoštefanskega miru iz l. 1878. To je druga postaja zunaj Carigrada. Leži ob morju in sestoji iz samih vil.

Zleknil sem se po klopi, dejal si pod glavo havelok, potegnil si fes prav do ušes, in sladki Morfej me je sprejel v svoje naročje.

XXXIX.

Solnce še ni priplavalo na nebosklon, tudi zarja še ni naznanjala dneva, ko nas zbudi glas sprevodnikov: „Edirné, Adrianople!“ Pomencam si zaspane oči, vzamem

s police kovčezec, pa hajdi na prosto! Pot mi zabrani policijski uradnik; moral sem se dati popisati: kdo sem, kaj sem, kam grem, zakaj kolovratim po svetu, itd. Sicer je vse to zapisano v potnem listu; pa vendar, ker turški uradniki ne umejo nemščine, se moraš legitimirati ustmeno, in sicer — francosko. No, saj sem se že teden dni izprehajal po pariških bulvardih; zato sva se pogovorila, da je bilo veselje.

Mesto Adrianopol — Turki mu pravijo Edirné, Bolgari pa Odrin — leži dobro uro od postaje, onkraj Marice, na nizkem

Carigrad: Berač na velikem mostu.

hribu. Že od daleč zagledaš visoke minarete Selimove džamije, ki stoji vrh griča.

Solnce se je baš vzdigovalo izza Črnega morja, ko sem korakal po široki cesti proti mestu. Velik kamniten most vodi čez Marico (ne: Máríco). Široka je ta slovanska reka, pa plitva. Parobrodi ne morejo voziti po njej, kvečjemu plavi. Kadar naraste, poplavi celo ravnino tako, da ne moreš od postaje do mesta.

Star je Adrianopol, lahko rečemo, že 2000 let. Popravljal in olepšal je mesto cesar Hadrijan, po katerem je dobilo tudi svoje ime. Pri tem mestu je cesar Konstantin

premagal Licinija, tukaj so Goti l. 378. pobili cesarja Valenta. V XIV. stoletju so ga osvojili Turki; 100 let je bil Adrianopol stolica turškega cesarstva, dokler ga ni izpodrinil Carigrad; a še dandanašnji ga imenujejo drugo turško glavno mesto.

Prišel sem v Odrin. Bil sem razočaran. To naj bi bilo za Carigradom prvo turško mesto! Ulice ozke, blatne, slabo tlakane; hiše nizke, napol lesene. Veliko je mesto, veliko, saj šteje nad 70.000 duš; pa je tudi umazano, da nikoli tega. „Vodnik“ sam pravi: „Karakterističen za Adrianopol je njegov pristno turško-tatarski značaj; mesto ni pravzaprav nič drugega kot iz slabih bajt sestavljeno šotorišče, vsled obilnih vrtov neizrečeno razsežna vas.“ Prepričal sem se, da ima „Vodnik“ čisto prav.

Največja, pa tudi edina znamenitost tega mesta je džamija Selima II. Turki pravijo, da je najlepša v celem cesarstvu. Lepa je v resnici, nič manj kot Aja Sofija. Velika je in krasno opravljena. Sredi mošeje izvira studenec. Mohamedanke, katerih je bilo nekaj v džamiji, so klečé pile iz njega. — Mošejo dičijo štirje minareti, ki so do 60 m visoki, lepo izdelani iz rezanega kamna. Imajo po tri galerije. Cerkvenik mi je odprl, da sem zlezal na enega izmed njih. Trojne stopnice vodijo do vrha; minareti so že sami na sebi ozki; napraviti pa v stolpu troje stopnic tako, da z enih ne moreš preiti na druge, je prava umetnost. 300 stopnic vodi do vrha; razume se, da sem splezal prav na tretjo galerijo. Krasen razgled se ti nudi odtod na mesto in na okolico!

Pravijo, da biva v Adrianopolu 23.000 mohamedancev in do 40.000 kristjanov; pa vendar cerkvâ ne vidiš skoraj nikakršnih, mošej in minaretov pa brez števila. Allah ima pač bolj vdane vernike, kot so kristjani!

Nekaj novejših poslopij, par velikih vojašnic, prostoren bazar: to so vse znamenitosti odrinske. Škoda, da sem izstopil v Adrianopolu in s tem izgubil en dan. Pod milim Bogom nisem imel kaj gledati, ničesar delati. Prvikrat v treh tednih mi je postalo dolgčas, in to prav pošteno. Odpeljal bi se

bil naprej; pa kaj, ko vozi samo en osobni vlak na dan. Ni mi kazalo drugega nego počakati do jutra, pa bodi dolgčas še tako velik.

Pozabil sem bil vzeti v mesto svoj turški fes. Vsi so me radovedno ogledovali, češ: Kaj pa ta tujec išče po Adrianopolu? Na cesti se je igrala kopa otrok. Smejali so se mojemu evropskemu pokrivalu, češ: Ta-le pa še fesa nima!

XL.

„Mustafa - Paša!“ so vpili „fertigči“, ko smo prijadrali do zadnje turške postaje. Zapuščali smo turško cesarstvo, dospeli smo do prve slovanske države oziroma državnice na Balkanu, do kneževine Bolgarije. V lepi cirilici se blesti napis prve bolgarske „stan-cije“: Харманлий (Harmanlij). Izginile so tiste čudne turške kljuke; po celem Balkanu tja gori do Belgrada nas bo spremljala slovanska cirilica. Počasi izginejo tudi rdeči fesi; njih mesto zavzame siva ali črna bolgarska kučma. Izgineta „fertig“ in „tamam“; sprevodniki kličejo le še: „Gotovo!“ Mladi Bolgarčki ti vpijejo: „Vodica studena!“ na večjih postajah pa ti ponujajo: „Vino, pivo, pugačice!“ Z eno besedo: zašel si med svoje najjužnejše brate Bolgare. Neko veselje občutiš v svojem srcu, da jih moreš pozdraviti v lepodoneči slovanščini. Res, da sta slovenščina in bolgarščina precej različna jezika, vendar pa kmalu razumete Bolgarja. Svoje bratstvo ti pa dokazujeta Bolgar in Srbin s tem, da te — tikata. Vikajo te samo najizobraženejši in najbolj gosposki ljudje; nižje ljudstvo te pa vseskozi tika. Sprejel sem takoj to ponujeno mi bratstvo in jih tudi tikal.

Zavili smo v Vzhodno Rumelijo.

Mnogo let sem trgal hlače po gimnaziji; pa, da me je pri maturi profesor vprašal, čigava je pravzaprav Vzhodna Rumelija, ne bi mu bil dalovoljnega odgovora.

Oni del Bolgarije, katerega loči od prave kneževine visoki Balkan, in katerega pretaka Marica s svojimi dotoki, se imenuje Južna Bolgarija, službeno pa Vzhodna Ru-

melija. Do l. 1878. je bila vedno v turški oblasti. Berolinski kongres pa je določil, da bodi Vzhodna Rumelija samosvoja provincija, seveda pod vrhovnim pokroviteljstvom turškega sultana. Upravlja naj se provincija sama; edinole guvernerja določa in potrjuje visoka porta. Pri tem je tudi v resnici ostalo nekaj let. L. 1885. pa je nastala v Plovdivu, v glavnem mestu Rumelije, vstaja, ki ni stala nikakršnih krvavih žrtev. Ljudstvo, po večini Bolgari, so zahtevali, da se Rumelija združi s kneževino Bolgarijo. Tedanji knez Aleksander se je vdal, in Rumelija in Bolgarija sta se združili.

Carigrad: Kurdski prodajavec sadja.

Sultan je odločno protestiral, in ruski car je nevoljno zmajeval z glavo, češ: „Zakaj rušite mir na Balkanu?“ Toda bilo je zastonj. Od l. 1885. pripada Rumelija v resnici h kneževini. Edini srbski kralj Milan se je čutil žaljenega v svojem pravicoljubju. „Rumelijo nazaj ali pa se bojujva!“ se je glasil njegov „ultimatum“. Prišlo je do bratomorne vojske med Srbi in Bolgari, in ta boj se je, kakor znano, nesrečno obnesel za Srbe. V Rumeliji so sedaj nastavljeni samo bolgarski uradniki, in rabi se izključno bolgarski denar; še celo colninsko mejo so prestavili do postaje Mustafa-Paša.

Mimo več neznatnih postaj se slednjič pripeljemo na prostrano plovdivsko ravnino, ki je menda zelo rodovitna. Prebivavci so oblečeni v rašovnato, večinoma rjavo obleko. Moški nosijo hlače, ki so spodaj zelo ozke, zgoraj pa zelo široke, kratek jopič in širok pisan pas. Na polju raste koruza in riž; pasejo se črede ovac, prašičev in bivolov. Le-ti so črne barve in močnejši kot naši voli. Bolgari jih rabijo kot vprežno živino; pravijo, da so bivoli zelo dragi. Vasi ni veliko; hiše so nizke in slabo zidane; prebivavci pa so baje precej bogati.

Mesto je precej veliko; prebivavcev ima do 40.000. Po veri so večinoma pravoslavni; nekaj je mohamedancev, nekaj katoličanov, nekaj pa seveda tudi judov; saj kje se jih ne manjka? Katoličani imajo v mestu svojega škofa in tri cerkve: eno stolno in dve podružnici. To je na Balkanu zelo veliko. Tudi je po Vzhodni Rumeliji več katoliških župnij. Vsekako se katoličanom v Bolgariji bolje godi in več jih je kakor v Srbiji. Mesto je napol evropskega, napol pa še orientskega značaja. Če prideš od Carigrada, napravi mesto nate prav dober vtisk;

Carigrad: Sulejmanova mošeja.

Sredi te ravnine zraste kar naenkrat pred teboj iz tal sedem kamenitih gričev. Težko da bi se kje drugod sredi obširne ravnine dobilo kaj takega. Po teh gričih in njih vznožju pa se razteza mesto Plovdiv (izg.: Plôvdif). Turki ga imenujejo Filibé, tujci pa Philippople. Že od daleč ga zagledaš, ko se ti smeje raz griče.

Vlak obstane na „stanciji“. Pokličem kočijaža — „faeton“ jim pravijo Bolgari — in z dvema vrancema se peljem v lepi kočiji v dobre četrte ure oddaljeno mesto.

ko bi se vozil obratno, bi bil pa tudi vtisk drugačen. Nekatere ulice so prav lepe; druge zopet so — turške. Bazar je zelo velik; sploh cvete v mestu bogata trgovina. Tudi nekatere stavbe po mestu so lepe, novodobne,

Sedem gričev torej se vzdiguje iz ravnine; popolnoma pozidani so trije in polovica četrtega: Džambas-tepe, Nebet-tepe, Taksim-tepe in Sahat-tepe; ostali trije so neobljude. Na severni strani mesta teče reka Marica.

Staro je mesto Plovdiv. Stalo je že takrat, ko je vladal makedonski kralj Filip II., ki je mesto razširil in olepšal; zato je dobilo po njem tudi svoje ime. Rimljani pa so ga imenovali „Trimontium“, ker je bilo pozidano po treh gričih. Ko so Turki osvojili Rumelijo, je v Plovdivu stanoval rumelijski „beglerbeg“, t. j. beg vseh begov, nekak deželni predsednik.

XLI.

Mesto Plovdiv je nam Slovencem znano posebno vsled tega, ker tamkaj stanuje naš rojak gospod Anton Bezenšek. 23 let že biva v Bolgariji: pet let je poučeval v Sofiji, 18 let pa je že profesor na državni realni gimnaziji v Plovdivu. Znan je kot izvrsten stenograf. Tudi drugače je zelo izobražen. Navadno poučuje modroslovje in stenografijo, včasih pa tudi jezike. On je eden prvih učenjakov v Bolgariji; njegovo ime je znano daleč naokrog. Spisal je že mnogo knjig v bolgarskem jeziku in izdaja „Jugoslovanskega Stenografa“. Pa tudi Slovencem, zlasti še udom „Družbe sv. Mohorja“, je dobro znan po svojih spisih.

Že iz Carigrada sem mu naznanil svoj prihod. Ker nisem vedel njegovega naslova, sem ga poiskal na realni gimnaziji. To je, lahko rečemo, največje in najlepše poslopje v Plovdivu. Sezidal je je prejšni knez Aleksander I. prav ob Marici. Ima sedem razredov. Poučuje se bolgarsko; francoščina je obvezen predmet. Zavod je realka in gimnazija obenem. Do III. razreda učence poučujejo skupno; potem pa jih razdelé na dva oddelka. Šola je opravljena po najnovejših zdravstvenih predpisih. Ves zavod je v najlepšem redu. Za gimnazijo se širi proti Marici lep in velik vrt, kjer se mladi Bolgari poizkušajo v telovadbi.

Dobil sem g. Bezenška v profesorski knjižnici, katero vodi že 16 let. Bil je sila vesel in priazen. Razkazal mi je knjižnico, seznanil me z nekaterimi profesorji, pokazal mi kemični in fizikalni kabinet in laboratorij,

pogledala sva pevsko dvorano — gimnazija ima tudi svoj orkester — in pregledala sva šolske sobe. Povsodi najlepši red, zbirke velike, profesorji prijazni.

G. profesor me je vodil po mestu in mi kazal njegove znamenitosti. Peljal me je na Sahat-tepe, odkoder je krasen razgled na mesto in okolico. Pod teboj se širi mesto. Starejši deli so še — turški, novejši pa sezidani moderno. Zlasti mnogo vil je zunaj mesta. Na vse strani se širi velika ravnina. Proti severu zreš na visoki Balkan; proti severo-vzhodu zagledaš planine Črne gore. Za njenim hrbtom pa leži mesto Kazanlik, ki slovi po vsem svetu po svojem rožnem olju. Cela polja so ondi posejana s samimi rožami; iz njih se pridobiva rožno olje, ki zelo lepo diši, pa je tudi sila drago. Proti jugu zreš na visoke Rodopske planine, v njih vznožju pa ugledaš prostrane vinograde.

V veliki novi vili zunaj mesta si je gospod Bezenšek izbral lepo stanovanje. Pokazal mi je svoje gorenje prostore, potem pa me je peljal še v svojo „biblioteko“. V njej hrani tri velike folijante pravega pristnega bolgarskega vinca. Kupil si je g. profesor grozdja pod Rodopskimi griči; dobil ga je zelo po ceni; iz njega pa si je sam napravil prav sladko kapljico. Hej, to so vam zvenele čaše, ko smo napivali slovenski slogi in ljubavi, gosp. profesor, jaz in pa g. Ivan Žerovnik, poslovodja knjigarne gospoda Alojzija Bezenška!

Brat našega profesorja je namreč ustanovil v Sofiji in Plovdivu knjigarno, ki prav dobro uspeva. V kratkem bo postala dvorna knjigarna. Razpošilja knjige na Rusko, Nemško, Francosko, Angleško itd. Vse duševne proizvode naših bratov na jugu ti oskrbi knjigarna „Pčela“ v Sofiji. Zato bodi ta tiskarna posebno še zaradi slovanskih del vsem Slovencem toplo priporočena. V odsotnosti lastnikovi jo vodi g. Ivan Žerovnik, Slovenec iz zelene Štajerske.

(Konec.)

Trtje in povrtje.

More matter, with less art.
(Shakesp. Haml. II. 2.)

34.

Veledična
gospodična,
jaz sem čisto izgubljen!
Po močvirnih
lokah mirnih
vodi me ljubezni sen.

Ko ponoči
ne razloči
pogled štorov od ljudi,
lice križam,
plah se bližam
štorom, vprašam: „Kdo ste vi?“

Tih odgovor
vzame tovor
z duše moje, ko veli:
„Ne ongavi!
Spat se spravi!
Sicer to si, kar smo mi!“

35.

Pesem na ‚tralala‘,
godba na ‚hopsasa‘
vredna zlata je, ne bakra.
Polen je božji hram,
v kotu pa joka tam
žaljena ‚musica sacra‘.

36.

Nikar se mi ne srdi,
če v tvoji družbi gost
v besedi kažem trdi,
kako sem divje prost!

V veliki svoji togi
ne čutim, da sem kriv,
če nisem, kakor mnogi
vesel in ljubezniv.

Ne boj se me, gorjanca,
ki v skalah dom je moj!
Izlikanega znanca
desetkrat bolj se boj!

37.

Kaj toliko te briga,
kar svet o tebi klepeta?
V nebo visoko naj te dviga,
ali v pekel peha!

Nikomur ni po godi
na slehernem človeku vse.
Ni vreden, da po zemlji hodi,
kdor sam ne ve, kaj je!

38.

Brdka knežnja Simforoza
sede na čaroben voz.
Sredi ceste pade z voza
in si stlači orlov nos.

Simforoza, knežnja brdka,
nos je lica velik kos.
Meni pa je znana tvrdka,
kjer dobi se tudi nos...

Anton Medved.

Po angleško-burski vojni.

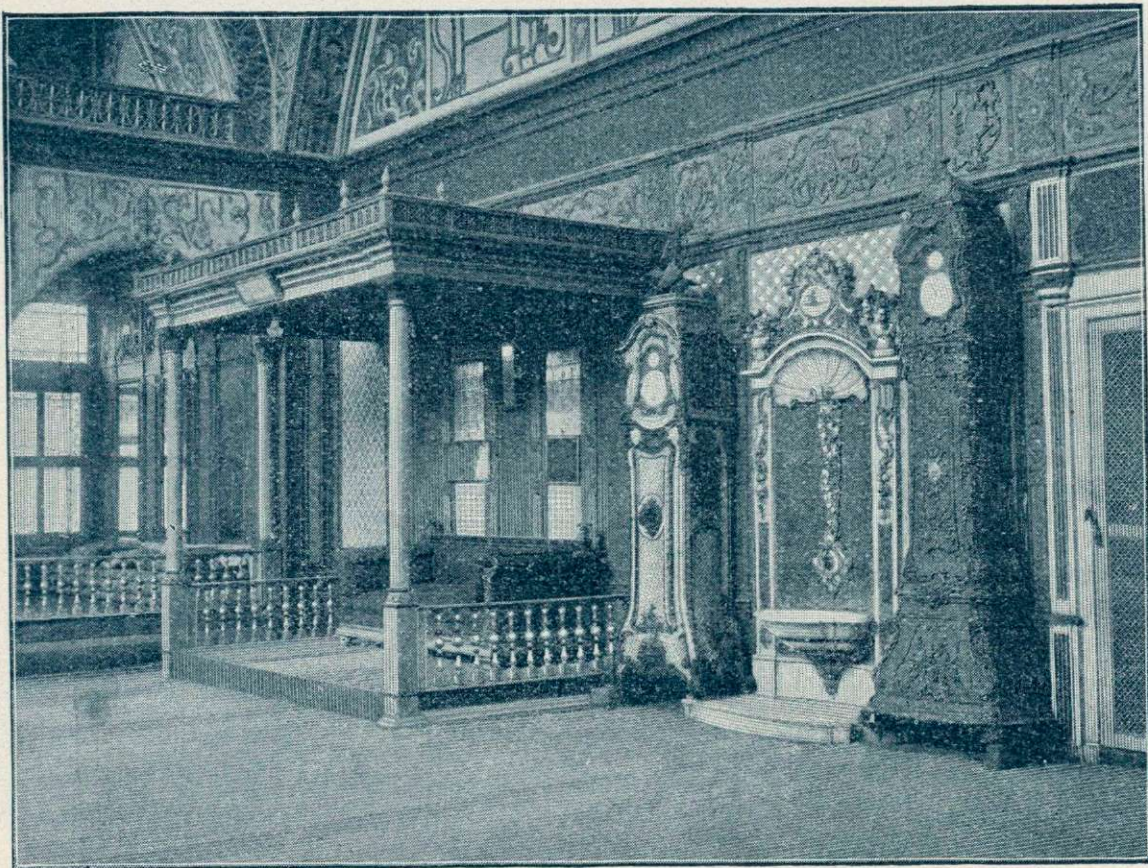
Napisal Ivan Barbič.

I.

Burska vojna je končana — žalostno. Poštenost in junaštvo sta se uklonila krivici in sirovi sili. Angleži in Buri so obračunali. Ker so imeli stoletja stare dolgove med seboj, je bil obračun težak in je trajal tri leta. Morda bo umestno, če sestavimo o

brez boja obogatela za lepo, obširno, z zlatom in z diamanti posejano deželo.

V prestolnem govoru dne 14. avgusta 1877 je predržno rekla kraljica Viktorija: „Oklic moje nadvlade je bil v celi transvaalski deželi z navdušenjem sprejet!“ Toda Buri so bili kaj malo navdušeni za novo vlado. Tri leta so neprestano ugovarjali in

Carigrad: Prestolna dvorana v starem Seraju.

njem kratko bilanco in če poizkusimo presoditi, je-li bil to res zadnji račun. Ne bomo pa segali v davne čase, ker se nam položaj zadosti pojasni, če si predočimo samo dogodke zadnjih desetletij.

Bilo je l. 1877. Angleška vlada je nepričakovano izdala oklic, da so burske dežele angleška posest. Opravičevala se je, da v burskih državah ni reda in da je Transvaal nevaren celi južni Afriki. Buri so ugovarjali, a uradniki so ostali v svojih službah in so na ta način posredno priznali angleško nadoblast. Anglija je poslala v Transvaal vojake in imenovala burskim deželam upravitelja.

Buri so čez noč postali angleški podaniki. Anglija je po nečuvenci brezstidnosti

odrekli Angležem pokorščino. Bilo je zastoj.

V dneh od 8. do 13. oktobra 1880 se je pa v Paardekraalu sešel velikanski burski shod, kjer so oklicali republiko ter izvolili triumvirat: Krüger, Joubert, Praetorius. Vojna se je začela. A kar je bilo Burom v posebno srečo: Angleži se je niso bali. Norčevali so se iz „predrznih“ Burov in so le polagoma zbirali po deželi raztresene čete.

Odločilni vtisk je napravil precej prvi boj. Bilo je dne 19. decembra 1880 pri Bronkhorst-Spruitu. Polkovnik Anstruther je peljal oddelek angleških vojakov proti Pretoriji. Buri so jih čakali, skriti v grmovju ob cesti. Ali je Angleže obšla huda slutnja, ali kaj —

malo prej, preden so prišli do kraja, kjer jih je čakala smrt, so začeli peti lepo, otožno pesmico:

Kiss me, mother,
kiss thy darling,
before he dies! —

Poljubi me, mati,
svojega ljubčka poljubi,
preden umrje!

Tu sta se prikazala dva Bura, ki sta jim v imenu Južno-afriške republike prepovedala iti dalje. Polkovnik je izjavil, da burske republike ne pozna, in brž nato je ležala večina Angležev v krvi...

Ta poraz je bil nekak „motto“ za vojni 1880—1881 in 1890—1902, v katerih se je večina bojov iztekla prav po vzorcu bitve pri Bronkhorst-Spruitu: nepričakovano, naglo, za Angleže osodepolno.

Na tisoče angleških bojnikov je umrlo v Južni Afriki take smrti, ki je za vojaka poniževalna. Smrt, kakršna je zadela Angleže pri Bronkhorst-Spruitu, je pa uprav tragična. Trudni angleški vojak je, pojoč milo domačo pesmico, v duhu poletel čez širni ocean v daljno Britanijo, k revni kočici, kjer je čakala mati svojega ljubčka — zastonj. Ali pa Velika Britanija niti ni bila njegov dom, in mu je zibelka tekla na oni strani zemeljske oble, morda kje v Avstraliji. Mater je pa imel vendarle. In k njej mu je splaval duh, ko je otožen pel: „Kiss me, mother!“ Tu pa mu je nenadoma pritisnila na čelo mrzel poljub druga mati — hladna smrt!

Vojna l. 1880.—1881. je bila najzmagovitejša izmed vseh, kar jih je kdaj doživel burski narod. Prišel je 26. februar 1881, ko so Buri Angleže na Amajubi popolnoma pobili. Peščica angleških vojakov si je rešila življenje s tem, da je dvignila belo zastavo. In po sijajni zmagi na Amajubi je stari Joubert izrekel ponosne besede: „Doselej sem mislil, da je angleška zastava rdeča; danes pa vidim, da je bela.“

Angleži so sedaj z Buri sklenili mir. Morda bi se Anglija še ne bila vdala tako hitro, toda v Sudanu je vrelo; upor se je ondi vedno bolj širil. In Anglija je rajša odnehala Burom, kakor bi žrtvovala Sudan in Egipt. Kajpada so Angleži naposled vendarle izgubili Sudan, katerega so si šele l. 1898. vnovič osvojili. Dasi je pa Britanija Burom priznala neodvisnost, se ni še popolnoma odpovedala upanju, da dobi dežele ob Vaalu in Oranju zopet v oblast. Ko so l. 1884. sklenili mir, je angleška diplomacija

v mirovnih pogojih samih nastavila skrito zanjko, v katero naj bi se Buri prej ali slej ujeli. Angleži so si hoteli pustiti odprto pot, da bi lahko Burom napovedali vojsko, kakor hitro bi imela Anglija drugod proste roke.

Že ob prvih mirovnih pogajanjih l. 1881. so Angleži Bure pregovarjali, naj priznajo angleško nadoblast vsaj v toliko, da bo razmere burskih republik do vnanjih držav nadzorovala Anglija. Angleški diplomatje so zagotavljali, da Anglija s tem ne namerava nič drugega, kakor poskrbeti za prostost in blagostanje zamorcev. Buri so tej zahtevi ugodili in priznali angleškega vladarja za svojega suverena. Bili so zadovoljni, da se je Anglija nehala vmešavati v njih notranje razmere. Vendar so Buri želeli, da bi bili čimprej prosti tudi na zunaj. Ko so se l. 1884. mirovni pogoji za trajno določili, je pa angleški minister lord Derby v svojih zahtevah nalašč izpustil vse točke o suverenosti. Iz tega so Buri sklepali, da jim Anglija priznava popolno neodvisnost na znotraj in zunaj. Derby je samo zahteval, da bursko zastopstvo podpiše stavek, ki je bil kot 4. člen sprejet v mirovno pogodbo iz l. 1884., in se glasi: „Južno-afriška republika ne bo sklenila nobenega dogovora ali pogodbe s kakim drugim ljudstvom ali državo, razen z Oranjsko prosto državo, ako bi takega dogovora ali pogodbe ne odobraval Njeno Veličanstvo (angleška) kraljica.“ Buri so ta člen sprejeli, ker so mislili, da daje ta stavek samo zagotovilo, da bodo v prihodnje z mogočnim sosedom živeli v slogi in miru. Angleži so pa v veliko začudenje Burov kmalu začeli navedeni 4. člen tolmačiti tako, da so prav vsled njega angleško kraljico smatrali za bursko vzhodno vladarico. Tako so Angleži po goljufiji spravili v mirovne pogoje zmoto, ki je prej ali slej morala roditi nov prepir. Londonska diplomacija si je pustila odprto pot, da uprizori v Južni Afriki novo vojno, kadar koli bi imela Anglija za to čas. Ker država, „v kateri solnce nikdar ne zaide“, ni mogla s silo vzeti prostosti malemu burskemu narodu, ga je hotela za prostost oslepariti. Zato ni čudno, da so Buri tako strastni sovražniki Angležev.

Vrh tega je prišel še grdi dr. Jamesonov napad na Transvaal l. 1896. Buri so vedeli, da je nova vojna z Anglijo neizogibna. Goreli so navdušenja za boj s pohlepnim narodom, pred katerim njih očetje že stoletja niso imeli miru. Čutili so tudi v sebi zadosti moči, da prično še enkrat z Angleži borbo

za življenje in smrt. Po vojni 1880—1881 so se odkrila premnoga nova diamantna polja, in od l. 1891. dalje se je v burskih deželah pridobivanje zlata razvilo v prej nepričakovanem obsegu. Državna zakladnica se je naglo polnila. In to je odločilo. Ko bi ne bilo denarja, bi si Buri morda ne bili nikdar več upali napovedati vojne Angležem. Toda burski državici sta bili hipoma postali najbogatejši na svetu. Stari Krüger je znal zlato porabiti in je nakupil ogromne množine orožja ter svoje malo ljudstvo preskrbel z vojnimi potrebščinami tako, da se je brez skrbi lahko postavilo v bran angleški svetovni državi.

Vse je bilo pripravljeno za krvavi ples, toda Angleži še niso imeli časa.

Ravno v zadnjem desetletju so se naglo vrstile vojne, katerih vsaka bi bila lahko postala osodepolna za angleške kupčijske zveze, ali celo za njih prekomorske naselbine. Anglija se torej ni smela v Južni Afriki zaplesti v boj, v katerem bi bila najbrže dalje časa morala pustiti vse čete. Kako lahko bi se bilo zgodilo, da bi bila Britanija morala zastaviti svoj vpliv v kitajsko-japonski vojni! Na Madagarskarju je že itak l. 1895. Francija popolnoma izpodrinila Anglijo. Brž nato se je vnela grško-turška vojska. V Indiji je nezadovoljnost domačinov vedno rastla, večkrat se je prebivalstvo uprlo, Afganistan jim je provzročal pogostokrat skrbi, in od severa je Rusija željno iztezala roke po Perziji in po mlademu indijskem cesarstvu, ki je šele pred kratkim nastalo kot plod nečloveških grozovitosti.

Za angleško posest v Kanadi je bila tudi špansko-ameriška vojna zelo nevarna. Treba je bilo čuti, ker je gorelo pri sosedu. Opreznosti je bilo potreba tembolj, ker je Kanada sploh le v zelo rahli zvezi z Britanijo.

Razen tega so se mnogi angleški polki ves ta čas skoraj neprestano borili ob egiptovsko-sudanski meji z Mahdijem, in po njegovi smrti (1885) s kalifom Abdullahijem, njegovim naslednikom.

Dà, od l. 1895. dalje je bil boj za Sudan vedno intenzivnejši; general Kitchener, ki je vztrajno prodiral ob Nilu navzgor, je potreboval vedno več čet. Ob takih razmerah Angleži pač niso smeli začeti nevarne vojne z Buri.

In vendar se je Angliji silno, silno mudilo za vojno v Južni Afriki. Zakaj, to se nam pojasni, če se ozremo na splošno evropsko politiko l. 1884. in če pogledamo zemljevid Afrike, kakršen je danes.

Po nemško-francoski vojni je vpliv Nemčije naglo rastel. Že l. 1878. je zboroval v Berlinu pod vodstvom Bismarckovim kongres, kateri je preobrazil pol Balkana, določil evropski Turčiji meje in Avstriji poveril okupacijo Bosne. L. 1884. se je pa kar očitno pokazala premoč Nemčije nad evropskimi velevlastmi. Edina država, ki je mogla biti Nemčiji kos, je bila dotlej Anglija. Toda ravno l. 1884. so bili Angleži hudo ponižani: Burom so morali priznati neodvisnost in v Sudanu so bili trikrat popolnoma pobiti ter so izgubili ozemlja za dvanajst stopinj geografske širine! Vpliv Anglije je padel, in to leto je imela Nemčija prvo mesto v zboru evropskih držav. Ravno l. 1884. je pa Portugalska sprožila misel, naj se snidejo odposlanci evropskih držav, da končno določijo, do katerih delov Afrike imajo posamne velevlasti pravico. Tak dogovor je bil potreben, ker se je vsled afriških naselbin bilo bati preprirov med velevlastmi. In res so se sešli novembra 1884 diplomatje vseh držav, katere so si lastile kak kos Afrike. Kot kraj zborovanja so določili Berlin; gledé na tedanji politični položaj tudi ni bilo drugače mogoče. Zbor so nazvali „kongiški kongres“, ker se je največ razpravljalo o novi kongijski državi, kateri so velevlasti priznale neodvisnost. Na kongresu je imel prvo besedo železni kancelar. Meje, ki so se ob tej priložnosti določile afriškim kolonijam, so z malimi izpremembami še danes v veljavi.

Kongiški kongres je prekrizal račune vsem evropskim državam, ki so bile na njem zastopane. Afrika je bila premajhna, da bi bila mogla vsaka velevlast dobiti, kolikor je želela. Najmanj na osmih krajih so se hotele posamne države polastiti pokrajin, ki bi segale od oceana do oceana¹⁾. Toda nobeni se ni izpolnila želja. Najhuje je bila udarjena Anglija; odmerili so ji primeroma najmanj sveta, čeprav je šele pred malo leti sanjala, da sama zasede skoraj vso Afriko. Ne samo nad celo Avstralijo, ampak tudi nad večino Afrike naj bi vihrala ponosna angleška zastava: to je bil že zdavnaj ideal Anglije. Kongijski kongres pa ji je prisodil

¹⁾ Tako bi bila Anglija rada vladala od Kaplan-dije do Nilove delte in od angleške Vzhodne Afrike do Nigra, Portugalska je želela zvezati Mosambik z Loando, Francija Algir s francoskim Kongom in Senegambijo z obaljo Indijskega oceana. Nemčija bi bila pa najrajša kar na treh krajih imela po lastnem svetu pota do Atlantskega do Indijskega morja. To bi bile zveze: Sansibar—Kamerun, Sansibar—Kitov zaliv (Wallfisch-Bai) in Zaliv sv. Lucije—Kitov zaliv.

le štiri borne koščke na severu, jugu, vzhodu in zapadu! Poleg tega sta bili pokrajini na severu in jugu najslabši, ker so jima grozili neizprosni sovražniki: na severu Mahdijevci, na jugu Buri.

To je bila bridka prevara, katero so v precejšnji meri povzročili ravno Buri! Mali burski narod je zmanjšal vpliv velike Anglije. Zmagal jo je v dvomesečni vojni 1880 do 1881; in zato so se Angleži prepozno ustavili Mahdijevcem v Sudanu. Nesrečnih porazov v Sudanu so bili torej posredno krivi Buri; krivi so bili tudi, da se kongiški kongres za Angleže ni izteklo ugodno. V tem kongresu se je prisodil vsaki državi le oni svet, ki ga je res kdaj že vzela v posest ter upravljala. In ko bi ne bilo nesrečnih Burov, bi bila Anglija še pred l. 1884. zasedla celo črto od Kaplandije do Aleksandrije! Da se je vse izteklo neugodno, temu so krivi v prvi vrsti barbarski Buri! . . . Tako se je glasilo na Angleškem javno mnenje. Ali se potem smemo čuditi, če tudi Angleži strastno sovražijo Bure? Ali ni razumljivo, da Angleži hočejo uničiti Bure, ki so jim na potu in ki jim ne pusté prodirati dalje? In za Angleže je skrajni čas, da uničijo Bure. Eno leto zamude lahko povzroči Angležem škodo, ki se ne bo dala nikdar več popraviti. Zato je Anglija že od l. 1884. težko, težko čakala prilike, da bi ugonobila burski živelj. Zakaj ni še nemogoče, da bi si Britanija v Afriki ne ustvarila naselbine, segajoče od Predgorja dobre nade do Sredozemskega morja. Kongiška prosta država je itak samo zato prosta, ker je nobena velelast ni privoščila drugi. Dokler republika ob Kongu še nima nič dohodkov, naj jo redi pokroviteljica Belgija! Kadar bo pa kongiško jabolko zrelo, je bo utrgal, kdor bo najbolj lačen, in ta bo zopet le Anglež. Potem bo vez med Kaplandom in Nilom gotova! Samo Bure hitro izpod nog, nesrečne Bure čimprej s poti, da zopet ne prekrizajo računa! Dosti je, da so ga enkrat! Kako lahko bi kdo drugi gojil iste nakane kakor Angleži, in kako lahko bi potem Angleži zamudili tudi to, kar še upajo dobiti v Afriki!

Zato so v Angliji že dolgo časa težko pričakovali trenutka, da bi zagrmeli topovi ob Vaalu in Oranju, in ne čudimo se, da je angleška krona poslala nad Bure stotisoče bojevnikov. Ne čudimo se, da je londonska vlada žrtvovala vse, kar si je prihranila v 50 letih. Zakaj ta boj ni veljal samo Burom, ampak celi Afriki! Ako padejo Buri, je Angle-

žem premoč v Afriki zagotovljena. Dokler ostane le nekaj tisoč Burov prostih, je pa v nevarnosti še to, kar Angleži že imajo v Južni Afriki. Zakaj prostost transvaalskih in oranjskih Burov je že od nekdanj mikala kapske Nizozemce in netila v njih upor proti Angliji. Stvar, za katero so se borili Angleži v burski vojni, ni bila malenkostna. Zavedali so se: Če zmagajo Bure, bo Anglija storila v svojem napredku korak, kakor morda še nikdar doslej. A tudi to, za kar so se bojevali Buri, ni bilo majhno. Bili so prepričani, da njih narod prav gotovo pogine, ako se ta vojna zanje izteče nesrečno.

Obe ljudstvi sta vedeli, da ju čaka odločilen boj, ki ne bo lahek. Pred vojno je stari Krüger prorokoval, da se bo svet zgražal nad preobilnimi žrtvami, ki jih bo zahtevala vojna med Angleži in Buri. Tako je tudi bilo.

Prišlo je pa še zmeraj kaj novega, kar je zlasti Angleže razvnelo, da so vedno nestrpneje čakali prilike, ko bi mogli napasti Bure. Od leta do leta je bilo očitneje, da so burske dežele prava zakladnica, polna zlata in diamantov. Angleži so pa od nekdanj že zlata jako lačni. Zato se jim je še posebno mudilo, da prično vojno z Buri.

Ko je prišla šestdesetletnica kraljice Viktorije l. 1897., so jo hoteli proslaviti s tem, da bi dežele angleške krone krepkeje sklenili v enotno državo. Mnoge angleške naselbine niso nič trdneje zvezane z Veliko Britanijo, kakor so bile pred l. 1870. nemške države med seboj. Chamberlain je hotel po Bismarckovem zgledu iz angleških posesti ustvariti enotno državo: Vse, kar je angleškega, naj bi bilo popolnoma poslušno Londonu! Pa ni šlo. Avstralija se je odločno izrekla zoper to. Zdaj si je mislil Chamberlain: „Nemce je združila zmaga nad Francozi. Nas bo zedinila sijajna zmaga nad Buri!“ Hotel je postati na Angleškem to, kar je bil na Nemškem Bismarck. Zato je bila tudi njegova čisto osebna želja, da se v Južni Afriki kmalu vname vojna.

Poleti l. 1898. je pa neumorni Kitchener vendar zmagal mahdijevce v Sudanu. Toda zdelo se je, da prepozno. Francozi so namreč hoteli v južnem Sudanu ob Fašodi raztegniti svojo posest od zahoda proti vzhodu čez Nil. To bi bilo za vedno onemogočilo vez, katero so Angleži hoteli razpresti med Kapom in Nilom. Šele ko so Angleži začeli groziti, so Francozi odnehali. Torej vendarle še ni bilo prepozno, še je bil čas, da Anglija ugonobi Bure, — a bil je zadnji čas.

Zdaj ali nikoli! Tako so mislili v Londonu l. 1899. V vseh angleških nasebinah je bil mir, nikjer ni pretila nevarnost angleški posesti, ni se bilo bati, da bi se katera sosednjih držav zaplela v vojno, zakaj človekoljubni idealisti so prav tedaj mnogo govorili o svetovnem miru, torej — zdaj ali nikoli! Ravno to je mislil izkušeni, v vojnah in v političnih borbah za neodvis-

nost svojega naroda osiveli Krüger. Imel je vse pripravljeno. Posrečilo se mu je pa, da so priprave ostale tajne. Zato si je dejal tudi on: Zdaj ali nikdar! In ko je Anglija ob meji njegove dežele že začela zbirati čete, ne da bi bila poprej napovedala vojno, je stari junak zaklical: „Ljudstvo moje, v boj za prostost domovine!“

In krvavi ples se je začel. (Konec.)

Nekaj aforizmov Szczepanowskega,

politika, publicista in podjetnika poljskega.

Važnost pesništva ni v njegovi estetični lepoti, ampak v njegovi dinamični sili; poezijo cenimo, vkolikor je postala motor zgodovinski, narodni in družabni. Vi pa jo drobite le v lepe oblike, uživate samo harmonijo besed in gladkost verzov, a pozabljate vsebine. Mickiewicz, Słowacki, Krasinski kličejo v tisočeri glasovih: Poezija bodi evangelijsko življenje! Sodimo jo po dejanjih, katera je zbudila!

*

„Veda za vedo in umetnost za umetnost!“ Nemški duh se ponaša, da je to načelo najvišji uspeh njegove filozofije. A mi se zanj ne moremo ogreti. Ne le svetlobe, mi hočemo tudi gorkote! Niti sama realnost, niti sam ideal nam ne zadošča: Mi hočemo idealizirane istine, mi hočemo sveta, ki je prošinjen od duševnosti!

*

Filozofija je hotela že večkrat nadomestiti religijo s svojim „kategoričnim imperativom“; ona hoče ukazovati v imenu lastne vesti.

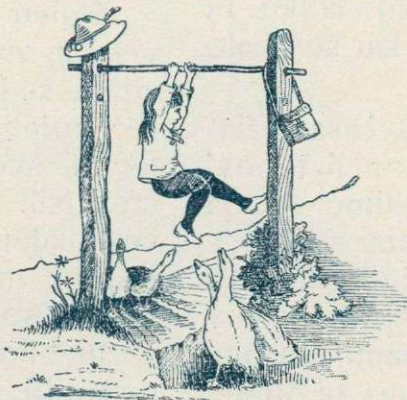
Zato marsikateri filozof spoznava, kar je boljše, in dela, kar je slabše. Vera pa ukazuje in hkrati daje moč za izpolnjevanje. Zato vera to dosega, kar modroslovje samo namerava.

*

Vsako duševno gibanje živi od žrtev in od dela udeležnikov, ne pa od gmotne koristi, katero jim daje. Kakor je dete materi tem ljubše, čim več je zanj trpela, tako je plemenitemu človeku društvo tem dražje, čim več je zanj žrtvoval. V tem se razlikuje duševni organizem cerkve ali naroda od delniške družbe.

*

Pravijo, da je kapital vsemogočen. Vendar je rekel že Hamerling z jasnim pogledom pravega pesnika, da za največji kapital ne moreš kupiti najmanjšega čustva. Miliardêr ima neizmerna bogastva, vse pogoje za srečo, — „nur keinen Schlaf, keinen Hunger, keine Liebe!“ Vsako čustvo se mu izpremeni v materialno količino.

„Smo pa le mož!“

Novela. — Spisal F. S. Finžgar.

I.

„Krasno bo tukaj!“

Dr. Ivo Podlesnik je odprl okence majhne sobe, kjer je prvokrat prenočil. Starodavna grajščina, v kateri se je nastanil za nekaj tednov, leži na malem hribčku. Podlesnikovo okno je bilo obrnjeno proti vzhodu.

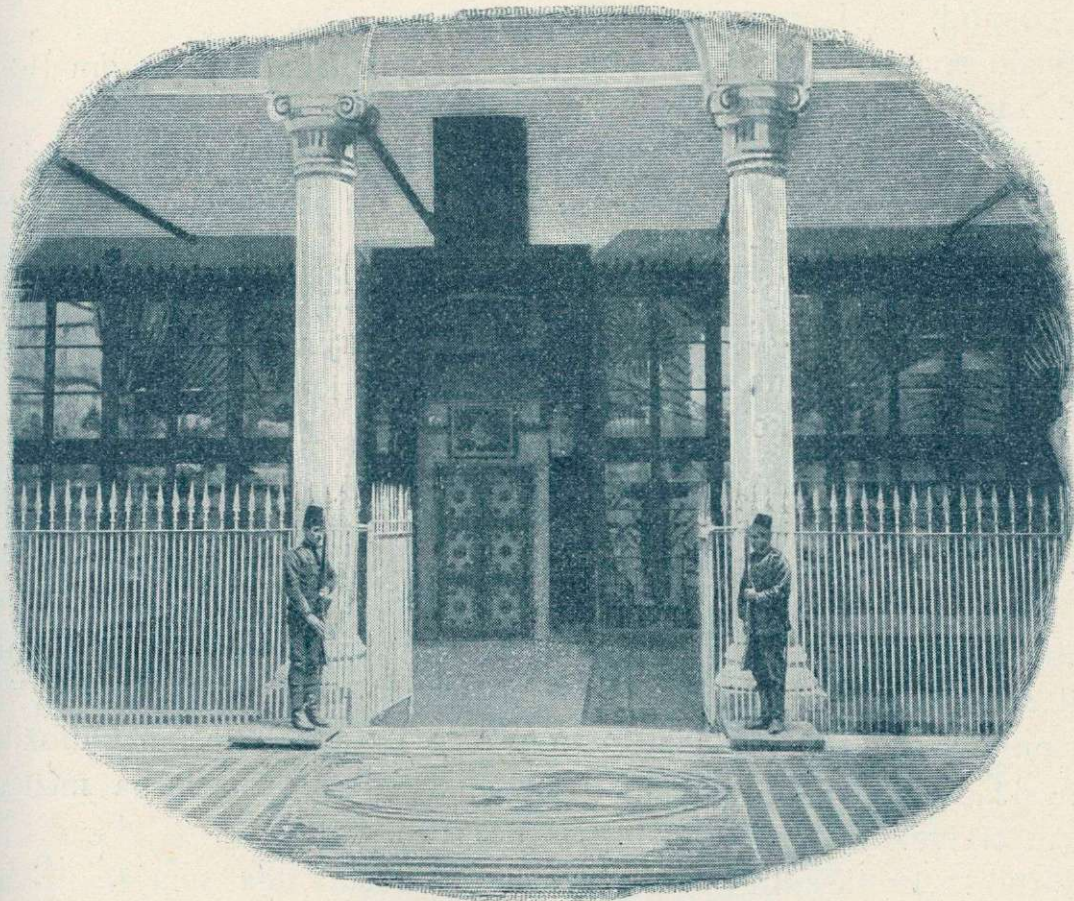
lepi mir, brez ropota in šuma, brez dima in prahu! Da bi se le kaj dobilo!“

Nato se je sklonil h kovčegu in začel izlagati na mizo prtljago. Ponajveč so bile knjige, mnogo nepopisanega papirja, pisalno orodje in veliko povečevalno steklo. Vse to je skrbno porazložil na mizo, drugo je

dejal nazaj v kovčeg in ga potisnil v kót. Potem je prijel mizo in jo premaknil s srede sobe k oknu, pristavil k njej stol in sedel.

„Kakor nalašč! Luč izvrstna, miza dosti velika! Sedaj nanjo še zaprašenih aktov, razjedenih pergamentov — to bo užitek! Zvečer na izprehod — to bodo počitnice!“

Naslonil je glavo na roko in se zagledal skozi okno. Bil je vitek, mlad mož štiriindvajsetih let. Mehke svitle brčice so se izbornopodale nekoliko bledemu obrazu. Oči so bile svetle in jasne,

Carigrad: Vhod v državno zakladnico.

Solnce je v najsijajnejši krasoti plavalo na jutranjem nebu in valovi svetlobe so zagrinjali prelepo okolico. Bujno zelenje bukovih logov, brsteči vinogradi po gorica, bogato morje žita po ravnini in mala rečica v dolu, ob kateri se je pasla rahla meglica — vse je tonilo in se kopalo v finih nijansah živih barv. Pod oknom je vonjal cvetlični vrt. Rosne kaplje so padale z listov kakor majhne iskrice in ginile v gredah. Tiči so pa peli in žvrgoleli...

„Krasno!“ ponovi Ivo in si pripenja kravato. „Tukaj se bo delalo! Mir — pre-

„Dom in Svet“ 1902, št. 9.

čelo visoko in nabrano v majhne gubice — ne v brazde starosti, ampak v tiste impozantne črte, ki jih kažejo misleče glave. Po vsem obrazu je trepetal rahel smehljaj zadovoljnosti, a izražal hkrati neutešljivo željo po vedi. Bilo mu je, kakor da vidi pred seboj stare listine iz grajskega arhiva. Že naprej je čutil ono slast, ki ga bo osrečevala po marsikaterem dnevu napornega dela in čitanja, ko se mu bo na večer kot jasna luč odkrila ta ali ona doslej neznana drobtina domače zgodovine. Zakaj tej se je posvetil z vso vnemo filozof Ivo in sklenil porabiti

počitnice za to, da se loti zapuščenih arhivov po mnogih gradovih in iz teh dožene socialno in kulturno zgodovino naroda, kateremu se prav to odreka.

„Dobro jutro bi jim voščil!“

Skozi vrata se prikaže nekoliko upognjen, starikav mož, golorok, razoglav, dolgih, sivih las.

„Janez, vi ste!“

„Grajski Janez, da. Ključe sem prinesel, če greste v tisto čumnato gledat one papirje.“

„Tako, Janez! Pridni ste, ker ste prišli tako zgodaj.“

„Pa ni več zgodaj, gospod, za Janeza seveda. Stara kost rabi malo spanja.“

Ropotal je s težkimi zarjavelimi ključi in dobrovoljno gledal Podlesnika izpod tršastih sivih obrvi.

Podlesnik je vzel klobuk in šel za Janezom po dolgih hodnikih in ozkih stopnicah. Prav na koncu grada proti severni strani je porinil Janez debel ključ v majhna železna vratca, ki so zoprno zakrulila, ko jih je odprl.

„Kako cvili, ta poštajna! Jih bom pa namazal z laškim oljem. Seve, seve, ali so že več let zaprta!“

Iz male, obokane sobe, ki je bila bolj kleti podobna, je puhtil duh po plesnobi in starini. Po tleh na par polomljenih dolgih klopeh so bile razmetane skladovnice listin, vse zaprašene, plesnive in črvice.

„Torej, to je grajski arhiv!“ Podlesnika je srce bolelo vsled tolike nebržnosti za stare dokumente.

„To je tista šara, gospod! Dolgčas jim bo, kaj?“

„O Janez, nikakor! Takile kupi starih papirjev so zame najlepša družba.“

„No, no, vsak ima kako posebno veselje. Naš mladi gospod, ki so pri vojaki za oficirja, so pa le na konje in na pse. Vsak po svoje, kakor mu je prav. — Sedaj boste sami znali nazaj, kaj ne? H konjem moram pogledat.“

„Le pojte, Janez! Ste že opravili! — Čakajte, še nekaj! H gospô moram danes. Kdaj se pa lahko predstavim?“

„Kadar drago. Gospa zgodaj vstanejo; pa so dobra duša. Takole se lahko pomenite z njimi, kakor z mano.“

„Ali je še kdo drugi v gradu?“

„Gospodična Jelena so tudi tukaj, tista, ki so gospa njena teta, in še ena je prišla z njimi, pa si za zlomka ne morem zapomniti imena. Ni nič po pratiki! Gospod doktor, boste že razumeli, ker ste studirani!“

„Dobro, dobro Janez. Če bom kaj rabil, pa vas bom poklical, kaj ne?“

„Kar bom mogel, vse bom storil. Le kar ukažite!“

„Náte, Janez!“

„Oh no, saj ni treba; no, pa jim Bog povrni!“

Janez je stisnil podarjeni goldinarček in odšel po hodniku. A na koncu se je brzo obrnil in klical:

„Vrata pa namažem, še danes jih bom, z laškim oljem in kurjim peresom, da ne bo cvilil ta rogač stari!“

II.

Gospa Tereza, vdova, posestnica grajsčine, je sedela pri oknu in brala časnik, ko je vstopil dr. Podlesnik, da se ji pokloni. Iznenadila ga je preprosta, stara oprava in takisto preprosto oblečena gospa. Odložila je hitro naočnike, dejala časnik na mizico in mu šla nasproti.

„Oprostite, milostna, da sem že užival eno noč vašo gostoljubnost, ne da bi se bil predstavil. Voznika nisem mogel dobiti in tako sem se zakasnil ter dospel šele zvečer!“

„Jako drago mi je, gospod doktor! Sedite, prosim!“ Ponudila mu je obdrgnjen rokó-fotelj, sama je sedla na ogromno zofo taistega sloga, prevlečeno s črnim usnjem.

„Že danes zahvaljujem milostno, da mi je dovolila preiskati arhiv!“

„To mi je samo čast! Ali ste že bili tam?“

„Janez mi je pokazal.“

„Upate li kaj zaslediti?“

„Obeta se prav zanimivo in važno gradivo, kolikor sem v naglici pregledal!“

„No, da bi le kaj dosegli! Od nas se nihče ne briga za take stvari. Moj sin je častnik, — te poznate, da se bojé suhoparnih študij, kakor nekda j kmetje Turka.“

„Kdor nima poklica in veselja, ni za tako delo!“

„Oprostite, gospod doktor, ali ste za hrano že kaj oskrbeli? Prašam kar naravnost, ne boste zamerili. Mladi ljudje, zlasti učenjaki, so zelo nepraktični.“

„Ne, nisem! Sedajle grem v vas in poprašam v kaki gostilni. Nisem razvajen. Kar bo, to bo.“

„Nič ne boste hodili v vas! Pri nas boste obedovali. Če sedimo trije pri mizi, lahko prisede še četrti.“

„Milostna, ste preljubeznivi! Tujec sem — in kar tako —“

„Nič tujec! Pustite vse izgovore in formalnosti, mislite, da ste na kmetih in da ste naš.“

„Stara gospa ga je prijela dobrodušno za roko, iz njenega očesa je sevala neka materinska ljubeznivost in skrb, ki je Podlesniku zelo ugajala. Sprejel je ponudbo brez ugovorov.“

„Dokler ste pri nas, ste naš, zapomnite si, tako imam jaz rada. Ves grad vam je prost, vrtovi, tudi voz, kadar bodo konji utegnili. Toda včasih bom malo pogospodinjala; ali prav materinsko. Veste, stare ženske smo sitne.“

„Gospa se samo šalite! Pri milostni je vse narobe res!“

„Oh, ne, za poklone smo minuli! Leta nas tlačijo! Oprostite za trenutek, pokličem nečakinjo in njeno prijateljico, da se seznanite. Dve pravi navihanki — boste videli!“

Gospa Terezina se je dvignila z zofe z neko izredno prožnostjo. Zakaj skoro čisto beli lasje in nagubano lice so jasno pričali, da je že davno nad šestdeset. A bila je videti zdrava, čvrstega telesa, dokaj velika, ne sicer obilna, a polnih oblik.

„Jelena! Irma!“

Gospa je poklicala pri vratih s krepkim glasom, da je zadonelo po dokaj skromno opravljenih zaporednih sobah.

Hitro so se začuli lahni poskočni koraki, šumenje kril, in pri Terezini sta stali dve gospodični.

„Gospod doktor Podlesnik — moja nečakinja Jelena — njena prijateljica Irma Faber.“

Sedli so vsi zopet krog elegantne mizice, na kateri je ležal star album in gospejin molitvenik.

„Prelepo letovišče imata, gospici!“ prične Podlesnik.

„In gospod doktor takisto“, pripomni brzo Irma.

Bila je bolj majhne postave, okroglega životka; pod bujnimi črnimi lasmi, ki so se vsipali na čelo, je žarelo dvoje črnih, majhnih oči, ki so bile živahne in svetlikajoče ter so zrle drzno v Podlesnika.

„Gotovo da, gospica, zlasti če zasledim kaj novega v arhivu! Potem si ne morem lepšega želeti!“

„V arhivu bo malo letovišča! Okolica, izleti, svobodna narava — to je letovišče, to so počitnice!“

„Gospod doktor je bolj priden kot vidve. On hoče delati tudi v počitnicah. Vidve bi najrajši samo frčali in noreli brez dela.“

„Tetka, saj so počitnice! Dosti smo trpele, kaj, Irma?“

„Največ tedaj, ko smo sežigale matematične knjige in zvezke koncem leta!“

Obe se vedro zasmějata.

„Sovražnici matematike, aha!“

„Nikdar več ne pogledam te vrste knjig! Hvala Bogu, da je konec instituta!“

„Jelena, Jelena, kako si poredna! Saj je gmotna škoda sežigati knjige. A računstvo se rabi celo življenje! Kdor ne zna računati, nima nikdar nič.“

„Tetka, kar bom jaz potrebovala računstva, lahko opravim s poštევanko. Te pa ne pozabiva!“

„Vidite, gospod doktor, taki-le sta. Sama porednost!“

„No, to ni nič hudega, milostna!“ opravičuje Podlesnik gospodični, dasi mu je v srcu igral pomilovalni smeh.

„Gospod doktor, ne smete ju zagovarjati! Učiti in svariti ju morate, da se izpreobrneta! Včasih smo bile vse drugačne. Ali dandanes, kakšne so te punce!“

„Le počakajmo, milostna, vse pride! Saj se mora človek oddehniti, posebno po dovršenih študijah. Delo pride samo po sebi. Saj človek ne more biti trajno brez posla.“

„Dobro! Gospod doktor tudi potrebujete oddiha, saj ste prišli naravnost z Dunaja!“ Jelena je uprla krasne velike oči vanj, nagnila plavolaso glavico majčkeno postrani in lepe, rahlo rdeče ustnice nabrala v ljubezniv smešek.

„Koketka“ — si je mislil Podlesnik in rekel:

„Res je šele štirinajst dni, kar sem promoviral, a zame bo to najlepši oddih, ko bom delal, kar me veseli — slobodno, brez predpisanih knjig, brez določenih ur. To so prave počitnice!“

„Le poslušajta! Človek mora vedno delati, to je lepo!“

„Ah tetka, večne pridige!“

Jelena se je stisnila na zofo k Terezini in ji pobožala lice, kar je tako ugajalo tetki, da bi ji gotovo vse dovolila, vse brez ugovora. Jelena jo je poljubila iskreno, naslonila glavo na njeno ramo in izza lica gledala Podlesnika s tistimi globokimi očmi in

s tistim smeškom, ki je doktorju govoril: Ali se znam dobrikati, kaj ne?

Podlesnik se je poslovil, Terezina mu je naročila, da je kosilo točno ob dvanajstih in naj pride čisto po domače — pa da mora držati strogo z njo, sicer ne uženeta in ne izpreobrneta teh punc.

„Kaj pa, če medve izpreobrneva gospoda doktorja?“ dostavi Irma in ga pogleda z vso prelestjo lokave ženske.

„Bomo videli, gospica!“

Ko je odšel, odšli sta tudi Jelena in Irma v svojo sobo, vodeč se tesno roko ob roki.

„Irma, ali ti ugaja?“

„Čeden človek, samo filister!“

„Ki noč in dan tiči v knjigi —.“

„Medve mu preženeva filistrstvo. Le čakaj doktorček! Ne poznaš še Jelene in Irme!“

„Z ljudmi, ki so v stare ‚kože‘ zaljubljeni, je križ! Jelena, ne boj se! Takle obrazek kot je tvoj —.“

„Ali pa tvoj —.“

„No, obeh, dobro! Pa že posekava pergament. Medve potrebujeva nekoga, za kratek čas seveda!“

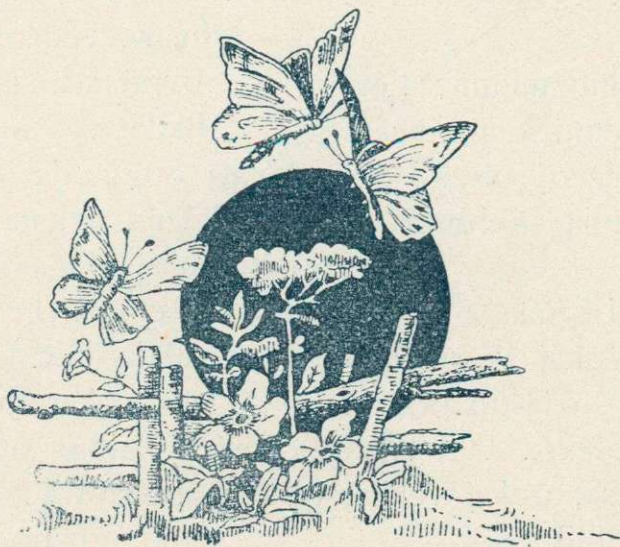
„Tako je, srček!“

Po sobi so zadoneli akordi klavirja. —

Pri oknu v svoji sobi je pa stal Podlesnik in mrmral v gorki, vonjavi zrak:

„Te ženske! Ne bo miru, že vidim, da ga ne bo! Ivo, treba bo energije!“

(Dalje)

Do zmage!

Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.

(Dalje.)

XXXIV.

Absolutorij. — Domače naloge. — Cand. phil. — „Oj sijaj, sijaj, solnčece ...“

Na Dunaju, dne 15. julija 189 ..

Ljubi oče!

Absolutorij, hvala Bogú, imam! A še nekaj je, kar me neizrečeno veseli: dobil sem tudi domače naloge! Ne morem Vam povedati, kakó prijetna, kakó sladka je ta zavest, s katero sedaj hodim okrog po Dunaju, zavest, da delam domače naloge! Zakaj to je — predzadnji korak do cilja; in če te naloge izdelam dobro, in mi jih profesorji aprobirajo, potem mi je dovoljeno narediti zadnji korak k — izpitu! Sedaj razumete moje veselje, mojo sladko zavest!

Kakó pa tudi ponosno hodim sedaj na vseučilišče, ne več kot „stud. phil.“, ampak kot — „candidatus philosophiae“! In to tudi ni majhna reč! Biti kandidat je že sploh, tako trdijo tudi drugi ljudje, neizrečeno prijetno; kaj šele, biti kandidat filozofije, te vede ved!! Seveda Vam moram tako na tihem, in camera caritatis, priznati, da o filozofiji v pravem, ožjem pomenu besede, vem bore malo, in mislim, da se drugim filozofom godi prav takó. Drugače tudi skoro ne more biti; kje pa naj zajemam svoje modroslovsko znanje? Tisto, kar smo se učili na gimnaziji logike in dušeslovja — in bilo je dosti malo in dosti plitvo — tisto se je vse razdišalo in razkadilo. In tu na vseučilišču? Kje pa mi preostaja časa za to vedo, ako hočem uspevati v svoji stroki, ki sem si jo izbral? Poslušati strogo filozofična predavanja, ako sem n. pr. filolog, historik itd., bi bil — luksus, a tega si ubog, slovenski dijak (sicer stara pesem!) ne more

privoščiti ali „špogati“, kakor pravi naš žargon. Časih ima kateri tudi prav posebno srečo, da profesorji ne zapazijo lukenj v njegovem „modroslovskem plašču“. Takó n. pr. je bil te dni promoviran doktorjem phil. naš rojak Žolna. Napravil je v gostilni „Zur Tabakspfeife“ svoj „doktorpotus“. Mož je priljubljen, in takó se nas je tam zbralo ogromno. Bila je zadnja „skupna pijača“ v tem šolskem letu, in zato je trajala do ranega jutra. Ko smo se razhajali, sem si drznil dr. Žolno „interviewati“, kakšen je rigoroz iz modroslovja, težak ali ne? In potolažil me je, da naj se nikar nič ne bojim, ako hočem doktorirati, ampak v svoji stroki naj bom dobro podkovan, za modroslovje se pa s profesorjema, ki izprašujeta, dá „zglihati“, t. j. omejiti obseg tistega, kar se „sme“ (!) vprašati, na gotove partije iz logike ali pa psihologije, ki si jih pa kandidat sam izbere. „In takó, vidiš, dragi prijatelj“, je peroriral dr. Žolna, „sem za filozofijo porabil samo 5, reci pet ur! In bilo je dovolj, in sedaj sem — dr. phil. Ampak to ti rečem“, — in to je govoril s povzdignjenim, pretečim glasom — „ako bi mi kdo rekel, da sem lucus a non lucendo, jaz ga — ne tožim!“ S tem je bil „interview“ končan. Delalo se je že jutro, ko sem taval mimo univerze proti „Josephstadtu“. Ob pogledu na veličastne kipe Aristotela, Platona in drugih modrecev tam gori nad pročeljem vseučilišnega poslopja me je obšlo nehoté čustvo nekakšnega pomilovanja teh mož, ki so se bavili v potu svojega obraza celo življenje z modroslovjem, pa si niso priborili častnega naslova „doktorjev“, mi pa...

Sicer sem pa v zadnjem semestru tudi jaz poslušal filozofična predavanja in to radi naloge, ki jo moram narediti iz te stroke. Držal sem se zlasti docenta, ki mi je imel

dati nalogo. Njegovo ime slovi tudi izven mej Avstrije, zato mi ga ni treba šele hvaliti ali omenjati njegovih vrlin. Manj znano Vam bo morda to, da je skoro čisto slep, ker se celo svoje življenje bavi s problemom videnja — Problem des Sehens. Ta problem je namreč eden izmed tisočernih drugih dušeslovja, ki so še vsi nerešeni . . . A o videnju najrajši predava ta gospod profesor. Vprašanj, ki bi jih začetniki v modroslovju radi vedeli, n. pr. če je vendar duša ali ne? — takih ali enakih vprašanj ne rešuje rad. Sploh to vprašanje: ali ima človek dušo ali ne? — je po njegovem mnenju brez pomena, češ da se tudi brez duše lahko govori o dušeslovju, kajti dušeslovje da ni nič drugega nego nauk o „psihičnih dejstvih“, psihična dejstva pa da bivajo lahko tudi — brez duše! Po mojih neumnih mislih (zakaj v primeri z nezmotljivo učenostjo vseučiliških profesorjev je vse drugo neumno — o tem ni dvomiti!) bi se stari Grki, ako bi vstali iz grobov, oziroma se vrnili iz Elizija ali Tartara, lepo zahvalili, da rabimo sicer njih besedo „psyche“ (duša) za vse mogoče pojave življenja, a stvari same, ki je podlaga vsem tem pojavom, ne priznavamo, in nje neumrljivost, v katero so oni sploh verovali, smatramo za izrodek domišljije! Če duše ni, vrzimo tudi izraz „duša“, „psyche“ proč, ker je potemtakem zastarel, in govorimo le o „telesnih“, „somatiških“ dejstvih. Čemu vendar še vedno begati ljudi s stari „strašili“?!

Na tem učenjaku imam priliko občudovati dve poglavitni lastnosti nemškega genija, „akribijo“ in „temeljnost“, ki sta baje drugim narodom kar popolnoma neznani. Hm — če je le res! . . . Pomislite le: v zimskem tečaju smo en cel mesec, štiri ure na teden, „tuhtali“ samo to vprašanje: „ob es unbewusste psychische Thatsachen gebe?“ Vsak, kdor je le kaj zinil o in k stvari, je bil pozdravljen od g. profesorja z velikim veseljem. In oglašali smo se, navajali zglede z ulic, n. pr. da se kdo umakne tramvaju kar mehanično, ne da bi vedel za to, nezavestno, itd. itd. Vendar po večtedenski razpravi smo

pustili stvar in suspenso, kot nerešeno, naj jo rešijo naši unuki!

A en dogodek je g. profesorja neizrečeno razburil, obenem pa tudi razveselil. Poslušajte! Sam nam je pripoznal svojo radost. Že blizu deset let „rešuje“ psihična vprašanja, že blizu dvajset let pa mu rojijo po glavi „nerešeni“ pojmi: Wahrnehmung (zaznava), Vorstellung (predstava), Begriff (pojem) in Urteil (sodba), a vedno si je bil svest, da nekaj še manjka; med „Begriff“-om in „Urteil“-om mora biti še nekaj. Čutil je to, živo čutil, toda izraza ni in ni našel. Bile so bolečine, porodne bolečine! Toda sedaj pa strmite! Ko smo sredi zimskega tečaja enkrat zopet vsi skupaj premišljevali, kaj bi utegnilo biti vmes, in so bili naši duhovi napeti, kakor kovaški mehovi, tu se, kakor električna iskra, posveti v glavici — čujte in strmite! — v glavici neke ruske slušateljice — ker tudi te dohajajo — da zavpije: „Annahme!“ G. profesor je izprva kar obstal, onemel, ostrmel. Arhimed ni bil tako vesel svoje iznajdbe, Kolumbovi tovariši niso s takim veseljem pozdravljali suhe zemlje, kakor smo mi vsi skupaj objeli in zgrabili rešilno besedico: „Annahme!“ To je sedaj ena največjih pridobitev najnovejšega dušeslovja, a kaj pravim dušeslovja, sploh najnovejšega časa — — —

Hudó, jako hudó je bilo tudi v poletnem tečaju, ko smo, kakor omenjeno, razvozla-vali uganko „videnja“. Zunaj je takó čudovito lepo sijalo majnikovo solnce, in vse se je radovalo in hitelo vun pod milo nebo, mi pa, v to obsojeni modroslovci, smo sedeli v psihološkem „laboratoriju“, in sicer v pravi egiptovski temi, ker zaprli smo vsa okna in jih zadelali z deskami tako temno, da ni prišla od nikoder svetloba, razen ene same drobne luknjice v enem oknu. Ta odprtina je bila takó pripravljena, da se je dala zožiti na tisočino kvadratnega milimetra. In tam skozi smo lovili solnčne žarke. Najprej smo jih spustili več noter, da so plesali po nasprotni steni in po črni deski, počasi pa vedno manj in manj, nazadnje je ostal samo še eden, — a ta je bil pravi siromak! Gospod

profesor je stal pri milimeterski odprtini ter žarek pestil, mrcvaril, rezal, sekal, davil, da je bilo groza! Stiskal in stiskal ga je, dokler ga ni stisnil popolnoma, takó da ga slednjič ni bilo več videti. Nehoté sem se spomnil naše lepe narodne pesmi: „Oj sijaj, sijaj, solnčece . . .“, in če pravi solnce, da je žalostno, ker ga lene dekle kolnejo, bi smelo po pravici o našem „laboratoriju“ reči, da je žalostno, ker ga vseučiliški profesorji takó grdo mučijo.

A propos! Sedaj sem Vam pa toliko kvasil o naši „filozofiji“, da bi bil kmalu pozabil najvažnejše, kar sem Vam hotel pisati, namreč o nalogah. Zakaj o tem sem prepričan, da Vas bo zanimalo, kakšne domače naloge so mi dali. Torej najprej iz vzgojeslovja: „Katere zmožnosti trpé več, kadar se deček uči latinščine in grščine, dušne ali telesne?“ Imenitno vprašanje! Dolej se še nisem odločil, katerim bi dal prednost, a nekoliko me mika poudarjati, da je pri učenju tujih jezikov poglavitno to, kar imenujejo Nemci: Sitzleder! Mi bi morda rekli, da mora biti záplata dobra! — V grščini in latinščini sta si nalogi na videz zelo podobni, vendar pa je razloček velikanski. V grščini namreč moram preiskovati, kolikrat se v Homerju nahaja besedica *καί* in zakaj se tolikrat nahaja? Sploh: v kakšni zvezi je divna poezija Homerova s to besedico? Upam, da pridemo v tej stvari do čisto novih rezultatov, zakaj učenjakom je še dandanes neznano, zakaj Homer pravi *καί* in ne *ήν*. No, in naloga iz lat. jezikoslovja? Preiskati mi je, kakó rabi Tacit besedico *que*. To je malenkostno, na videz, in Vi se morda smehljate. Toda baš v malenkostih tičé čisto velikanske stvari, in baš ta besedica *que* je za Tacitov slog značilna, kakor n. pr. za Platonov besedica *μήν* itd. in za staro hebrejščino besedica *va*, kolikor sem čital, t. j. po naše *in*.

O teh treh predmetih bom torej sedaj pisal. Za vsako razpravo menim porabiti najmanj po petdeset pol popirja. Če mi vsaj zanj kaj pošljete, Vam bom iz srca hvaležen. Izdelati pa upam naloge že do oktobra, kajti

knjižnice so mi odprte, vseučiliška in dvorna i. dr., in ker sem sedaj ravno navdušen za te lepe teme, bo šla stvar hitro izpod rok. Moj duh se koplje v novih idejah. Bodite srčno pozdravljeni!

Vaš

Ivan.

XXXV.

„Saepe cadendo“ — Volja velja pa —
last not least molitev!

Na Dunaju, dne 15. julija 189..

Ljubi oče!

Nikar se ne ustrašite pisma, oče, nič hudega ne bo! Čudno sicer se Vam bo zdelo in nenavadno: v štirinajstih dneh kar dve pismi za vrstjo, prej pa včasih po dva meseca nič; toda videli boste, da imam poseben vzrok, da Vam pišem. Takó radi očitata nam vseučiliščnikom, da smo lahko-mišljeni, zlasti pa brezverski. Danes Vam dokažem, da marsikateri slovenski dijak tudi na vseučilišču ohrani v srcu vero in za-upanje v Bogá, vcepljeno mu od krščanske matere. Seveda navadno taki značaji ostanejo skriti, svetu nepoznani, dočim nasprotna smer sili povsod kvišku. Kar Vam pa mislim povedati, je prav obkratke to-le:

Snoči sem šel okrog osme ure iz vseučiliške knjižnice. Zamišljen v svoje domače naloge in to, kar sem baš čital v knjižnici in si izpisoval iz raznih del, stopam sam po Alzerici gori, namenjen v Hernals večerjat. Bilo mi je tudi nekoliko dolgčas, ker skoro vsi znanci so v tej neznosni vročini zapustili Dunaj in odšli na počitnice. Človek je sam, sam povsod. Takó pridem mimo cerkve oo. minoritov v Alzerici. Slučajno se ozrem proti vratom cerkve; in v tem trenutku stopi vun — kdo bi si bil mislil! — moj sošolec Jože Žarko! Začudeno pogledava drug drugega.

„Ti tukaj?“ zavpijeva obenem, stiskaje si roke. A v istem trenutku zapazim, da ima prijatelj oči vse objokane.

Za Boga, kaj pa Ti je, Žarko?“ silim vanj z nekakšno tesnobo. Pa s tem vprašanjem sem le iznova zbudil v njem žalost, kakor se mi je zdelo. Molčé me je prijel za roko ter peljal v cerkev. Pripelje me pred Marijin oltar, kjer sta še goreli dve sveči in je klečalo več ljudi, vtopljenih v molitev in semtertja spremljajočih molitev z globokimi vzdihmi.

„Prijatelj“, zašepeče mi Žarko na uho, „odmoliva tukaj nekoliko skupaj k Mariji, potem Ti pa povem vse.“

Ne vem, če kje na svetu takó dobro dé človeku tiha molitev, kakor tu na Dunaju. Zunaj tako vrvenje ljudi, drdranje voz in konj in vpitje izvoščekov, da bi človek skoro oglušil — notri v svetišču pa tihota, mir, in večna luč mirno gori ter tiho označuje, česa ljudem manjka do prave sreče: ljubezni, ljubezni do Bogá. In še več! Zunaj se šopiri bogastvo, imenitnost, čast, učenost, a vse takó mrzlo, mrzlo . . . notri v svetišču pa vidiš preprostost, ponižnost, siromaštvo, a vkljub temu več presrčnosti, blaženosti . . .

Takó klečiva nekaj časa. Vse pa se mi je zdelo takó nenavadno, da sem komaj čakal pojasnila, kaj naj vse to pomeni. Preden odideva izpred oltarja, me prijatelj opozori, naj še enkrat pogledam Marijino podobo. Zdelo se mi je res, kakor da naju spremlja z očmi. —

Prideva zopet vun na cesto. „Torej —?“ rečem jaz, zvedavo zroč tovarišu v oči.

„Pojdiva skupaj večerjat k Tökösu, po poti pa izveš vse“, odvrne mi on. Nekaj teh reči sem sicer že vedel, a notranje vezi med dogodki nisem slutil.

„Kakor veš“, takó je pričel, „so od naše mature sém minila že štiri leta. Kar sem jaz pretrpel v tem času, se ne dá povedati. Da sem sploh še tukaj, da imam zopet veselje do dela, to se imam zahvaliti Njej, ki sva jo ravnokar obiskala. Ko smo se koncem septembra tistega leta abiturientje še enkrat poslovili in ste šli eni na Dunaj, drugi v Gradec, tretji v semenišče itd., sem se jaz ves potrť vrnil domov na Dolenjsko, kjer me je čakalo ogromno delo. Oče — tega

ne boš vedel — mi je bil umrl ravno takrat, mati, priletna, bolehná, mlajši bratje še za nobeno resno delo, in dolg na posestvu. Bil je baš tisti kritični čas, ko je trtna uš uničevala naše dolenjske vinograde in je dolenjski kmet v obupu lomil roke, pre-mišljujoč, ali naj bi rodno zemljo zapustil za vedno in se preselil v Ameriko, ali naj bi se pogumno lotil prenavljanja vinogradov. Jaz sem se vračal domov s trdnim namenom, voditi dotlej, da mlajši brat odraste, gospodarstvo, biti materi v tem bridkem času opora, obenem pa se učiti prava in se pripravljati za prvi izpit. Dal sem se torej na dunajskem vseučilišču vpisati, in sošolci-pravniki so mi poslali scripta. Začelo se je zame življenje, kakršnega ne bi privoščil nikomur. Podnevi pri delu na polju, v vinogradu, v hlevu, ponoči po cele ure pri knjigah in skriptih, pandektih, kanoničnem in nemškem pravu. Izpremembe v dveh letih nobene razen one, ki jo provzročajo letni časi. Kvečjemu še to, da so me hudobni jeziki vlekli čez zobe, češ: „Faliran študent, nič ne bo iz njega, nikamor ne more, nikamor ga nečejo“ itd. Seveda so mater take govornice veselile nad vse!! Jaz pa sem molčal, delal in študiral. Ves čas nisem šel v javnost, razen ob nedeljah k maši. Dve leti osorej sem prišel na Dunaj k prvemu izpitu. Zadela me je, ne vem, ali kazen ali nesreča — padel sem. Prijatelj! Kdor ni občutil tudi tacih udarcev, ta ne pozná cele vetrovnice trpljenja. Vendar sem se potolažil. Čutil sem, da sem deloma sam kriv svoje nesreče, ker sem bil obe leti kar domá, ne da bi bil poslušal predavanja. Sklenil sem torej naslednje leto prebiti kakorkoli na Dunaju, stradati, zmrzovati, samo da hodim k predavanjem in ponovim še enkrat ab ovo usque ad mala — vso stvarino. Potem mi ne more več izpodleteti! Kakor vse, takó je minilo res tudi tisto leto, v trpljenju in siromaštvu, seveda. Oglasim se zopet za izpit. Sedaj sem si bil svest, da znam svojo reč. A kaj se zgodi? Svojim ušesom nisem verjel, ko mi je predsednik komisije naznanil, da sem zopet pogorel. Ako

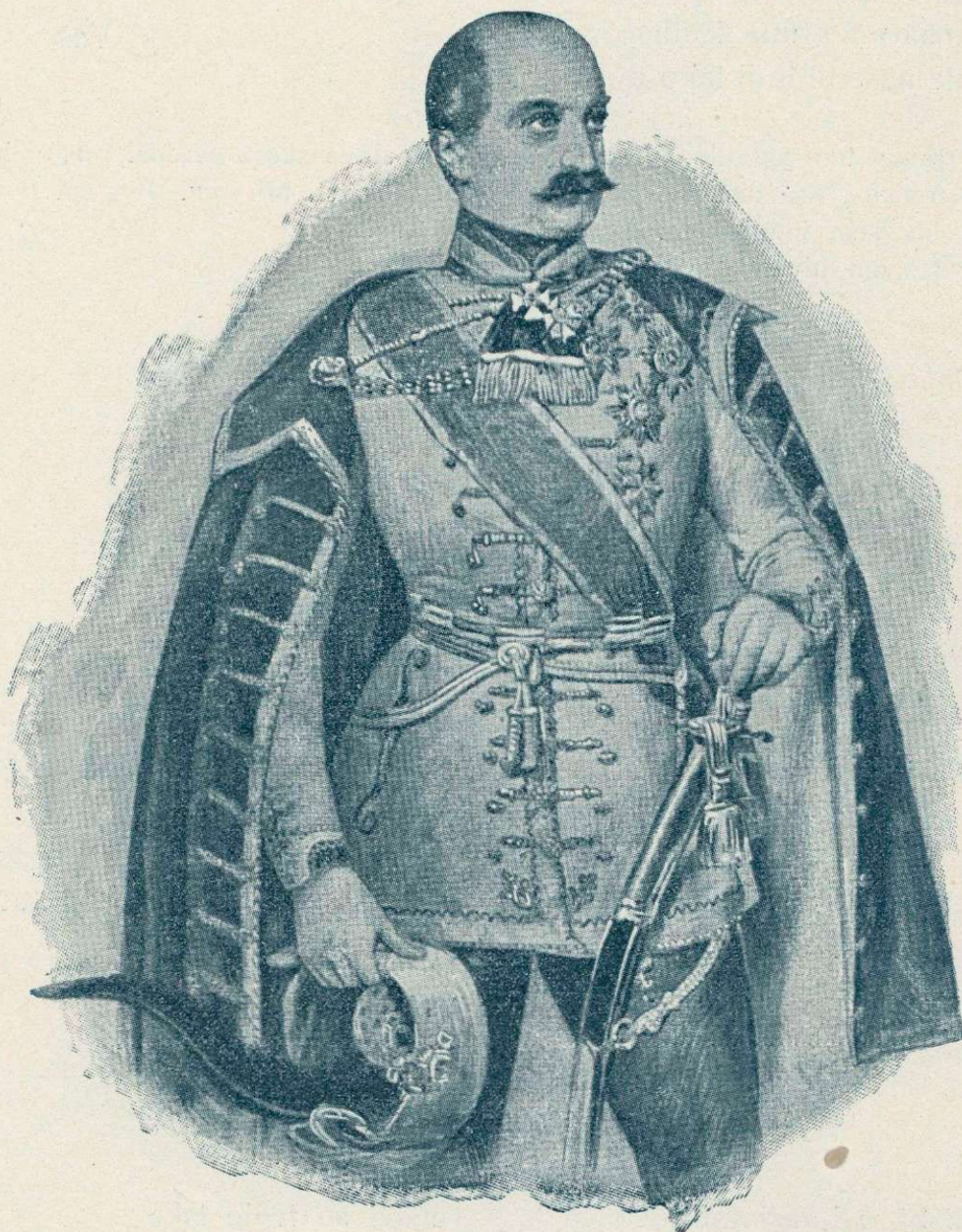
bi bila strela udarila váme, ne bi bilo moglo biti hujše nego ta udarec. Že drugič! Uboga, uboga mati! V trenutku sem izgubil ravnotežje; divji obup mi je obvladal dušo: sklenil sem svojemu bednemu življenju storiti konec v valovih Donave. Čemu bi še živel?! Izgubljeno bitje do smrti! Še tretjič poizkusiti? Saj bolje se ne morem pripraviti! Torej pasti še enkrat? In to bi bilo zadnjič, ker četrtičsesploh ne ponavlja izpit! Ne, tega ne, rajši storim konec svoji nesreči!

S tem sklepom v glavi zapustim vseučilišče, profesorje, znance, ki so bili navzoči v avli, ter korakam trdo in odločno po Alzerici, potem pa bi šel naprej, naprej, da pridem do Donave. Ko pridem do minoritske cerkve — obstojim: neka nevidna moč mi je zastavila pot ter me vlekla. V resnici, vlekla po stopnicah gori

v — cerkev. Ne morem si razlagati drugače kakor da je bil to moj — angel varih. Sam ne vem, kakó se je vse to zgodilo, a čez nekaj trenutkov sem klečal pred Marijinim oltarjem in — jokal. Klečal sem takó gotovo celo uro. V tem usodepolnem času se je moja duša prerila skozi temè in viharje obupa k vedrosti krščanskega upanja; začel

sem zopet upati, upati v pomoč Marijino. Bridko sem obžaloval svoj črni samomorni sklep. Še tisto uro sem stopil k izpovednici ter si pri blagohotnem patru olajšal srce. Kakó mi je bilo kmalu vse drugače! Spoznal sem, da je trpljenje lek, ki nam ga daje Bog, da nas zdravi. In čudno! Še tisti večer, kakor znamenje, da se bo zdaj res začelo obračati na bolje, se mi je pripetilo

nekaj, kar je bilo zame največjega pomena. Ko pridem namreč čez več časa zopet iz cerkve, stopi k meni neki pismonoša. — Morda si že misliš, da z denarjem, z nakaznico za več tisoč forintov od kakega strica v Ameriki — to bi bilo pač za „Tisoč in eno noč!“ — Toda moja povest je resna. Pismonoša me je namreč čakal v cerkvi pri vratih, in ko me je videl, da odhajam, je stopil za menoj. Naj-

Ban Jelačić.

prej se mi je predstavil, potem pa vprašal, kaj me je vendar zadelo, da sem takó silno žalosten? Izprva nisem vedel, bi li razkrival svoje rane neznanemu človeku. A njegov pošteni obraz mi je razvezal jezik; povedal sem mu vse, tudi svoje siromaštvo. In zgodilo se je, kar sem časih bral v Krištof Šmidovih povestih o dobrih ljudéh: dobri

mož mi je ponudil, da mi dá na razpolago sobico in vso hrano, vse zastonj, če hočem. Lahko si misliš, da sem ga objel od veselja in hvaležnosti. Z novim pogumom sem se lotil dela — v tretje. V tretje rado gre! pravi sicer naš pregovor, in potemtakem bi moral zopet pasti. A glej! Danes sem delal zopet izpit, v tretje, in ga naredil — z odliko!

Tu prijatelj umolkne; jaz pa sem mu prirčno stisnil roko ter mu čestital, želeč, da bi ostale izpite naredil tudi tako dobro ¹⁾.

¹⁾ To se je v resnici tudi zgodilo. Vmes se je razvilo že nekoliko romana, a o tem molčim, da mi ne poreče prijatelj, da sem indiskreten. Danes je Žarko doktor iuris, delaven odvetnik in resničen pri-

Večer nama je minil v najboljši volji. Za tisti hip sem celó jaz pozabil, da me čaka v kratkem tudi nekaj tacega, kar se imenuje „izpit“. Strinjala pa sva se popolnoma v tem, da nikdar obupati! in da veliko zmore človeka trdna volja in — last not least — molitev!

Snočni razgovor me je prijetno razvedril. Danes sem mnogo boljše volje. Per aspera ad astra! Zdravi!

Vaš

Ivan.

jatelj slovenskega naroda. Blagor kmetskega ljudstva mu je zlasti pri srcu. Bog ga živi!

Op. priobčevavčeva.

Oj, vi lesi . . .

Oj, vi lesi, moji lesi,
vi ste spet zeleni vsi,
oj, vi lesi, v vaših vrhah
zopet vse šumi.

Vse šušti prelepe bajke
sèm iz davnih dni,
sèm iz čarobne mladosti
krasnih, jasnih dni . . .

In te ptice sladkokljune
isto pesem vse žgolé
o sladkosti, o radosti,
ki navdaja jim srcé.

In ne vem — kot da bi jokal,
me skeli oko,
in ne vem — kot da bi ljubil,
mi pri srcu je tesno . . .

Ivo Danič.

Ali jaz bi rad razjasnil . . .

Ali jaz bi rad razjasnil
tvoj obrazek bled in tih,
kakor veter rad bi dahnil
vanj veselja dih.

Ali ti kot slak pred solncem
skrivaš mi obrazek svoj,
kakor slak oči zapiraš,
ko jih išče pogled moj . . .

Te oči so tvoje take
kakor tiste rožice,
ki dobimo jih v spominčke,
in so modre kože.

Te oči so tvoje take —
kar v daljavo gledajo
kot spominčice, ki žitja,
nič se ne zavedajo . . .

Ivo Danič.

„Slavy dcera“.

K petdesetletnici smrti Jana Kollárja. — Spisal Fr. K.

Dné 24. januarja l. 1852. je zatisnil oko eden največjih in najnavdušenejših čeških pesnikov, Slovak Jan Kollár. Daleč od svoje ljubljene domovine leži Kollár pokopan na Marksovem pokopališču na cesarskem Dunaju. Preprost spomenik diči njegov grob, in na njem se blišči češki napis: „Slavy dcera — Jan Kollár. Živ jsa, v srcu nosil národ celý, zemřev žije v srdci národa celého.“ Ta napis izraža pač bistvene črte značaja in delovanja prvega pesnika in oznanjevalca vseslovanstva.

In dandanes od vsega neumornega in vsestranskega delovanja Kollárjevega ni ostalo nič drugega kakor drobna knjižica pesmic „Slave hči“, ki pa bode oznanjevala pesnikovo slavo še poznim narodom.

Pesnik hodi z bogom Milkom in s svojo drago Mino, oslavljeno „Slave hčerjo“, po gomilah in grobiščih nekdanjih Slovanov, plaka nad krajinami, kjer je nekdanj odmeval krasni, zvonki jezik Slovanov, ki so pa sedaj popolnoma potujčene, ter slednjič, ko prepotuje pekel, vice in nebesa, odloči pekel za stanovanje slovanskim uskokom, izdajicam lastne matere, nebesa pa podari zvestim, navdušenim Slovanom. Tako je združil Kollár velike Dantejeve ideje z mladim slovanskim romanticizmom. Grška in slovanska mitologija se mešata s krščanstvom in z nacionalizmom.

Knjiga je razdeljena na pet delov: Sala, Laba, Dunav, Lete in Aheron. Prvi trije naslovi pomenijo reke, tekoče po pokrajinah, katere so imeli nekdanj Slovani v svoji oblasti, zadnja dva pa pomenita podzemeljski reki, ki po pravljicah Grkov in Rimljanov tečeta v Tartaru, v prebivališču umrlih.

Epos „Slavy dcera“ obsega 645 sonetov, izmed katerih se je mnogo tako priljubilo, da so postali že popolnoma narodna last. In to tudi ni čudno! Saj pesnik izraža v njih z navdušeno besedo tisto silo, katera

je probudila slovansko zavest. Njegove misli so še mladeniške in idealne, polne nad in zaupanja v bodočnost. Pesnik poudarja, da smo vsi Slovani bratje po krvi in duhu, da nam mora prej ali slej zasijati slavna bodočnost, če bomo složni in usmiljeni, če se potrudimo, da se povzpnamo na vrhunec omike. Zato pa kliče: „Slavimo slavno slavo Slovanov slavnih!“

Knjigi „Slavy dcera“ na čelu stoji prekrasni „Predspeg“, zložen v distihih. Kakor krasna godba zveni ta krepki spev, najmočnejši in najveličastnejši v vsem češkem slovstvu, o katerem po vsej pravici piše dobri poznavatelj češke književnosti V. Zelený: „To je najsmelejša pesem, kar jih je bilo spisanih po prerojenju našega slovstva, pesem, v kateri se narodni prapor dviga tako trdno in odločno, da je moralo to slabejše bojevnike, izgublajoče že pogum v skoro obupnem boju, opogumiti k novemu boju za nesrečni, po krivem nesrečni narod. Sama ta pesem bi bila zagotovila Kollárju nesmrtno slavo, tudi če bi ne bila potekla iz njegovega peresa niti ena beseda več.“ In res, koga ne ganejo tihe žalosti polni stihhi takoj v začetku:

„Aj, zdě leží zem ta před okem mým, smutně
slzícím,

někdy kolébka, nyní národa mého rakev.“

(Ah, tukaj leži pred mojim očesom, žalostno
se solzečim, ta zemlja, — nekdanj zibelka,
sedaj rakev mojega naroda.)

Kot pesem ljubečega sina na grobu drage matere, ki so jo ubili njeni sovražniki, kot zdih nad žalostno usodo one, katero je najbolj ljubil, zveni mogočni spev, a ne kot zdih temnega obupanja, ampak kot zdih plemenitega srca, ki vé, da bo prišlo povračilo, da je blizu vstajenje. In po vstajenju bode mati Slava ponosno slavila svojo zmago, Slovanom pa zasiže tedaj lepša, krasnejša in slavnejša doba, nego so jo

uživali kdaj njih sovražniki ali drugi narodi na širnem svetu.

„Predspev“ je bil prvič natisnjen l. 1824. kot nekak uvod v prve tri dele slavnega dela „Slavy dcera“, spisal pa ga je že nekaj let poprej v Jeni, kjer je bival Kollár kot bogoslovec in slušatelj vseučilišča. Ta pokrajina je res pravo pokopališče Slovanov! V okolici bivajo še zadnji ostanki nekdanjih mogočnih lužiških Srbov; drugo je že vse ponemčeno. Samo slovanska imena rek, gorâ, mest in vasi nam še pričajo, da so se tu razprostirale nekdanje mogočne slovanske države s srečnimi, imovitimi prebivavci. No, temu blagostanju je naredila kmalu konec zavistna, divja in neusmiljena Tevtona, ki je z oboroženo silo pridrla v te kraje ter si podjarmila ondi stanujoče miroljubne, pobožne in gostoljubne Slovane. Tako je prišlo, da „sedaj zastonj moje oko v Slaviji Slavo išče“, kakor toži Kollár. O Slovanih, „ki so učili Evropo poljedelstva, umetnosti, rokodelstva in brodarstva“, sedaj v teh krajih ni ne duha ne sluha; vse je ponemčeno. Narava jenska je sicer ostala še ista, še vedno vabi in mika mimoidočega potnika s svojo milino, a srca so drugačna, duhovi so mrzli. Vse to pa, beda in zaničevanje, preganjanje in zatiranje, vse se bo enkrat končalo. Zopet bo vstala Slava v vsej svoji

kraljevski časti, ker „čas k zmagi vede pravico“, kakor nam kliče pesnik poln upa v bodočnost.

Kollárjev „Predspev“ govori sicer le o minulosti polabskih Slovanov, in pesnik opeva v njem le vejico slovanskega naroda, vendar je njegova misel vseslovanska in se ozira tudi na vse druge Slovane, na celo mogočno slovansko pleme. Pevec nam kaže pot pravice, zavrača zmote poedincev ter prerokuje slavno bodočnost. In v tem je vsa velikost, ves mogočni vpliv Kollárjev! Ne v nenravni sili, ampak v spoznanju samega sebe, v neutrudnem delu in v zaupanju vidi pesnik srečo naroda slovanskega in njegovo rešitev.

Razen svojih pesniških del je spisal Kollár celo vrsto drugih razprav, med katerimi imajo za nas največjo veljavo filološki, arheološki in mitološki spisi. V njih se kaže navdušenega Slovana, katerega vodi rodoljubno srce tudi pri znanstvenih preiskavah. Zato dandanes pač te razprave nimajo več znanstvene vrednosti, a za slovanstvo so velikega zgodovinskega pomena.

Petdeset let je minilo od njegove smrti. Koliko izprememb se je zgodilo v tem času! Pri vsem realizmu sedanje dobe pa je dobro, da se osvežimo z mladim idealizmom, ki je navduševal naše preroditelje.

Pobožne želje.

Tam, kjer valovi reke bistre
pozdravljajo moj rodni krov,
tam, kjer pobira smrt filistre,
poganja zarod čvrst in nov:

tam bi se zopet rad vdomovil,
za svet bi se ne zmenil nič,
od vseh verig bi se poslovil
in prosto živel kakor ptič!

A to so le pobožne želje,
nič drugega — in niti to —
ljudem zavidnim na veselje
dal tudi željam sem slovo!

Anton Medved.

Iz Kranjske na Goriško — pod zemljo!

Tehnična dela pri bohinjskem predoru. — Popisuje **Livški**.

(Dalje in konec.)

Širjenje in vtesavanje predora.

Meseca novembra l. 1901. je meril rov 490 m, in takrat so začeli zidati predor sam ¹⁾. Omenili smo že, da je rov 2·3 m širok in 2·2 m visok. Presek pa, katerega moramo izkopati, da vgradimo zidovje, meri do 11·5 m v širjavo in do 10·0 m v višino. Za toliko moramo torej rov razširiti. Ako bi pa začeli s širjenjem in zidanjem od vhoda naprej v hrib, ne bi bil predor gotov ob določenem času, ampak rabili bi zanj nekaj let več. Recimo, da izvrtajo na naši strani vsak dan za 4 m rova; ravno toliko bi morali izgotoviti na dan začeni pri vhodu, ako hočemo, da naj gre delo na obeh krajih hkrati izpod rok. Da pa razširimo rov na omenjeni presek in da zgradimo zidovje v dolgosti 4 m, zato rabimo najmanj tri tedne! Tako bi torej ne šlo. Zato velja tudi tu načelo, da se mora delo razdeliti. Bodoče zidovje predora razdelimo po vsej dolgosti v posamezne majhne dele, takozvane „obroke“, dolge po 8·3 m. Ti obroki se zaznamujejo s številkami, začeni pri vhodu pa do konca prvega kilometra. Tu se začne štetev zopet od začetka in tako dalje v vsakem kilometru. Ravno tako se dela v Podbrdih. Delo se začne na več krajih s širjenjem in vzidavanjem precejšnjega števila obrokov naenkrat, in to tako, da ostane med koncem rova in med najbližjim mu obrokom, ki je v delu, po 100—200 m navadnega rova, in da meri kos predora, kjer se širi in gradi v posameznih obrokih, 500—700 m. Tako se dela vedno naprej, dokler ni predor gotov. Predor se torej kot nekaka zidana cev polagoma vriva v hrib. Podoba dela je vedno ista: Najgloblje v hribu vidimo na koncu rova delavce, ki vrtajo, potem sledi kos rova, za njim je del, ki se širi in gradi v večjem številu obrokov naenkrat; ostali del do vhoda pa je že dogotovljen predor. Tako je mogoče, da je predor dokončan sedem mesecev potem, ko je rov goro prodrli. Od konca rova do tam, kjer se dela v

obrokih, pa mora ostati zgoraj omenjeni kos navadnega rova, zato da se s stroji lažje vrta in da se svet na tistem mestu ne trese preveč zaradi vednega streljanja z dinamitom.

Naš dosedanji rov je na dnu bodočega predora. Kako ga razširjajo, da dobi dovolj velik prerez? Najprej so vrtali navpično navzgor do vrha prereza, in sicer na več krajih. Odtod so vrtali pod vrhom v smeri predora naprej in nazaj, tako da je nastal na vrhu nov rov. (Glej prvo sliko na str. 484!) Ta meri 1·8 m v kvadratnem prerezu. Ta navpični in potem horizontalni gorenji rov je treba izvrtati seveda zopet z dinamitom; treba je tudi sproti z močnim lesovjem svet podpirati. To je v resnici pravo krtovo delo! Gorenji rov vrtajo naprej hkrati z dolenjim, a tako, da zaostaja gorenji proti dolenjemu za 100—200 m; seveda mora biti tako zaradi varnosti pri streljanju. Ko je bil rov na vrhu vsaj deloma gotov, so začeli razširjati predor na celi prerez, in sicer v več obrokih naenkrat, a samo v takih, kateri se ne tikajo. Tudi to je potrebno, da se svet ne zmaje preveč in da ostane še na več krajih podprt. Širiti pa začenjajo v gorenjem rovu. Tukaj kopljejo in streljajo na desno in na levo v dolgosti obroka, sproti pa tudi pod-se, da se snidejo z dolenjim rovom.

Poglejmo sliko na str. 484.! I. je spodnji rov, II. pomenja zgornji rov. Črtkane črte pomenjajo bodoče zidovje; na dnu vidimo kanal, v katerem odteka voda. Od gornjega rova izkopljemo na obe strani kosa III. Da odpravimo ta material, moramo izkopati še luknjo, ako je nimamo ravno v tem obroku že od prej do rova na dnu; te pa ni treba z lesom vtesati, ker meri le do 70 cm v premeru. Skozi to luknjo valé material na spodaj stoječi voz v spodnjem rovu. A v oddelku III. je treba seveda svet podpreti. Vozovi nam pripeljejo skozi doljni rov 9 m dolgega in do 45 cm debelega lesa, katerega spravimo skozi navpične luknje, v ta namen primerno razširjene, v rov II. Ta takozvana „vrhovna debla“ ¹⁾ vidimo v sliki 2. na vrhu

¹⁾ Zadnji odstavek str. 487.: „V njem je visokost“ itd. spada kot razlaga k sliki o „Enakovišnicah“ na str. 485. Prosimo čitatelje, da si to zaznamujejo!

¹⁾ Kronbalken.

v njih prerezu. Lahko postavimo prve štiri pod vrh. Medsebojno jih podpremo z manjšim lesovjem, s 6—8 nategi¹⁾, nad vse pa zabijemo pod svet močne deske in še kline zraven, da se ne zganejo. Vrhovna debbla pa podpremo vsako s štirimi manjšimi stalniki²⁾. Les na vrhu rova II, slika 1., pa ostane, kakor vidimo v sliki 2., nad vrhovnimi debbli, ker bi ga bilo pretežko vzeti proč, saj se je svet tekom časa do dobrega naslonil nanj. Sedaj začnemo kopati kosa IV in V. Najprej se odkopljejo štiri luknje v kosu IV, ki segajo do kosa VI. V te luknje postavimo daljše stalnike zraven prejšnjih, katere zdaj lahko odvezujemo. V kosu V privlečemo na vsako stran novo vrhovno deblo ter ga zopet podpremo s štirimi stalniki. Tako se dela dalje tudi v kosih VI in VII. A pri vsakem vrhovnem deblu je delo težavnejše. Kako ga spraviti z vrhovnega rova v obrok, ko so nam na poti že stoječi stalniki? Treba jih je zopet prestavljati; da spravimo orjaška vrhovna debbla z doljnega rova v zgornjega, iz tega pa v obrok, se mora truditi in mučiti dosti delavcev več ur; a koliko- in kolikokrat se mora to ponavljati! Ko sta izkopana kosa VI in VII, položimo prag³⁾, še ostala vrhovna debbla in definitivne stalnike, kateri se še zvežejo s kleščami. Obenem pa že kopljeemo kos VIII, in sicer na eni strani prej, potem se odnese IX in zadnjič X. XI pride pozneje na vrsto. S tem je prerez predora izkopan in vtesan z lesovjem, kakor vidimo na sliki 2. V enem obroku imamo po štiri take stalniške zisteme stalnikov, tako da so podolžna vrhovna debbla na štirih mestih dobro podprta. Prage in klešče pa zvežemo še podolžno z dvema ali z več tramovi, katere vidimo na svoji sliki v prerezu. Predno se obrok tako izkoplje in vteše, pretečejo najmanj štirje tedni; to pa je še malo, če pomislimo, kako je delo težavno. S tem se mora truditi okolo deset mož, ki delajo tudi v akordu.

Jako mučno pa postane to delo, če svet tako pritiska na lesovje, da se debbla vpo-gibajo ali celo — polomijo! V Bohinju se to še ni zgodilo; samo v enem obroku je bil pritisk tolik, da se je vjedal les za 7 cm. To je prednost našega „avstrijskega načina“ pri zidanju predorov, kateri se je razvil tekom časa. Po njem je možno vtesati v obrok, ako začne svet preveč pritiskati, še več podpornega lesovja. Po tem zistemu lahko postavimo še več vrhovnih debel,

spodaj namesto po tri stalnike, po 4—6 itd. Pri drugih načinih, n. pr. pri angleškem, belgijskem itd. je to le težko ali sploh nemogoče.

Zidanje predora.

Ko je obrok izkopan, začnemo takoj graditi v njem zidovje. To pa ni po vsej dolžini predora enakomerno debelo. Razločujemo 18 vrst obokov pri tem zidovju. Pri najmočnejši vrsti ima obok 1.00 m v premeru, oporno zidovje¹⁾ 1.50 m, obok na dnu²⁾ pa 0.80 m. Pri najšibkejšem pa imata obok in oporno zidovje po 0.30 m v premeru; oboka na dnu pri tem sploh ni. Kateri tip naj se v tem ali onem obroku zida, in ali dobi na dnu obok ali ne, se določa od slučaja do slučaja. To je odvisno od sveta in od njegovega pritiska. Tipi pa se ne menjavajo samo v debelosti zidovja, ampak tudi v tem, da je pri enem gornji obok iz rezanega kamena, pri drugem pa iz navadnega nerezanega gradiva. To je zopet odvisno od kamena, katerega je največ na razpolago. Seveda se mora rabiti pri zidanju najboljši cement. Ob začetku predora imamo močnejše tipe; gotovo je tudi, da dobé vsi obroki obok na dnu do tja, kjer se začne pravo apnensko skalovje. V dobri skali jemljemo šibke tipe brez oboka na dnu, samo za lice; tudi se rabi v takem slučaju manj lesa, ko se kopljejo obroki. Gradi se prej ena oporna stena, potem druga. Tupatam se pusti špranja, da v njej odteka voda. Ko so oporne stene gotove, postavijo se železni loki³⁾ za podporo pri zidanju gornjega oboka. Po 6—8 jih pride v en obrok. Na rob oporne stene spodaj se položi tram, nanj za vsak železen lok tik stene po eden ali dva nova stalnika, in nanje zopet tram; na tega nastavimo za vsak železni lok takozvani lonec z peskom⁴⁾, na teh slonijo potem železni loki. Gradnja oboka se začne zopet na eni strani, na drugi pa odvezujejo delavci, kateri so prej vtesali les, polagoma debbla in ostalo lesovje; zdaj pridejo zidarji na to stran, oni pa na drugo itd. Ko je obok spodaj dodelan, pritiska na železne loke, ki se izkušajo umakniti navzgor. Zato jih je treba podpreti na vrhu z majhnimi stalniki proti vrhovnim deblom. Seveda se mora postaviti pri zidanju tudi zidarski oder. Težke rezane kamne z vitlo⁵⁾ vzdigujejo nanje in postavljajo potem na njih mesto v oboku; to je dolgo in težavno delo.

1) Spannriegel. — 2) Ständer. — 3) Schweller.

1) Niederlage. — 2) Sohlengewölbe.

3) Lehbogen. — 4) Sandtopf. — 5) Winde.

Za zidovjem ne sme ostati nič lesa. Vsako desko je treba odstraniti dostikrat z veliko težavo. Včasih to seveda ni mogoče, če je pritisk sveta velik. Nastali prostor za zidovjem se zamaši z manjšim kamenjem in s cementom. Lesovje se v obroku torej polagoma odstranjuje, samo prvi in četrti zistem stalnikov deloma ostaneta in služita za širjenje tikajočih se obrokov. V sredi obroka stojijo le še železni loki. Ti ostanejo en mesec ali dva, da se zid dobro utrdi. Železni loki so na vrhu za nekoliko *cm* višji, kot bi morali biti po obliki oboka; to je potrebno zato, ker se novi obok pri utrjenju malo vseda. Za to služijo imenovani železni lonci s peskom. Ko je obok končan, se pesek skozi majhne luknjice izpušča, prav polagoma, vsak dan nekoliko. Pokrovi loncev in ž njimi železni loki se ravno tako polagoma vdirajo, da se obok ne strese hipoma. Tudi odstranjenje lokov se s tem zelo olajša. Če bi ne bilo teh loncev s peskom, bi jih morali pod težo oboka izbiti s tramovja.

Da se dogotovi obrok zidovja, je treba najmanj tri tedne. Dela okolo deset delavcev v akordu, seveda noč in dan. Sedaj vzdiamo tudi še obok na dnu, če je potreben. Med stalnike pri steni, ki so prej podpirali železne loke na obeh straneh, vzpnejo se močni tramovi, tako da se dozidani obrok ne more zmakniti z opornimi stenami proti sredi, ko med njimi izkopujemo tla. Vozni tir podpremo začasno s koli, ravno tako cev za zračenje; kanal na obeh straneh rova pa zvežemo v dolgosti obroka z leseno cevjo, da nas ne zateče voda pri kopanju. Ko smo zgradili še spodnji obok in deloma tudi bodoči veliki kanal, je dogotovljen kos predora v dolgosti obroka 8,3 m.

Na vsakih sto metrov ima predor na obeh straneh doblino v zid¹⁾, ravno toliko, da se lahko skrije v njej človek, ko pridrdra vlak. Na vsakih 1000 m pa zidajo na strani izbo, široko 3 m, dolgo 3,7 m. V primerni daljavi bode imel predor še dve veliki izbi, dolgi 8 m in široki 4 m, da morejo železniški uslužbenci v njih spravljati razno orodje za popravljanje in ohranjenje železnice in za druge prometne potrebe.

Na koncu rova vrtajo še z roko, a po 8 ur in ne več po 12, seveda vedno, noč in dan. V obrokih pri širjenju in vzdavanju pa delajo po 12 ur, a z odmorom 1½ ure.

Kamenoloma.

Za izzidavanje predora je treba mnogo kamenja; v Bohinju so ga dobivali v dveh kamenolomih. A ta dva že prej obstoječa kamenoloma nista zadostovala za zidanje predora, in tudi njiju kamen je za rezanje nevporeben. Poiskati je bilo treba drugih. Odprli so že tri. Najbližji leži v bližini Laškega Rovta, onkraj Save prav pri vodi. A pokazalo se je, da tukaj kamen ni posebno dober, dasi se je zdel odzunaj prav primeren. Drugi kamenolom pa je skrit v gozdu blizu iste vasi na desni strani Save in na levi strani od ceste, ki drži z Bistrice k Bohinjskemu jezeru. Najboljši je pa za Ribiškim Rovtom, nekaj sto metrov oddaljen od jezera. Tam se vzdigujeta dva holmca, obstoječa iz prav izvrstnega trdega apnenskega kamna. Tukaj so začeli rezati kamen že koncem decembra lanskega leta. Da bi pa dobili čim hitreje še več gradiva za obdelovanje, odločili so se, da napravijo tukaj večji takozvani „podkop v izbi“¹⁾. Vsekali so v pečino 10 m dolg rov, podaljšali ga pravokotno na levo za nekaj metrov in odtod zopet na desno do srede pečine. Pokazalo se je pri tem, da je skala brez vsake špranje, kar je seveda izredno ugodno.

Treba je bilo hrib razstreliti, da se prihrani delavcem dolgotrajno delo z roko. Na konec rova so nabasali 1100 kg smodnika ter potegnili žice za električno razstreljenje, ostali rov pa so za par metrov trdno zazidali s kamenjem. Že nekaj dni prej so nestrpno pričakovali Bohinjci trenutka, ko smodnik razžene skalnati hrib. In bilo je res nekaj posebnega. Vse v Ribiškem Rovtu je moralo zapustiti hiše. Cesto so zaprli in povsod daleč naokrog so stale straže z rdečimi zastavicami, ki so pazile, da se kdo preveč ne približa nevarnemu kraju. Ob pol četrti uri popoldan naj bi se vžgal smodnik. Že mnogo prej so zlezli ljudje na bližnje holmce, da bi mogli varno videti imenitno eksplozijo.

Malomarno, rekli bi, stoji skala, ne meneč se za človeške mravlje, ki hitevajo krog nje. A njeni trenutki so šteti. Še četrte ure ima stati tod — potem nikdar več! Trije možje se prikažejo na nasipu pred rovom ter zapojejo besedo „Ogenj!“ v dolino. Tako storé trikrat zaporedoma z daljšim premolkom.

Manjka še par minut. Še enkrat zagledamo moža na nasipu, še enkrat zadoni klic „Ogenj!“ Zadnji mož zbeži in se skrije

¹⁾ Nische.

¹⁾ Kammermine.

v varno zavetje. Ljudje si ne upajo dihati... Kar votlo zagrmí. Težko se vzdigne skala, hipoma se prikažejo široke razpokline v pečini. Tuintam se zvrne počasi orjaški kos. Drugega ne vidiš nič, ker je vse zagrnjeno z dimom, ki se leno valí iz skalovja. Gledavci si oddahnejo, vse začne glasno govoriti; na nasipu pa že uzremo zopet delavce, ki si ogledujejo uspeh strela.

Kamen je razstreljen in obdelan. Zdaj ga je pa treba spraviti v predor. Za to pa zidajo ozkotirno železnico, ki bo dolga 7 km. Začenja se pri že obstoječem tiru, ki drži k staremu kamenolomu pri Savi, gre blizu mostu ceste Bled-Bistrica čez Savo ter krene na levem bregu reke do vasi Brod. Ker med vasjo in vodo ne dostaje prostora, so določili tir čez most na desni breg, za vasjo pa s tretjim mostom zopet na levi breg. Potem se dotika kamenoloma pri Savi blizu Laškega Rovta, prekorači Savo s četrtnim mostom ter drži skozi drugi kamenolom na levi strani ceste k gornjemu pri Suhem potoku nad Ribiškim Rovtom. Pri zgradbi predora se torej potrebuje toliko kamena, da se izplača napraviti zanj celo bohinjsko železnico v malem!

* * *

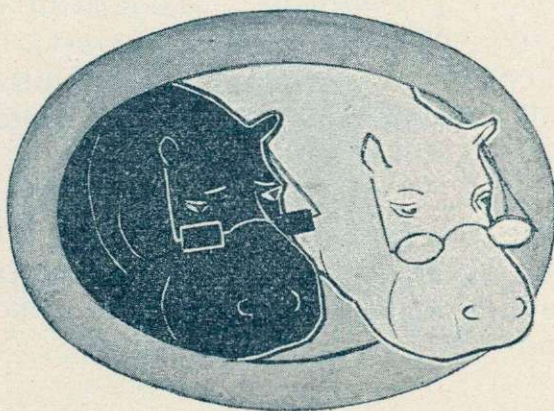
S tem smo opisali nakratko približno vse, kar bi bilo zanimivega pri gradnji bohinjskega predora. Nismo pozabili vrtanja in zračenja s stroji; a ker stroji še ne delujejo — začeli so jih šele postavljati — pridržimo si obširnejši opis morda za poznejši čas. Omenimo zdaj le, da bodo iz vodnega nabiralnika na koncu vodovoda napeljali vodo skozi 800 mm široke železne cevi v dolgosti 800 m na turbine, nahajajoče se v poslopju blizu bohinjskega gradu. Za vrtni stroj se postavi večja turbina, električna sila pa se prenese z žico v stroj ob koncu rova. Kot rezervo bomo imeli loko-

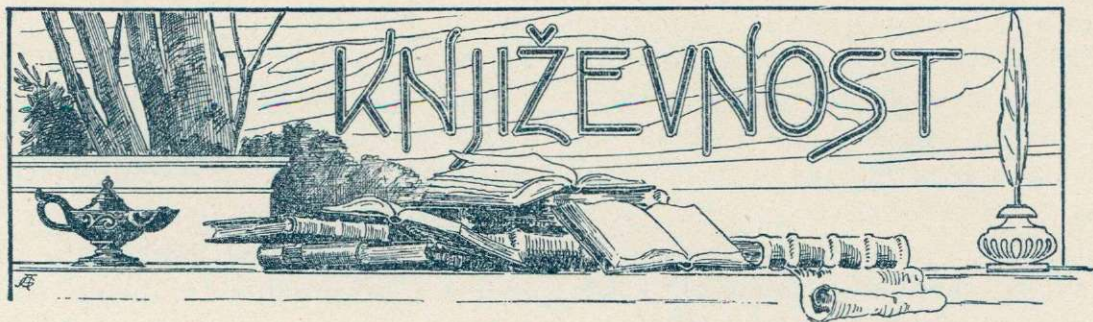
mobil, ki naj goni dinamo, če zmanjka vode ali če sploh kaj ne bo v redu. Za zračenje pa se postavijo tri manjše turbine, ki bodo gonile stroj za zračenje, mnogo večji od sedanjega.

Že januarja meseca t. l. so poizkusili z električnim vrtanjem. V hiši pri vходу stoji lokomobil, ki je gonil navadni dinamo z enakim tokom, žica pa je napeljana nad vhomom v navpični rov za zračenje in na konec rova. Vrtni stroj je bil nastavljen na voz in dobro podprt ter naslonjen na stene rova. Stroj sam je podoben manjšemu topu, na koncu pa ima navadno železno vrtalo. To se obrača in tolče z velikansko hitrostjo v skalo, tako da nam izvrtaluknjo v manj kot desetih minutah. Kar se torej dela z roko precej počasno, tekom pol ali tri četrt ure, je s strojem gotovo v malo minutah. Seveda se dá po potrebi nastaviti več takih električnih vrtal na voz. Ko so luknje gotove, se potisne voz s stroji nazaj, in nato se skalovje razstreli z dinamitom. Ti poizkusi so se prav dobro obnesli; spoznali smo, da se dá tako izvrtati po 5—6 m rova na dan, kar povsem zadostuje.

Te naprave so se dale na razpolago podjetniku, a on ni primoran delati z njimi. Prosto mu je, da si nabavi druge, pnevmatične ali hidravlične, ali pa da dela le z roko. A vezan je, da dogotovi delo do določenega dneva. Če tega pogoja ne izpolni, mora plačati silne vsote za vsak zamujeni dan. Kakor je čitateljem znano, je izpodletel prvi razpis naših del, ker so bile vse oglašajoče se tvrdke predrage. Šele začetkom aprila t. l. je prevzela na podlagi omenjenega razpisa zgradbo predora tvrdka Ceconi.

Drugo leto pa si hočemo ogledati še dela pri karavanškem predoru in sploh na progi druge železniške zveze s Trstom. Torej — na svidenje!

Slovenska književnost.

Prešernove poezije. Uredil A. Aškerc. V Ljubljani 1902. Založil L. Schwentner. — Zopet imamo pred seboj novo izdajo Prešernovih poezij. G. Aškerc jim je napisal uvod, v katerem popisuje Prešernovo življenje in ocenja njegove pesmi. Aškerčeva ocena se odlikuje pred drugimi po tem, da izkuša točno in vsestransko v kratkih črtah popolnoma označiti Prešernovo pesniško osebnost. Nabral je o njem te znake: Prešeren je slovenski in evropski pesnik; njegov jezik je naroden, močno lokalno pobarvan, ne brez hib; uvedel je nove evropske oblike; težišče njegove poezije je v njegovi liriki; „Eros“ mu je zvezda vodnica, in ta „Eros“ je po Aškerčevi opredelbi „tista večna moč, ki po prirodnem zakonu polaritete privlači eden človeški spol k drugemu“; pri Prešernu pa je bil ta „Eros“ kar dvojen, kajti — pravi Aškerc — „Julijo Primičevu je ljubil pesnik, Ano Jelovšekovo pa človek Prešeren“; „na foliji tega najbolj človeškega čuvstva opeva Prešeren še druge motive“; lirski dikcija mu je umetna in narodna, epska pa realista; jedro „Krsta pri Savici“ je resignacija. Aškerc brani tudi Prešernovo narodno mišljenje, češ da je bil „poleg Stanka Vraza med svojimi rojaki najzavednejši Slovan“.

Seveda se Aškerc ne povzdigne nikjer do stališča one kritike, ki sodi tudi нравno vsebino pesniških proizvodov. In to je pri Aškercu umljivo; zakaj našel je vodilno idejo Prešernovim „visokim nazorom o pomenu pesništva“ v panteizmu. Ocenjujoč legendo „Neiztrohnelo srce“ pravi o Dobroslavu: „Pesnikova duševna moč se spoji z vesoljno močjo — τὸ πᾶν — in šele potem ima pesnik mir.“ Aškerc je tu imputiral Prešernu tudi nazor, da „solnce, vir vsega življenja, mu (pesniku) je dalo pesniško moč in to pesniško moč vzame sedaj mrtvemu pesniku solnce zopet nazaj.“ Ne spuščamo se v kritično in logično razmotrivanje tega stavka, kateri je umljiv pri pesniku, ne pa pri kritiku-modroslovcu.

„Nova pisarija“ je dala Aškercu povod k dolgemu razmotrivanju, v katerem se deloma

opravičeno bori proti „predmarčni cenzuri“. Vendar Horacijev geslo „utile dulci“ ima pač toliko resnične veljave, da se ne sme tako bagatelno smešiti. Ob začetku dvajsetega stoletja smo mi tudi še tega mnjenja, da je za pesništvo prenizka naloga, podajati samo „dulce“, ampak da zahtevamo od njega tudi „utile“ — sicer ne v tem pomenu, da bi se „ovcam garje odpravljale“, — ampak v zmislu нравstvene in kulturne vzgoje ljudske duše in narodne individualnosti. V „Novi pisariji“ je izdal Prešeren ostro satiro na tedanjo cenzuro. V tej satiri je načrtal po pesniški navadi karikaturu nasprotnika, katerega slabe strani je krepko pretiral. To seveda odpuščamo pesniku, ne odpustimo pa tega kritiku. Aškerc slika tedanje „reakcionarce in filistre“ kot prave idiote, tako, da se nam morajo kar smiliti ti „reakcionarni elementi“. Aškerc se je s polno fantazijo spravil nad „starokopitne kritike“, kateri so bili tako omejeni, da so baje še celo trdili, da poezija ne sme prihajati „iz dna čuteče, vnete duše“. Ko bi bil Aškerc obrnil svojo ost samo proti krivični cenzuri, bi mu pritrdili seveda tudi mi; a on pač jasno kaže, da si misli še nekaj drugega pod to besedo. Zakaj on trdi, da taki „pisarji“, s katerimi se je imel boriti Prešeren, hodijo tudi dandanes po lepi slovenski zemlji in usiljujejo svoje praktične nauke. Slovenski pisatelji pa korakajo po svoji poti ne oziraje se na lenoglave „pisarje“ ob desni in ob levi“. To trditev je Aškerc pokrepil celo s tremi pikami... Nam ni znano, da bi dandanes na Slovenskem kak kritik zahteval, da se naj pesem „debelo po gorjansko zarobi“, pač pa zahtevajo — ne „lenoglavi pisarji“, ampak jako temeljiti literati — da mora biti tudi vsebina pesništva vredna človeka kot нравnega bitja. So „učenci“, ki tega ne morejo ali nečejo umeti...

Pri „Krstu pri Savici“ je prišel Aškerc v umljivo zadrego. Res se dá „Krstu“ marsikaj oporekati, ako ga sodimo edino le kot epos. A niti Prešeren sam ni nameraval spisati popolnega epa, ampak epsko-lirično epizodo, ki nam karakterizira čudoviti duševni razvoj pokristjanjenja v enem dogodku. Prešeren je

bil mnogo pametnejši kakor večina onih, ki „Krst“ kritizirajo. Segel je globoko, kot pravi pesnik. Pokristjanjenje je čisto pravilno pojmoval kot stvar uma, volje in božje milosti in je bil neskončno vzvišen nad onimi, ki mislijo, da se dá krščanstvo res s fizično silo razširjati. Gledé na Aškercove opazke bi si dovolili tudi mi izreči tu nekaj misli.

Aškerc kar apodiktčno pravi: „Pokristjanjenje je pomenjalo politično podjarmljenje.“ In vendar je Prešeren tako lepo ločil:

Da smo očeta enega sinovi,
ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi,
da ljubiti mor' mo se, prav' uk njegovi.
Valjhun ravna po svoji slepi glavi,
po božji volji ne, duhovnik pravi.

Jasno je tu ločil Prešeren plemenitost krščanskih misijonarjev od grabežljivosti onih, ki so izkušali politično izkoriščati njihovo delo. Saj je bilo takrat podobno, kakor je še dandanes. Prvi prodira v afriške goščave misijonar, ki išče edino le duš ubogih divjakov. Za njim gre angleški, holandski, nemški trgovec, ki ne išče duš, ampak zlata in demantov in slonove kosti. Potem pa pride vojak „v obrambo trgovskih interesov“. Slednjič nastane vojska, ki mnogokrat pokonča vse kulturno delo krščanstva, ko politično podjarmlja narode. Ali je krščanstvo krivo angleških in nemških grozovitosti v Afriki? In vendar so kristjanje ljudje, ki so jih zakrivili! Prešernu gre čast, da je ločil med onimi, ki so delali „po svoji slepi glavi“ in med onimi, ki so delali „po božji volji“.

Med „hibami“ te krasne pesmi je iztaknil Aškerc v prvi vrsti — jedro vsega pesmotvora. „Kar kazi ta epos“, pravi Aškerc, „to so prvič preobširna dogmatična razlaganja v ustih Bogomile in misijonarja.“ A takoj za to trditvijo najde kritik nedoslednost v Črtomirovem značaju, „kateri je po kratkih besedah Bogomilinih in misijonarjevih pri volji pokristjaniti se.“ Torej najprej mu je „dogmatizovanja“ preveč, takoj potem pa — premalo! Kako malenkostni so ljudje, ki imajo velike predsodke! Kaj pa Aškerc hoče? Tudi to nam je razodel, rekoč: „Verjetneje in dosledneje bi bilo za takega junaka, da bi si bil res sam prebodel prsi, kakor je nameraval, ko je videl, da je vse izgubljeno zanj, in da se je tudi Bogomila izneverila idealom, za katere se je tako neustrašeno boril.“ Torej Črtomir je napačno ravnal; edino utemeljeno bi bilo po Aškercu, da bi se bil umoril!

Pred vsem moramo Črtomiru čestitati, da je dobil njegovo usodo v roke Prešeren, in ne Aškerc. Oni ga je dal krstiti in posvetiti,

ta bi ga bil pa takoj ob začetku pesmi umoril, da bi mu ne bilo treba „dogmatizovanja“, katero je Aškercu tako silno neljubo. Prešernova Bogomila stoji pred nami v sijaju vednega devišstva kot idealna podoba; Aškercova bi pa bila gotovo — „svobodomiselna“!

Jako nizek pojem ima Aškerc o Črtomiru. Prešeren je njegovo hitro izpreobrnjenje motiviral z Bogomilino molitvijo še mnogo bolj kakor z „dogmatizovanjem“. Aškerc, stoječ na svojem „svobodomiselnem“ stališču, seveda ne more priznati tega motiva, in zato se zateče h kaj čudni razlagi: Po njegovi misli se je dal Črtomir krstiti iz gole — neumnosti! Spomnili smo se one frivolnosti, s katero izkuša Renan „naravno“ razlagati krščanske čudeže, ko smo čitali sledeče Aškercove vrstice: „Črtomir je barbar z mehko slovansko dušo; dvomi so mu neznani. Bogovi, za katere se je bojeval, so zapustili njega in njegove tovariše, a krščanski bog, proti kateremu se je boril, ga je, kakor sliši iz ust svoje Bogomile, rešil smrti. Pri takem naravnem človeku, kakoršen je Črtomir, ni bilo baš treba posebnih duševnih bojov; taki ljudje preskočijo brez težave iz jedne skrajnosti v drugo, zlasti, če take metamorfoze pospešuje najmočnejša strast — ljubezen.“

Tako je torej Črtomir po Aškercu kot obžalovanja vreden bedak „preskočil iz jedne skrajnosti v drugo“, in pri tem je imel le to srečo, da se je zgodilo to „premalo vtemeljeno dejstvo“ „brez težave“. Bil je torej tako slabega razuma, da pri vsej mnogoletni borbi med krščanstvom in poganstvom niti do dvomov še ni prišel. Prešeren ga privede do krsta po popolnem samozatajevanju. Aškerc pa Prešerna korigira ter trdi, da je temu „barbarju“ pospeševala to metamorfozo najmočnejša strast — ljubezen! Jasno je, da Aškerc ali ne umeva Črtomirovega značaja ali se pa sili k takim praznim izgovorom, da bi utajil krščansko misel, katero je Prešeren izrazil tako jasno in krepko. Aškerc govori o „krščanskem bogu“ in o „poganskih bogovih“ ravno tako, kot bi bile to enakovredne izmišljotine. Prešeren stoji na temelju krščanstva, Aškercova kritika pa sloni na poganskih nazorih; zato mora Aškerc poniževati Prešernove ideje, da jih more kritizirati.

Aškerc pride do Bogomile. Nikjer se ni Prešeren povzpел do tolike idealne višine, kakor v osebi Bogomile. S Petrarko se izprehaja Prešeren po rožnih vrteh in spleta tam svoje vence iz žarnih cvetic, poln človeške strasti in zemeljskega koprnjenja. A Prešeren se dvigne tudi do Dantejevih višin — težko sicer,

a z vzletom po večnih vzorih hrepeneče duše, kateri niso niti „nesreče ljubezni in njene rane“ mogle vzeti božanstvene iskre. Bogomila je najlepša prikazen slovenskega slovstva. Ona sveti kot mila danica v zarjo slovenskega pesništva. Kakor Danteju Beatrika je Črtomiru, Prešernu in geniju slovenskega slovstva Bogomila nebeška poslanka, ki jim iz temnih krajev poganstva in grehote kaže pot v svetlo kraljestvo neminljive lepote in blaženosti:

Izmed oblakov solnce zdaj zasije,
in mavrica na blede Bogomilo
lepôte svoje čisti svit izlije,
nebeški zor obdâ obličje milo.

Tako stoji med nebom in zemljo, med poganstvom in krščanstvom, med pohotnostjo in čistobo, med časom in večnostjo, med bojem in mirom, med maščevalnostjo in odpuščanjem — čista deva, simbol kulture, svobode, rešenja in lepote! Kot čudež čistega človečanstva, povzdignjenega od božje milosti v eterične višave neskončne lepote, stoji na slovenskih tleh, pod seboj zemljo, ki jo naj resnica in milost oplodita s semeni večnega življenja, nad seboj nebo, od koder lije Vsevečni na zemljane vero, upanje in ljubezen, v svojem srcu pa sladki mir, ki ga daje harmonija duše z večnim zakonom. To je Bogomila!

In Aškerc? O njej ne vé nič drugega, kakor da je — „prava ženska, nežna duša.“ A to je tudi vsa hvala. Takoj pride graja. „A njeno dogmatizovanje nas kmalu utruja. Od tega hipa, ko začne preobračati Črtomira, začne padati epos sam in leta drugi del „Krsta“ ima dosti manjšo estetično vrednost kot pripovedna pesnitev, nego prvi del. Zdi se nam, kakor bi se bila hotela ponosna Muza kruto maščevati nad pesnikom, ker ji je bil ukazal, naj se prikloni pred gospodom — Pavšekom in tovariši ...“

Nizko mišljenje! Dolžni smo Prešernu, da ne pustimo tako zaničevati onega dela njegovih poezij, v katerem se je povzpел do najvišje нравne vrednosti. Zato hočemo na kratko pokazati, da je ravno v drugem delu „Krsta“ obilo prave pesniške krasote.

Kratko in v lapidarnih potezah je opisal Prešeren prehod iz poganstva v krščanstvo.

Pokazal je, kako je človeško oznanjevanje krščanske resnice zunanje sredstvo, da se izvé krščanska resnica, kako je pa pravi delujoči princip božja milost, ki preraja srce, razsvetljuje razum in nagiba voljo.

Kot pogan stopi Črtomir pred duhovnika in Bogomilo. Potegniti hoče meč in duhovnika umoriti. A pogled na Bogomilo mu ustavi neusmiljeno desnico. Tu se začenja posredo-

vanje Bogomile. Črtomir jo hoče strastno objeti. Ona ga ne odbije, a „iz njega rok odmakne se počasi“. In zdaj mu začne pripovedovati najprej zgodbo svojega lastnega izpreobrnjenja. Začenja pri svoji ljubezni do njega. Ali ni mesta na zemlji, kjer bi se mogla skleniti ljubeča srca? Ali bo zemlje hlad ogasil src želje najslajše? Tolažbe ni bilo, in našla jo je v krščanstvu.

Tako Bogomila z genialno oratorično fineso porablja čutno ljubezen svojo in Črtomirovo, da vnetí ob njeni iskri višjo duhovno ljubezen. Vsak verz je premišljen, kakor bi ga govoril teolog: Stvarjenje sveta, izvirni greh, vesoljnost odrešenja, vero v večno blaženost — vse to mu kaže iz svoje lastne duhovne preporoditve. Zraven pa se kot na dokaze resnice sklicuje na čudeže in kaže na avtoriteto učeče cerkve. In pri tem ga uči, kako večna ljubezen ne zatira časne, ampak jo blaží in izpopolnjuje; kako krščanstvo ne nasprotuje naravi, ampak jo dviga do višje popolnosti: njena ljubezen do njega ni izginila s krstom, ni se umaknila sovraštvu, ampak jo nagiba, da tudi njega privede do vira resnice in dobrote. Zato ona kot kristjana moli zanj, za pogana. In te molitve jo je učil duhovnik, ki ga on sovraži. Črtomirovo čustveno ljubezen do sebe napeljuje na ljubezen do višjega ženskega vzora, do deviške Matere božje. In nato šele, ko mu je dušo napojila s temi krasnimi vzori, stopi predenj v svesti si vse svoje нравne, iz krščanstva pridobljene duševne sile, in ga kliče:

Iz spanja svoj'ga, Črtomir, se zbudi,
slovo daj svoji strašni, dolgi zmoti!

To je prvi del izpreobrnjenja. Črtomir je omehčan, a preden se uklone, stavi svoj ugovor, isti ugovor, ki se je tisoč- in tisočkrat že ponavljal v zgodovini: Zakaj pa kristjani sami tako ne živite, kakor vaša vera uči? Tu mora odgovarjati duhovnik: Tudi te kristjane, ki zoper vero delajo, veže božji zakon, in krivi so ter kaznjivi, ako delajo zoper postavo, po kateri „smo očeta enega sinovi, ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi“! Nato je Črtomir pripravljen, da postane kristjan, a zahteva v zakon Bogomilo. To je drugi del izpreobrnjenja.

Prešeren pa gre še dalje in kaže pot do popolnosti. Bogomila vzame zgled od rože, ki so ji odločeni kratki dnovi, da pokaže minljivost sveta in obrne Črtomirov pogled na „čase večne“. Od nje preide nase in pové, kako je sama sebe dala Bogu za žrtev, ki naj izbriše krvava dejanja Črtomirova in mu izprosi izpreobrnjenja. Za njo podá svojo izpoved duhovnik: Jaz kot Nemec sem bil

krvoločan pogan, in da izbrišem svoje hudo-bije, sem se odpovedal vsemu svetnemu vživanju. Ti kot Slovan stori isto! Črtomir tega sveta ne sprejme, ampak ga smatra kot resignacijo, kot obup nad svetno srečo. Tudi Bogomilina žrtev se mu zdi izpočetka samo dejanje obupa in vsahle ljubezni. A Bogomila mu pokaže, da je krščanska ljubezen vzvišena nad zemskim obupom in da plapolja nje najčistejši plamen v heroičnem sklepu zmage nad svetom. Črtomir tega še ne more pojmiti z razumom, vendar v zgledu Bogomile vidi nadčloveško, nebeško silo, ki jo daje božja milost, in ta ga nagne, da uklone svoj razum čudežni milosti. Preden more z razumom apologetično prodreti v notranje tajnosti krščanstva, ga nagne veliki junaški zgled Bogomile:

Jok, ki v oči mu sili, komaj skrije.
Da ni nebo nad njim se odklenilo,
da je na svetu, komaj si verjame,
tak Črtomira ta pogled prevzame.

Vendar za krst potrebni osnovni pojmi krščanstva so mu znani, volja je pridobljena — lahko torej sledi krst.

To je dušeslovni razvoj v drugem delu „Krsta“. Kdo more reči, da ni izveden pravilno, genialno in povsem umetniško? Prešeren je z dogmatično natančnostjo podal kratko vse stopinje dušeslovnega razvoja, kateri more privedi pogana do evangeljske popolnosti. Iz tega se vidi, da je naš pesnik krščanstvo globoko premišljeval, da je notranje sam kot pravi pesnik izkušal preživeti ta razvoj, da ga je mogel potem v tako jasnih potezah izraziti v tej prelepi pesmi.

Res je, da je ta dušeslovni razvoj bolj označen, kakor pa popolnoma opisan. A če bi ga bil Prešeren natančneje razvijal, bi bil še bolj izginil značaj epa, in kritiki, kakor je Aškerc, bi mu še bolj oponašali, da — dolgočasno „dogmatizuje“. Najvišje misli Prešeren razlaga s toliko eterično nežnostjo, da moramo odkrito in z občudovanjem drugemu delu „Krsta“ priznati vrednost popolnega umotvora. Če hoče kdo ta del stisniti v okvir epike ali lirike ter ga po tem okviru meriti in ceniti, je to njegova stvar, ki notranje vrednosti prav nič ne izpreminja.

Preveč se naglašajo Prešernove besede v pismu do Čelakovskega, v katerem pravi, da si je hotel s „Krstom“ „pridobiti naklonjenost duhovščine“. Da si jo je pridobil, to je pač jasno, in mogoče, da je tudi imel ta stranski namen, a bilo bi pač prenizkotno misliti o Prešernu, da bi bil cel epos, tako krasno zamišljen, s toliko prepričevalnostjo zložen — spisal iz gole hinavščine. Prešeren je imel pač

mного grehov — a ravno v „Krstu“ je pokazal, da živi v njem poleg grešnega tudi plemeniti človek, ki ima odprto oko za нравno lepoto.

Slednjič prihaja Aškerc do — Dagarina. „Auto-da-fé“ je pač želja, kakor se zdi, tudi Aškerčeva. Bilo bi vendar tako romantično, če bi se moglo kaj „španskega“, v takem slogu, kakor nam je znan iz petkrajcarskih „znanstvenih“ brošur o inkviziciji, spraviti tudi v slovensko slovstvo! Vendar tudi Aškerc nekako priznava, da z Dagarinom ni nič. A „auto-da-fé“ je vendar tako interesantna stvar! Če torej Dagarin ni sežgal Prešernovih pesmi, jih je pa kdo drugi. In res so našli „zelota“, brata Prešernovega, Jurija, ki je bil župnik nekje na Koroškem in „velik zelot“. O tem „zelotu“ smo mi pisali že na str. 316. t. l. Zaradi duševne bolezni je moral v pokoj. Na tega ubogega g. Jurija se torej obešajo nade „auto-da-fé-ja“ željnih inkvizitorjev, in Aškerc je mnenja, da je „prav mogoče baš ta Jurij poskril ali sežgal kak rokopis svojega brata pesnika . . .“

Da, mogoče, mogoče je to res. Kajti mogoče je na svetu jako mnogo. A tudi tri pičice, s katerimi je hotel Aškerc povzdigniti to možnost bližje k realnosti, je ne premaknejo ex statu possibilitatis . . .

A računajmo s to možnostjo! Recimo še več, recimo celo, da je Dagarin res sežgal ali dal sežgati Prešernovo zapuščino, kar nikakor ni nemogoče. Ali smemo tarnati zaradi tega? Prvič moramo reči, da je Dagarin kot bivši dobrohotni profesor Prešernov pesnika dobro poznal, in tudi nimamo nikakega vzroka reči, da bi on bil pravo pesništvo manj cenil, kakor oni, ki mu dandanes tiščé goreča polena v roko. Drugič pa nam kaže pogled na vse to, kar so novejši preiskovalci izkopali iz zapuščinskega prahu ter dodali „Poezijam“, v primeri s tem, kar je Prešeren sam obelodanil, jako srednje vrste pesniško tvarino. Gotova in izpričana tradicija nam pa govori, da je Prešeren bival v Kranju v jako srednje izobraženi družbi, v kateri se je porabilo več alkohola, kakor ga more prenesti sramežljiva Muza. In tu se niso pisale tragedije ali zlagale veličastne pesmi v nibelunških strofah, ampak ista tradicija nam pripoveduje, da je Prešeren prinesel v žepih večkrat pozno ponoči razne zmečkane papirčke seboj, na katerih so bili najbrže stihi, a taki, ki bi se jih bil Prešeren gotovo sam sramoval obelodaniti v „Poezijah“. Že Vodniku, ki ni bil preveč izbirčen estetik, se „pesmi iz Kranja“ niso zdele vse za tisk, in ustno izročilo pripoveduje, da se je ta „genre“ tam ohranil tudi še v Prešernovih časih. Ne vemo,

ali bi imelo slovensko pesništvo od takih „pesnitev“ kaj posebne koristi, Prešernova slava pa gotovo ne. Pustimo torej to „možnost“ odprto in nikar ne tugujmo zaradi nje! Gotovo je to, da imamo v „Poezijah“ vsega pesnika Prešerna. Imeli smo že na str. 122. t. l. priložnost, opozoriti na manj vredne Prešernove „pesnitve“, ki bi njegov značaj le še bolj otemnile, ako bi jih bilo kaj več.

A bodi dovolj teh opazk! Zdele so se nam potrebne, ker cenimo visoko Prešerna v vsem, kar je zapustil lepega. Apoteozi človeka Prešerna smo se vsikdar ustavljali, a zato smo tembolj dolžni, da branimo to, kar je na njem pesniško veličastnega.

Dr. E. L.

Janka Kersnika zbrani spisi. Uredil dr. Vladimir Levčec. Zvezek II. Sešitek II. Cena K 2.50, po pošti K 2.60. II. zvezek elegantno vezan v platno K 6.—, po pošti K 6.30, elegantno vezan v pol usnje K 7.—, po pošti K 7.30. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1902. — Druzega zvezka drugi sešitek zbranih Kersnikovih spisov prinaša dve povesti: „Lutrski ljudje“ in „Testament“.

„Lutrski ljudje“ so povest dveh nesrečnih src, ki jima ni bilo dano uživati skupaj ljubezni srečo. „O deklici, katere obrazek je naslikan tu gori nad menoj, in o njem, ki ga je slikal, govori moja povest“, pravi pisatelj (str. 2).

V prijaznem gradiču na Gorenjskem prebiva družina Wernerjeva, ki sestoji iz gospodarja, sina, hčere in stare tete. Grajšček je do vratu zadolžen pri pl. Bergu, bogatem zasebniku iz Lipskega. Sin njegov, „nadlajtnant“, zna tudi dobro zapravljalati, in tako je kmalu v kleščah upnikovih. Da se reši, prodá svojo hčer Olgo pl. Bergu. Olga ljubi slikarja Kosana, ki jo je videl pred letom dni v Rimu in jo slika na prošnjo očetovo. Olga se poroči s pl. Bergom, zatrjujoč Kosanu, da se vdaje le sili, da reši očeta in brata, da pa ostane vedno le njemu zvesta. Pri skrivnem slovesu pobije pl. Berg Kosana in ga hudo rani. — Čez tri leta pride Olga v Rimu v razstavo, vidi sebe naslikano kot Venero in zvé za naslov Kosanov. Obišče ga, in pri tem jo zaloti pl. Berg. Ločitev zakona je posledica, Kosan pa umrje v bolnici.

Značaji so risani splošno prav dobro. Tipični „nadlajtnant“ (zakaj ne „nadporočnik“, ne vemo) je „navaden človek, lahkomiselni, brez trdnih nazorov, individuum, ki živi, ker je v življenje posajen“ (str. 21). Pl. Berg je označen premalo. Slikarja Kosana je dal stric duhovnik v šole. Mladi mož je simpatičen, zagovarja slovenske kmete, svoje rojake na-

sproti pl. Bergu, a ni značajan v svoji ljubezni. Ko prestane bolezen vsled rane, se vrne v Rim; tu zaide na kriva pota in živi zelo lahkomiselno. Tega bi ne pričakovali o njem. In to pripoveduje on Olgi, ki mu pové, da ga še vedno ljubi, vkljub temu, da je žena Bergova! Tudi Olga naj bi bila bolj močna; če se žrtvuje za očeta in brata, naj bo žrtev popolna, in zvesta naj bi bila možu tudi v srcu, ne samo po zunanjem! Ker je pa vedela, da ne bo mogla, dà, ne hotela biti zvesta, naj bi ne vzela pl. Berga!

Krepko, kakor more le verna slovenska mati, pové Kosanova mati sinu svoje misli in mnenje, ko izvé, da sin hodi „gori pri tistih grajskih zijala prodajat — pri tistih, ki še naše vere niso —“ (str. 41). „In da boš vedel — rajša bi ti bila na vrat stopila takrat, ko si se rodil, kakor pa doživela, da bi mi ti luteranko v hišo vodil, in če bi bila — zlata!“ (str. 42). Sicer pa premalo vpliva versko mišljenje na razvoj povesti, in zato je tudi naslov premalo opravičen.

Mnogo boljša je druga povest „Testament“.

Pri krčmarju Topolščaku umrje bogat tujec; vse svoje imetje zapusti svoji nezakonski hčeri Metki, ki je bila pri Brnotovih na reji. Testament dá Topolščaku in ga prosi, naj ga izroči sodišču. Topolščak se polakomni bogastva in skrije testament, katerega mu pa ukrade hlapec Tomaž, oče Metkine matere, ki je služila v Trstu. Topolščak snubi pri Brnotu Metko, in Brnot mu jo dá; Metka ljubi na skrivnem Brnotovega sina Gotarda, a se ne upa ustaviti volji Brnotovi. Preden gredó k poroki, pridejo na sled Topolščakovim sleparijam. Ta je najel mešetarja Klandra, da s silo vzame Tomažu testament. Mesto k poroki mora Topolščak v ječo s Klandrom, Metko pa dobi Gotard.

Krasna je ta povest. V slikanju domačih kmečkih ljudi je Kersnik res mojster. Topolščak in Brnot, bogata kmeta, Tomaž in mešetar Klander — kako živo so narisani! In sodnik s svojo veliko skrbjo za „rakce“, komu ne bo zbudil smeha, čeprav vedno trdi, da „prvo so uradne reči“! Povest je res iz naroda za narod.

Jezik je v obeh povestih, posebno še v drugi, prav lep, naroden. Pravopis je Levčev. Izraz „poduhovnil se je“ (str. 162) je najbrže storjen po hrvaškem „zapopio se je“. Ljudstvo pa ne govori tako, in ne vem, če se bo ta izraz mogel obdržati.

L. A.

Vrla gospodinja. Spisala M. Luitgarda Rihar. Ponatis iz letnih poročil uršulinskih šol v Ljubljani l. 1897/98—1901/02. V Ljub-

ljani 1902. Založil uršulinski samostan v Ljubljani. Tisk „Zadružne tiskarne“. — Nimamo pripravnejše knjižice za dorasla dekleta, kakor je ta! Najprej izve mladenka iz nje svojstva vrle gospodinje: Redoljubnost, delavnost, varčnost, snaznost, potrpežljivost, pohlevnost, napredovalnost in pobožnost. Potem pa pride raznovrstno in mnogostransko vprašanje, kaj mora vse znati vrla gospodinja. In tega je mnogo. Najprej pride razprava o stanovanju, potem o kuhinji, o kleti, o kurjavi, svečavi, o obleki in o hrani. Posebno zadnji dve poglavji sta — naravno — jako obširni. Slednjič pa pisateljica uči še, kako ravna vrla gospodinja z družino: s posli, otroki in bolniki. Vsa knjiga je spisana z nežno ljubeznijo do stvari. Na gospodinjskih šolah jo bodo gotovo rabili s pridom. A tudi za darilo nevestam je ta knjiga kakor nalašč. Gotovo bodo imele mladenke od te knjige več koristi, kakor od marsičesa, kar se jim „visokega“ podaja na raznih učiliščih. Tudi smo prepričani, da se bodo rade učile iz nje, kajti stvar je sicer težka, a ima to neprecenljivo prednost, da je praktična in da bo vsaka deklica vedela, čemu se uči. Upajmo, da nam vzgoji ta knjižica prav vrlih gospodinj! Cena 82 str. vel. 8⁰ obsegajoči nevezani knjigi je 60 v., vez. pa 80 v. Dobiva se v uršulinskem samostanu v Ljubljani.

I. P.

Kratek poduk o sv. zakonu. Za slovenske zaročence in zakonske sestavil Janez Zabukovec, župnik. V Ljubljani, 1902. Založila „Katol. Bukvarna“. Tisk „Katol. Tiskarne“. 16⁰. Str. 89. Cena 70 v., po pošti 10 v. več. Nedavno je izšel v slovenskem prevodu Höllerjev: „Katekizem o zakonu“. Tu pa imamo prav prirčen in poljuden „pouk“. Gospod pisatelj nam v „Predgovoru“ razjasnjuje, kaj ga je nagnilo, da je spisal knjigo:

„Že nad deset let se Slovenci selijo v Ameriko in na Nemško. Tam tudi sklepajo zakone. Marsikateri mladenič pokliče dekle iz domovine, da gre za njim na tuje in se potem tam vzameta; mnogo deklet pa gre na slepo srečo v tujino, ker upa tam preje dobiti moža kakor doma. Velikrat me je že bolelo srce pri mislih, kako se sklepajo taki zakoni, kako slabo podučeni sprejmejo mnogi nase težavne dolžnosti zakonskega stanu. Pač so v nekaterih krajih v Ameriki slovenski duhovniki, in tam se ženin in neveste morejo podučiti v domačem jeziku; a so tudi Slovenci po mnogih krajih v Ameriki, kjer ni slovenskega duhovnika, tujega jezika pa ne razumejo nič ali premalo, da bi se mogli zadostno podučiti o dolžnostih zakonskega stanu. Na Nemškem je pa še

slabše. Tam ni slovenskih duhovnikov, ženin šeše za silo lomi nekaj nemških besedi, neveste pa navadno ne znajo niti besedice nemško govoriti. Kako naj se zadostno podučé o težavnih, odgovornosti polnih dolžnostih, ki jih nalaga zakonski stan? Kakšni bodo taki zakoni, kakšne take družine?“

To premišljevanje je nagnilo pisatelja, da je izdal vsega priporočila vredno delce.

B.

Hrvaška književnost.

Rat Hrvata s Magjarima g. 1848. — 49.

Sa 16. slika. Dio I. i II. Naklada Dioničke tiskare u Zagrebu. 1902. Cijena 3 K 50 v., vez. 5 K. 8⁰. Str. 445. — Kar smo v članku o banu Jelačiću mogli le površno omeniti, to nam natančno popisuje ta zgodovina. Kratka je sicer doba, katero obsega ta zgodovina, a polna je zanimivih dogodkov in dalekosežnih izprememb. Junaštvo Hrvatov pod nesmrtnim banom je jedro cele knjige, katera pa ni pisana nikakor v slogu panegirika, ampak nam podaje suho zgodovinsko resnico. V 37. poglavjih obravnava knjiga dogodke od trenutka, ko se je dvignila občna vojna proti Madjarom in od ekspedicije Schlikove pa do konca vojske, ko so se Madjari vdali Rusom pri Vilagošu. Posebno krasé knjigo lepe zgodovinske podobe. Tu vidimo portret Jelačicev, njegovo rojstno hišo, Nove dvore, zastavo, ki je služila pri ustoličenju Jelačicevem, orožje njegove rodbine, njegove redove, obleko, sablje in dragocena darila, njegovo grobnico in bojnega konja. To so osebni spomini na slavnega bana. Potem pa pride sedem bojnih slik, ki nam pred očujejo glavne bitke in ekspedicije v tej vojni. — Priporočamo to knjigo kot dragocen spominek na junaško dobo Hrvatov v preteklem stoletju.

N.

Bolgarska književnost.

V Sofiji so si Bolgari ustanovili „Bolgarsko knjižovno društvo“, katero izdaje redno poučne knjige. Pred vsem moramo omeniti spis:

Periodičsko Spisanje na Bolgarskoto knjižovno društvo v Sofija. LXIII. (Godišnica XIV.) 3.—4. svezka 1902. — V tem listu nahajamo pred vsem daljši spis „Prêgledъ na poetičeskata tvorba na Vazova“, v katerem nam A. Teodorov analizira pesmi velikega Bolgara Vazova. V tem zvezku nam ocenja izmed epskih pesmi posebno tri: „Sinajska roža“, „Kihavicata na Salljusta“ in „V

carstvoto na samodivité“. A. P. Stoilov razpravlja v narodnem pesništvu priljubljeno snov o zazidanih ljudeh: „Zaziždane živi čovêci v osnovitê na novi gradeži“. A. Tošev popisuje rastlinstvo južnozpadne Bolgarije, nato pa sledi književnopisni del, ki je raznovrsten posebno v dramatskih ocenah. Druga knjiga je:

Lêtopis na Bŭlgarskoto knižovno društvo v Sofija. II. 1900—1901. (Priturka kŭmъ „Periodičesko Spisanje“, Dŭrŭžavna pečatnica 1902. — Za običajno letopisno tvarino je objavil A. Teodorov svoje predavanje „Bolgariťe katolici v Svištovsko i têhnata čerkovna borba.“ Južno od Svištova stojê namreč štiri sela s katoliškim prebivavstvom: Orêše, Bêljani, Trnčevica in Lužani, ki brojijo 5531 katoličanov. Teodorov je napisal dolgo razpravo o teh katoličanih, o katerih dokazuje, da so to stari pavlikijani-bogomili, kateri so postali pozneje deloma Turki, deloma katoličani ali pravoslavni. Teodorov stoji na ozkem shizmatičnem stališču. Dokazuje, da ni bil katolicizem nikdar državna vera v Bolgariji, kot bi opravičenost vere bila odvisna od volje bolgarskega kneza. Katoličani, „papinitê služiteli“, mu niso všeč, češ da trpi slednjih „bŭlgarskoto nacionalno edinstvo“. V smislu shizmatičskega cezaropapizma priporoča svojo razpravo „na dobroto vnemanje na vsički bŭlgarski ministri“, češ da naj ministri posežejo v notranje razmere katoliške cerkve. Tretja knjiga je: Dr. L. Miletič: **Staroto bŭlgarsko naselenje v sêveroiztočna Bŭlgarija**. Ta knjiga je prva iz nove zbirke „Bŭlgarska Biblioteka“, ki se izdaja iz ustanove „Naprêdъkъ“. Po osvoboditeljni vojni se je bolgarsko prebivalstvo jako izpreminjalo. Dr. Miletič se naslanja na novo ljudsko štetje l. 1881. in izločuje staro bolgarsko ljudstvo od drugih narodnosti, ki so se mu primesile. Knjiga je z etnografskega stališča jako zanimiva. Slednjič našteva še pristno-bolgarska rodbinska in lastna imena. **Dr. E. L.**

• **Makedonija.** Etnografija in statistika. Ot Vasil Kănčov. S 11 karti. Izdava Bŭlgarskoto knižovno društvo v Sofija. 1900. VI in 341. — Makedonija! Kolikokrat se bere zdaj po listih to ime! Med Makedonci vrê, in nezadovoljno ljudstvo komaj čaka, da se iznebi turškega jarma. Prej ali slej pride gotovo do vstanka in do boja. Zato je pa Kănčovova knjiga tembolj važna, ker nam podaje kar moči natančne etnografske in statistične podatke iz te dežele. Kănčov je bil bolgarski minister in je pred kratkim umrl kot žrtev morivčeve roke.

Pisatelj začinja z zgodovinsko razpravo o naselitvi balkanskega polotoka in potem popisuje vse makedonske narodnosti, točno določujoč njihov teritorij in značilne narodne lastnosti. Kot glavni in osnovni ljudski element v Makedoniji imenuje Kănčov Bolgare, njim sledê Turki, Grki in Arnavti. Kot manjša ljudstva našteva Vlahe, Hebrejce, Cigane, Čerkese, Armjane, Negre, Gruzine, Ruse, Zapadnoevropce in Srbe. To je pač pisana množica! Kakor znano, se Srbi in Bolgari prepirajo, kdo da ima pravico do Makedonije. Srbi bi seveda najrajši proklamirali kar ves Balkan za svojo last. Kănčov jih je pa jako užalil, ker jih je postavil med zadnje vrste makedonskih narodov, naštevši jih samo 700.

Po veri se delê Makedonci v kristjane, mohamedane in jude. Slednjih je 67.840. Druge narodnosti se pa po veri delê takole:

	kristjanov	mohamedanov
Bolgari . . .	1,032.533	148.803
Turki . . .	4.240	494.964
Grki . . .	214.329	14.073
Arnavti . . .	9.510	119.201
Vlahi . . .	77.267	3.500
Cigani . . .	19.500	35.057
Rusi . . .	4.000	—
Čerkesi . . .	—	2.837
Srbi . . .	400	300
Armjani . . .	300	—
Negri . . .	—	200
Gruzini . . .	60	—

Razni zapadnoevropski narodi in Levantinci štejejo 8810 kristjanov.

Pridejan je etnografski zemljevid, ki jako olajšuje pregled. Kănčov je izdal tudi učno knjigo o zemljepisju za gimnazijske razrede.

U. V.

Ruska književnost.

Puškin v južno-slavjanskih literaturah. Slovník bibliografskih i literaturno-kritičeskijh statej, izdanyj pod redakcieju ord. akad. I. V. Jagića. Sib. 1901. 80. V+405. (Ottisk iz Slovníka Otdêlenija russkago jazyka i slovesnosti Imperatorskoj Akademiji Nauk, t. LXX.) — Stoletnica Puškinova je zbudila v Rusih misel, da bi se ozrli tudi po drugih slovanskih književnostih ter zbrali prevode iz Puškinovih poezij. „Imperatorskaja akademija“ je izdala zdaj obširno delo, ki ga je uredil prof. Jagić, in ki nam podaje natančen pregled o teh prevodih med Jugoslovani. Pozivu prof. Jagića so se odzvali bolgarski profesor I. D. Šišmanov, hrvaški literarni zgodovinar M. Šrepelj in

Ko so zatrli za nekaj časa jezuitski red, je napočila tudi za Bollandiste doba trpljenja in preganjanja. L. 1773. so morali zapustiti Antwerpe, kjer je bilo ognjišče njih delavnosti, ter so se zatekli v opatijo Candenberg in pozneje v Bruselj. A sovraštvo do cerkve in do redov je pridivjalo tudi tu do tihih učenjakov. Ugrabili so jim dragoceno knjižnico, sad stoletnega znanstvenega truda, so jo razvlekli in kos za kosom za slepe cene prodali na javni dražbi. V tej stiski so iz svojih zapiskov izdali še 53. knjigo. Pozneje se je posrečilo, da so mnogo knjig zopet zbrali v kraljevi bruseljski knjižnici, kjer so shranjene še danes.

Revolucija je za daljšo vrsto let ustavila delovanje Bollandistov. L. 1837. pa jim je belgijska vlada preskrbela bivališče in dovolila podporo letnih 6000 frankov za nadaljevanje njih znanstvenega delovanja. Trije jezuiti, pp. Boone, van den Moede in Coppens, so se posvetili temu delu in ga nadaljevali v duhu starih Bollandistov. V osmih letih so nabrali in kritično preiskali gradivo za 54. knjigo. Naslednje knjige so izšle v letih 1853, 1855, 1867, 1876, 1885, 1887, 1894 in lani je prišla na svetlo 63. knjiga,

Zdaj nadaljuje to delo šest Bollandistov-jezuitov, katerim stoji na čelu p. Karol Smedt,

častitljiv učenjak, kateri je na zadnjem shodu katoliških učenjakov v Monakovem zbudil splošno pozornost. Visoko ga spoštujejo tudi nekatoliški učenjaki, in sam Mommsen je moral priznati njegovim spisom veliko vrednost. Pod njegovim vodstvom delajo pp. de Backer, van Ortroj, van den Gheyn, Delahay in Poncelet. Ti tvorijo med seboj nekako znanstveno družbo, katera si je gradivo razdelila. Dva preiskujeta samo prvih pet krščanskih stoletij, dva raziskujeta srednji vek, dva pa novejši čas. Trije so se izučili še posebno v orientalskih, slovanskih in keltskih jezikih. Pogosto tudi potujejo, da proučujejo zgodovinske vire v raznih krajih. V veliki dvorani kolegija sv. Mihaela v Bruslju je njih znanstveni dom, kamor donašajo svoje zapiske ter tam pišejo svoje zgodovinske in kritične razprave. Tiho in neopazovano, ne zmeneč se za svetovne boje, živé ti možje edino le svojemu znanstvenemu poklicu.

Njihova naloga ni lahka. Najprej morajo zbrati o vsakem svetniku vsa poročila. Potem pa morajo kritično preiskati njih vrednost in zanesljivost, ločiti legendarne tradicije od zgodovinske resnice, določevati verjetnost posameznih virov, in zlasti pri čudežnih zgodbah natančno preiskati, kaj je gotovega in trdnega, in kaj ne obstoji pred znanstveno kritiko. **P. P.**

Gorenjski slavček. Opera v treh delih. Zložil Anton Foerster. Spisala Lujiza Pesjakova in E. Züngle. Izdala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani. 1901. — Namesto običajnih manjših publikacij je letos podarila „Glasbena Matica“ svojim članom veliko knjigo: Klavirsko izdanje cele opere. To je doslej edino izdanje te vrste v Slovincih; zato se pač smemo ž njim baviti nekoliko obširneje.

Dejanje opere se vrši na Gorenjskem v blejski okolici pred l. 1848. Okvir je naroden, a vanj so vpleteni mnogi tuji motivi. Snov igre to zahteva. Kajti tu se meša francoski značaj s slovensko preprostostjo, in glasbenik

je uporabil vso svojo umetnost, da to izrazi v napevih, v instrumentaciji in v zborih.

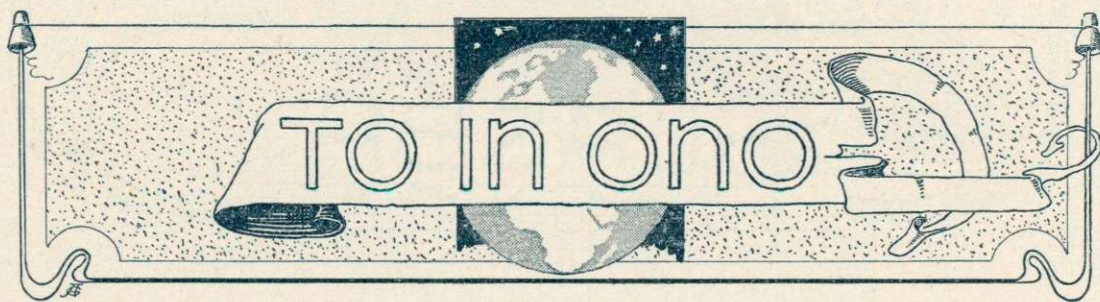
Prvi del nam za običajno „Ouverturo“, ki združuje najznačilnejše motive cele opere, predstavlja najprej gorenjsko stran s tamošnjimi ljudmi, med katere pride francoski glasbenik. Krepak kmečki zbor nam najprej opeva krasoto gorenjskih planinskih krajev. Tenor Franjo pride domov iz tujine in tu se pogovarja s prijateljem baritonom Lovrom o domu in v živahnem samospevu opeva svoja čuvstva. Nato nastopi „gorenjski slavček“, sopran Minka, domače kmečko dekle, ki se nam predstavi z divnim samospevom. Sledi nežen dvogovor

med Franjem in Minko, ki se združi v ljubaven dvospev. Zdaj pa nastopi francoski „maître de chant“ — pevski učitelj Chansonette (bariton) s soprogo Ninon (mezzosopran). Slišal je visoki „a“, s katerim je končala Minka svoj spev, in krasota glasu ga tako prevzame, da sklene pridobiti za umetno pesem ta krasni sopran. A Minka je izginila, in Chansonette začne zdaj iskati pevke. To je povod za spletko, katera je vsa bolj muzikalnega, kakor dramatičnega značaja. Krčmarjev bas nastopi z domačim vabilom k obedu. Chansonette prosi krčmarja, da mu pomaga iskati zaželenega soprana. Ta mu pripelje zbor deklic, da med njimi prave izbira, in zdaj sledi „za poizkušnjo“ venček narodnih pesmi. A „slavčka“ ni med njimi. Gluhi oskrbnik Štrukelj (bas) in njegov zviti pisar Rajdelj (tenor), ki zlorablja slabost svojega „šefa“ za različne šale, se razgovarja s tujcema, pri čimer nastopi Ninon z značilnim francoskem samospevom: „Un roi de Castille.“ Pa oglasi se „slavček“ Minka. Chansonette jo začne takoj pregovarjati, naj gre z njim, a njo pripravi do tega sklepa šele beda. Mati Majda (mezzosopran) toži, da ne more izplačati dolga upniku, in Chansonette se ponudi za plačnika, ako gre Minka z njim. Franjo brani, in zdaj se glasovi kosajo v tožbah in milobnem prepiru do konca drugega dela.

Tretji del se začne s slovesnim zborom ženjc; za njim povzame mešani zbor „pot-

pourri“ narodnih napevov v prostem vzporedu, ki se razvije v ples. Lokavi Rajdelj, ki ima vse za norce, si pa z Lovrom izmisli zvijačo, da reši Minko za Franja. Minka se poslavlja v mnogoglasnem ločitvenem spevu, a Rajdelj in Štrukelj nastopita „v imenu postave“, da obsodita Chansonetta zaradi zapeljevanja, ta pa se izgovarja, da hoče Minki izkazati le dobroto, ker jej hoče odpreti pot do najvišje umetnosti. Šaljivo zaslišanje, v katerem se mešata slovenščina in francoščina, daje Rajdeljnu priložnost do raznih burk. V obliki valčka se razvija ta prepir do velikega osmeroglasnega zbora. Lovra začne peči vest, da je delal Chansonettu krivico. Vse se veselo v gostilni poravnava v velikem zboru domačega ljudstva; dobri Francoz dá Minki denar in blagoslov k zvezi s Franjem. Večerni zvon zadoni, ljudstvo poklekne in zapoje milo Marijino pesem. Ta prizor je upodobil g. Grohar na naslovni sliki. S kratko, krepko zdravico se poslové Slovenci od Francoza, ki odpotuje domov.

Taka je vsebina opere. G. Foerster jo je porabil za divno skladbo, katera je polna melodioznosti in v izpeljavi duhovito zamišljena. Kolikor moremo spoznati iz klavirskega spremljevanja, mora biti orkestralni del jako efektan, prepleten s samostojnimi motivi in umetniško izdelan. Gotovo bo stala ta opera na repertoarju prihodnje operne sezone — v čast gospodu skladatelju in slovenski glasbi! L.

Naše slike.

Sveta gora pri Gorici (str. 513). Med božjimi poti slovenskimi je posebno obiskana Sveta gora pri Gorici. Pod njo proti jugu se razprostira krasna goriška okolica, proti severu pa jo zaslanja planinski svet, kateri pošilja bistro Sočo pod njenim vznožjem doli proti furlanski ravnini. Stara eerkev s samostanom jej venča široko glavo. Nedavno so se zopet naselili frančiškani na Sveti gori, in od daleč prihajajo zdaj romarji na njo v vedno večjem številu, posebno odkar si jo je izbral rajni kardinal Missia za zadnji počitek. Frančiškani zidajo na gori

veliko poslopje za romarje, katerega pa še ni na naši sliki. — Na str. 520—521. prinašamo posnetek Medovičeve slike „Izgubljeni sin“. Celestin Medovič je bil rojen v Kuni v Dalmaciji l. 1859. dne 17. novembra. Dovršivši ljudske šole v rodnem mestu je šel kot trinajstleten mladenič v dubrovniški frančiškanski samostan, kjer je dovršil modroslovne in bogoslovne nauke. Že izmladega se je pokazala njegova izredna nadarjenost za risanje; vse njegove knjige so bile vedno polne risarij. Prosil je dovoljenja, da gre v Rim. Tam je bil pet let v samostanu irskih frančiškanov. Z vso vnemo se je lotil slikarstva in je že l. 1884. razstavil prvo večjo sliko

„Super flumina Babylonis“. Iz Rima se vrne v Dubrovnik, kjer ga spozna glasoviti učitelj slikarstva Schindler. Ta mu je gorko priporočil, naj pojde v Monakovo. Medović ga je slušal in je vse nauke v Monakovu dovršil z odličnim uspehom. Vsako leto je dobil častno diplomo. Z veliko zlato medaljo so bile odlikovane njegove „Bakanalije“, ki so mu tudi pridobile svetovni glas. Odtlej je naslikal že dolgo vrsto krasnih umetnin. V „Dom in Svetu“ 1901, str. 428. smo poročali o razstavi njegovih slik, na str. 493. pa smo prinesli že njegovo sliko „Zbor kralja Tomislava“ s popisom. Priobčili bomo še več reprodukcij po slikah tega znamenitega hrvaškega slikarja. — „Č u d n a ž i v a l i!“ (str. 573.) Res je čudna in tudi grozna! Še stara lisica se ji ne upa prav blizu. Prav gotovo ima izza dni mladostne norosti hude spomine na rogačeve klešče. Približala se mu je s svojim radovednim gobčkom, a rogač jo je prijel za nos in krepko stisnil. Nikdar več se ga ni lotila. Mladiči so zagledali to čudno žival. Vse strmi vanjo. A rogaču samemu je tesno pri srcu, ko vidi toliko radovedno družbo okoli sebe. Pa on zaupa v svoje klešče! — Weczerzick je specialist v slikanju živali. Opice, divjačino, tiče in ne vemo kako žival vse je že naslikal s prirodno natančnostjo. Tudi na naši sliki se lepo vidi naivna preprostost velike prirode.

Naš rojak slikar g. I. Žmitek je razstavil prošli mesec v Ljubljani dve krasni kopiji. Prva je kopija Šedovove slike „Car Ivan Grozni se naslaja ob pogledu na Vasiliso Melentjevo“. Izvršena je v isti velikosti kakor izvirnik. Snov je vzeta iz drame „Vasilisa Melentjeva“ pisatelja A. N. Ostrovskega. Vasilisa je zastrupila peto ženo Ivana Groznega, da bi sama postala carica. Car jo opazuje, ko dremlje. V spanju izdà svoj zločin. Car jo dá takoj umoriti. Šedov nam je naslikal trenutek, ko car posluša besede speče Vasilise. Slika je zanimiva po originalni svetlobi, ki pada skozi okno, a obraz Vasilise se mehko oddaljuje v mračni perspektivi. Dekoracija je izvršena natančno v vseh posameznostih povsem zgodovinsko. Krasna je harmonija barv. Druga kopija je posneta po Vasiliji Dimitrijeviča Poljenova sliki „Grešnica“. Judje pripeljejo grešnico pred Jezusa, hoteč ga vloviti v besedi. Judovska postava je zahtevala, da se prešestnica kamenja, rimska postava pa je Judom zabranila smrtno kazen. Jezus bi bil moral torej soditi ali zoper judovsko ali zoper rimsko postavo. A on jih je osramotil, ko je rekel: „Kdor izmed vas je brez greha, naj vrže prvi kamen v njo!“ Na sliki vidimo Jezusa, ki je pisal v pesku, v trenutku, ko vzdigne pogled na grešnico in na Jude. Vse osebe so slikane jako realistično. Sovražni in zviti judovski obrazi, prestrašena, pred smrtjo trepetajoča grešnica, ki se kljubavno upira in stiska pesti — to so podobe nepresegeljive izrazitosti. Tudi Kristusa je naslikal Poljenov realistično kot utrujenega

potnika, ki je ravnokar prišel ožgan od solnca z gorske poti. To nas moti, ker Jezusovemu značaju bolj odgovarja nežna milina. Barve so krasne, gorka svetloba orientalska je razlita nad sliko in množica podob jej daje izredno živost in mnogovrstnost. Original je dolg nad 7 m, širok nad 4 m in je stal 40.000 rubljev. Kupil ga je ruski narodni muzej imperatorja Aleksandra III. v Peterburgu. Žmitkova kopija je mnogo manjša od izvirnika.

Ti kopiji je izvršil g. Žmitek v Peterburgu, kamor je šel iskat umetniške izobrazbe. Rojen je bil l. 1874. v Kropi. Obiskoval je obrtno šolo v Ljubljani, potem umetno-obrtno šolo na Dunaju. L. 1898. je šel v Peterburg, kjer je dovršil risarsko šolo imperatorskega društva za pospeševanje umetnosti. Zgodovinskega slikanja se je učil pri prof. Rěpinu, pozneje pa je vstopil kot genrist pri prof. V. E. Makovskem. V teh kopijah je pokazal, da se je vglobl v duha ruske slikarske šole, katera si je pridobila v umetniškem svetu že velik ugled in obče priznanje. Na str. 568. podajemo podobo, katero je narisal pri umetniškem sestanku. Ruski umetniki se sploh odlikujejo po veliki vztrajnosti. Pri svojih sestankih in zabavnih večerih vedno skrbé tudi za pravo umetnost, in marsikaka dobra misel se vrže mimogredé na papir. Tako je tudi gospod Žmitek précej umetniško izrabil obisk Srba Ivanovića, kateri si je zaradi stave naložil težko nalogo, da prepotuje peš celo Evropo.

Rusi o Prešernu. Kijevski učeni zbornik „Universitetskija Izvēstija“ pravi, ocenjujoč Koršev prevod Prešernovih poezij: „Slovenski pesnik, katerega moremo prištevati najodličnejšim slovanskim lirikom, je našel v ruski književnosti redko, v svoji vrsti prav čudovito priznanje, kakršnega je doseglo doslej le malo zapadno-slovanskih poetov.“ O Korševem prevodu pravi omenjeni zbornik, da „pri popolni umetnosti ruskega stiha podaje točno obliko in duha izvirnika.“

Akademični slikar g. Josip Germ v Pragi je izdal pred kratkim v lastni založbi izvrstno sliko po svoji krasoti znanega „Belopeškega jezera“, enega najlepših planinskih biserov. Gospod Germ se je globoko zamislil v čudovite barvene spojine, katere očarajo oko, kadar gleda v to temno, skrivnostno vodeno zrcalo, obdano od nebotičnih gorâ, med katerimi kraljuje visoki Mangart. Tu mrzle skale, tam nežno, a gorko življenje planinskih cvetlic, v sredi pa v svoji temnoti nekako melanholično jezero — to je krasen predmet za umetniški čopič. Gosp. Germ je svojo oljnato sliko dal prirediti za barvano avtotipijo. Tudi v tisku se je popolnoma ohranil značaj oljnate slike. Vsekako je ta podoba vredna, da si ž njo okrasé Slovenci svoja stanovanja; zlasti hribolazcem bo dragocen spomin na krasno gorenjsko planinsko prirodo. Cena je jako zmerna: Slika na kartonu stane 6 K, v gladkem jelševem okvirju s steklom 12 K, v vzorčnem okvirju

15 K. Založnik g. Germ stanuje v Pragi, Václavské náměstí 10. Komisionalno prodajo je prevzel gospod Schwentner v Ljubljani.

Družba sv. Cirila in Metoda je imela v prošlem upravnem letu dohodkov 40.191 K 40 v., stroškov pa 39.694 K 35 v. Družba vzdržuje zdaj šest otroških vrtcev ter enorazredno dekliško šolo na Muti; štirirazredno dekliško in štirirazredno deško šolo pri Sv. Jakobu v Trstu in trirazredno mešano ljudsko šolo v Št. Rupertu pri Velikovcu. Podpira pa družba petnajst drugih šolskih zavodov.

Toplice pri Novem mestu. Prof. E. Ludwig na Dunaju je sestavil za glasilo c. kr. zdravniškega društva na Dunaju „Wiener klinische Wochenschrift“ popis dolenskih Toplic. Topografične in zgodovinske podatke mu je preskrbel g. dvorni svetnik Fr. Šuklje. Ta spis je izšel v ponatisku kot brošurica z naslovom: „Ueber die Therme von Töplitz bei Rudolfs-werth in Krain“ (Wien u. Leipzig, Wilhelm Braumüller, 1902). Profesor Ludwig je natančno preiskal kemično sestavo topliške vode, v kateri je našel: kalij, natrij, kalcij, strontij, magnezij, železo, aluminij, klor, žvepleno, kremenovo, fosforovo in ogljeno kislino ter organske tvorbe. Litija, borija in borove kisline je našel le sledove. Toplota vode v studencu znaša 36,2° C. Specifična teža je 1,0003517. — Dolej sta izšli o Toplicah še dve knjižici: „Curort Töplitz in Krain, das krainische Gastein. Von Paul Zhuber v. Okrog“ (1900) in: „Die Mineralquelle zu Töplitz nächst Rudolfswerth in Unterkrain. Von August Kulowitz, Badearzt“ (1882).

Dr. Vatroslav Jagić je praznoval lani štiridesetletnico svojega zvanstvenega delovanja. Za to priložnost je Rus V. M. Ljapunov namenil knjižico „Kratkij očerk učenoj djeateljnosti akademika Ignatija Vikentjeviča Jagića“, ki je pa izšla šele letos. Tukaj je popisano življenje tega neutrudnega slovenskega učenjaka. Ljapunov našteva v časoslovnem redu tudi vse Jagićeve učene spise. Osebni spomini pisateljevi na Jagića dajejo spisu pristržno živahnost.

O **Nikoli Mašiću** piše v „Prosvjeti“ V. Lunaček: Do Nikole Mašića nismo imeli Hrvatje slikarja-umetnika, t. j. človeka, kateri bi bil dal svojemu življenju izključno le umetniški smoter in bi si bil umetnost izbral za svoj stan. Bilo jih je tudi pred Mašićem več, ki so se bavili s slikarsko umetnostjo, a ti so bili ali diletantje ali profesorji. Mašić je res prvi hrvaški slikar... Najbolj se mu je priljubila umetnost v razvoju kake velike umetniške ali književne dōbe; zato so mu trecentisti in Fra Angelico milejši od dovršenih renesanških velikanov. Za ono fino, skromno delo, za oni tihi in blagi mir, za one s čuvstvom oblite črte je imel Mašić posebno oko in toplo srce. To je najbolj ugajalo njegovemu umetniškemu okusu. Mašić je imel nekaj od onih prvih preporoditeljev slikarstva, od onih za lepoto in reli-

gijo oduševljenih redovnikov. Bil je res posvetnjak, slikal je vesele profane stvari, tehnika in risba sta mu mnogo dovršenejši od njihovih, a on je imel isto čuvstvo in ljubav do lepote, ki se sveti iz onih slik... Slike Mašićeve so ostale večinoma v domovini, nekatere so prodane na Angleško, v Ameriko in na Nemško... Ljubil je mlajše hrvaške umetnike, a ni mu ugajalo, da tako glasno zahtevajo pravic in priznanja.“ (Pr. „Dom in Svet“, str. 508.)

Dragotin Hirc, soizdajatelj znamenitega dela „Zemljopis Hrvatske“, je praznoval dne 15. julija t. l. tridesetletnico svojega pisateljstva. Hirc se bavi z hrvaškim domovinoznanstvom in je urednik „Hrvatskega Planinarja“. Napisal je poleg več knjig za razne liste čez 500 člankov. Zdaj dela za „Revizijo hrvatske flore“ ter ima zasnovanih še več obširnejših prirodopisnih in zemljepisnih del.

Vodja istrskih Hrvatov dr. Dinko Vitezić je praznoval dne 25. julija osemdesetletnico svojega rojstva. V dobrodelne narodne svrhe je izdal do 120.000 K; svoje govore je zbral v dveh „Poslani-
cah“. Bil je predsednik „Družbe sv. Cirila in Metoda“.

„Balgarsko knjižno društvo“ v Sofiji. Predsednik društvu je Iv. Ev. Gešov, podpredsednik dr. V. Mollov, blagajnik M. K. Sarafov, tajnik Iv. Pêjev. Društvo ima tri odseke: zgodovinsko-jezikoslovni s predsednikom L. Miletičem, tajnikom Zlatarskim in 33 člani, prirodoslovno-zdravilski s predsednikom Mollovom, tajnikom Toševom in 23 člani ter modroslovni s predsednikom Bobčevom, tajnikom A. Kablêškovom in 22 člani. Častnih članov je bilo prošlega leta 21; drugi člani so pa razdeljeni po odsekih. Vsak odsek ima tudi dopisujoče člane. Dohodkov je bilo 6.645,86 levov, izdatkov pa 12.639,25 levov.

Prvotiski na Češkem. V „Věstniku české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění“ poroča dr. Isidor Zahradník o svojih preiskavah v knjižnici kanonikov premonstratskih na Strahovu v Pragi. Prvotiskov, to je knjig, tiskanih pred l. 1500., je našel tu čez 1000. V tem oziru stoji ta knjižnica med samostanskimi knjižnicami v Avstriji na petem mestu.

Henrik Siemiradzki.

Dne 24. avgusta je umrl eden največjih poljskih umetnikov – svetovnoznani slikar Henrik Siemiradzki. Rojen je bil kot sin odpuščenega ruskega generala v vasi Pieczyngi v harkovski guberniji l. 1843. Učil se je na vseučilišču prirodoslovja, a kot 21 leten mladenič se je vdal že popolnoma slikarstvu ter šel na „Akademijo lepih umetnosti“ v Peterburg, kjer je kmalu dosegel častna darila. V Monakovem je slikal pod Pilotyjem ter tam zbudil pozornost s slikama „Pogin Sodome in Gomore“ in „Umor nedolžnih otročičev“. Pa vleklo ga je v Italijo, in tu se je raz-

vil popolnoma njegov samostojni umetniški talent. V Rimu je dovršil dve veliki sliki: „Rimska orgija“ in „Grešnica“, ki sta raznesli njegovo slavo po širnem svetu.

samo njegove najvažnejše slike! Te so: „Neronove baklje“, „Smrt kristjane v Neronovem cirku“, „Kristjani“, „Rimska deklica pri studencu“, „Tiberijeva skala na Capriju“, „Grška idila“, „Prizor na vasi“,

Slikal A. Weizerzick.

Čudna živali!

Odslej se je Siemiradzki bavil največ s starim klasičnim svetom rimskim in grškim, in posnetki teh njegovih slik so se razširili v tisočih posnetkov. Ker mislimo o Siemiradzkem v zvezi s sodobnim slovan-skim slikarstvom govoriti podrobneje, naštejmo sedaj

„Spev sužnje“, „Ples med meči“, „Elegija“, „Bahantinja“, „Berač“, „Preganjavci kristjanov“, „Fryne v Eleuzidi“, „V roparski jami“ itd.

Siemiradzki je naslikal tudi nekaj cerkvenih podob. Krakov ima od njega sliko „Kristus pomiruje

vihar“, ena je v Varšavi v cerkvi Vseh svetnikov, najlepša pa je „Kristus blagoslavlja otroke“.

Tudi kot dekoracijski slikar je ustvaril Siemiradzki več izbornih del. Gledišči v Krakovu in Lvovu imata od njega krasna zastora.

Siemiradzki je bil nenavadno bujen talent. Slikal je rad žive, silno čustvene slike. Zato je često zašel v razkošnost ali v grozovitost, in s strastnimi barvami je dosegal silne učinke. Krasen sijaj je razlit nad njegovimi barvami, a nezmernost po čustvenosti hlepeče bujne domišljije stopa večkrat preživo v ospredje.

Siemiradzki je postal tudi ustanovnik poljskega umetniškega muzeja v Krakovu, ko mu je ob slavnosti Kraszewskega podaril svojo sliko „Neronove baklje“.

Razstava tehnike in izumov poljskih. Odkar so začeli Nemci iznova krut in brezobziren boj proti poljski narodnosti, zbirajo Poljaki vse sile, da se ohranijo. Nemci bi radi na Poznanjskem Poljake uničili na gospodarskem polju, in zato hoče država žrtvovati 250 milijonov mark, s katerimi se naj kupujejo poljska posestva za nemške naseljence. Poljaki pa se hočejo gospodarsko okrepiti in postaviti popolnoma na lastne noge, da bodo neodvisni od tujega kapitala. Zato obračajo vso pozornost na razvoj svojih tehničnih znanosti. „Towarzystwo politechniczne“ v Lvovu je letos ob svoji 25 letnici priredilo razstavo poljskih tehničnih izdelkov in poljskih lastnih izumov. Tu so pokazali Poljaki, kaj premorejo v praktičnih strokah. Poleg krasnih umetno-obrtnih in arhitektonskih izdelkov je posebno zanimiva razstava poljskih izumov. Zapisnik tega oddelka našteva 350 poljskih samostojnih izumov v vseh tehničnih strokah — jasen dokaz, da imajo Poljaki sami v sebi dovolj duševnih sil za vsestranski gospodarski razvoj.

Adolf Dygasiński, neumoren pedagoški in leposlovni pisatelj poljski, je umrl dne 3. junija. Leta 1877. je ustanovil v Krakovu knjigarno, s katero pa ni imel sreče. Šel je v Varšavo in tam do smrti deloval na pedagoškem zavodu. Napisal je mnogo poučnih knjig in povesti za mladino.

Poljaki in Rusi. Staro neprijateljstvo, ki vlada že skozi stoletja med Poljaki in Rusi, se v zadnjem času umika mirnejšemu medsebojnemu spoznavanju. Med Rusi je Katkov glavni zastopnik onega „pan-slavizma“, kateri hoče vse rusificirati in je zato sovražen poljskim narodnim težnjam. A v knezu Uhtomskem, uredniku „Peterburskih Vjedomosti“, je našel krepkega nasprotnika, kateri priznava Poljakom njih upravičene težnje. Med Poljaki pa deluje „Slovanski klub“ v Krakovu v ireničnem smislu. Nedavno so prinesle „Peterburskija Vjedomosti“ poročilo o predavanjih tega kluba, v katerem tudi pohvalno omenjajo predavanja o Slovencih (glej „Dom in Svet“ t. l, str. 445.) in razprave prof. Zdziechow-

skega o Gogolju ter nadaljujejo: „Brezdvomno bi pred desetimi leti bilo v Krakovu predavanje take literarne vsebine še nemogoče in bi ne bilo doseglo nikakega uspeha. A v tem oziru se je mnogo izpremenilo, ker se je v poljskem občinstvu na novo probudila slovanska zavest.

Zbrani spisi Žukovskega. Ruski list „Njiva“ izdaje kot prilogo „Polnoje sobranje sočinienij V. A. Žukovskega“. Uredil in z opazkami pojasnil jih je prof. A. S. Arhangel'skij. Doslej je izšlo pet zvezkov. Celotna izdaja bo štela dvanajst zvezkov.

Ševčenkove pesmi so izšle v krasni izdaji. Poezije nepozabnega ukrajinskega „kobzarja“ je uredil Julian Romančuk. Knjiga, broječa 700 strani v salonski izdaji, stane samo 2 K. Naroča se: „Kanceljarija Tov. „Prosvita“, Lvov, Rinok č. 10.“

„Živaja Starina“, glasilo etnografskega odseka pri „Imperatorskem ruskem zemljepisnem občestvu“, ki ga urejuje V. I. Laman'skij, je prinesla nedavno natančen pouk, kako se naj popisujejo po vsej Rusiji kmečke hiše in gospodarska poslopja. V 27 točkah so zbrana glavna vprašanja, na katera naj odgovarjajo pisatelji. Zapisati morajo vsa imena, označiti namen posameznih stvari v hiši, snov, način izvršitve, posamezne dele poslopij, kak je temelj, duri, okna, omare, podobe, mize itd. Gotovo je dobro znamenje za ruskega narodnega duha, da se znanost toliko zanima za ljudsko domače življenje. V tem oziru bi se dalo pri Južnih Slovanih pač tudi storiti še mnogo!

Slovanska cirilska paleografija. O tem predmetu je predaval na varšavski imperatorski univerzi lansko leto prof. E. F. Karskij in je ta predavanja tudi izdal v tisku. V dvanajstih poglavjih je obdelal to zanimivo tvarino: 1. Predmet slovanske paleografije in njene metode; 2. Viri za paleografske preiskave; 3. Pripomočki; 4. Tvarina, na kateri so pisali; 5. Oblika in vezava rokopisov; 6. Lastnosti pisma; 7. Ornamenti; 8. Zgodovina slovanskega cirilskega pisma; 9. Kriptografija ali tajnopis; 10. Pisci knjig; 11. Začetek slovanskega cirilskega tiska; 12. Odvisnost raznih rokopisov od kraja, kjer so tiskani, in od pravopisa.

Nikolaj Karlovič Šilder. Dne 6. aprila t. l. je umrl v šestdesetem letu svoje starosti ruski biograf Šilder, ravnatelj imperatorske javne knjižnice. Bil je v mladosti vojak. Zato so tudi njegovi prvi spisi strateškega značaja, med njimi tudi spis „Oborona Vengriji ot neprijatelja, nastupajuščago s vostoka ili sêvera“. Važni so njegovi življenjepisi. Popisal je obširno delovanje generala Tottlebena; v „Ruskem biografskem slovarju“ je popisal življenje carja Aleksandra I. Po tem spisu je izdal obširno delo „Imperator Aleksander I., jeho žiznj i carstvovanije“. Važno zgodovinsko delo je dalje knjiga „Imperator Pavel, istoriko-biografičeskij očerk.“ Šilder je v svojih delih zbral veliko množico zgodovinskih podatkov iz tiskanih in rokopisnih virov.

Arheologija v Rusiji. V Moskvi je društvo ruskih arheologov, katero izdaje v velikem zborniku učene spise svojih članov. Zadnja, tretja knjiga tega zbornika je ravnokar izšla z naslovom: „Drevnosti. Trudy slavyanskoi komissiji Imperatorskago Moskovskago arheologičeskago obščestva.“ Urednik mu je društveni predsednik M. I. Sokolov. Tu so temeljite razprave iz staroslovanske in staroruske književnosti, o glagolskih spomenikih i. t. d. Zanimiva so predavanja pri društvenih sejah. R. F. Brandt je obširno predaval o Palackem in o Kollárju.

Mark Matvejevič Antokolskij. Pred kratkim je umrl slaven ruski kipar Antokolskij v šestdesetem letu svoje starosti. Rekli so mu „glava ruskoj skulpturskoj školy.“ Pred njim ni bilo prave narodne ruske kiparske šole. Ruski kiparji so prej posnemali zapadne vzore: Klesali so ali satire in nimfe, kakor Pimenov, ali rastlinske ornamente in monumente, kakor baron Klodt. Antokolskij pa si je začel izbirati predmete iz ruskega življenja in iz domače rodbine. Rojen v Vilni je živel tam med judovskim prebivavstvom. „Skopi Hebrejec“, „Spor o talmudu“ — taki so predmeti njegovih prvih lesenih podob, vzetih iz življenja. — L. 1871. pa je izdelal velik kip „Ivana Groznega“. Za to delo je dobil čast akademika. Car Aleksander II. je dal „Groznega“ viliti v bron za „Eremitaž“ in „Kensingtonski muzej“ v Londonu je med svoje zbirke uvrstil posnetek z njega — čast, kakršna prej še ni doletela ruskega podobarja. Nadaljna njegova večja dela so: „Peter Veliki“, „Jaroslav Modri“, „Dimitrij Donski“, „Ivan III.“, „Kristus pred sodbo naroda“, „Nestor“, „Jermak“ in „Mefistofel“. Tako je Antokolskij ustanovil rusko narodno skulpturo. Zadnji čas je preživel v Parizu, a bil vedno v ozki dotiki z domovino.

A. N. Beketov. Rusi so izgubili dné 1. julija t. l. enega svojih prvih prirodozlovnih pisateljev — Beketova. Najprej gimnazijski profesor v Tiflisu, potem vseučiliški profesor v Kavkazu in nazadnje v Peterburgu, je deloval neumorno kot učitelj in pisatelj. V Peterburgu je uredil krasni vseučiliški botanični vrt. Prirejal je tudi poljudna prirodozlovna predavanja in se trudil za povzdigo ženske izobrazbe.

Iz novejšega nemškega slikarstva. V slavno-znanem umetniškem mestu Monakovem prirejajo tamošnji slikarji vsako leto razstave, ki nam kažejo, na kaki stopinji stoji sodobna umetnost. Berolinci so hoteli vzeti Monakovcem slavo prvega nemškega umetniškega mesta. Njihov kritik Rosenhagen je pisal „o propadu monakovske umetnosti“. Nastala je dolga polemika, kafero je potem Edvard Engels zbral v celi knjigi. Monakovska šola pa dela mirno dalje. Na letošnji razstavi so zopet zastopane razne struje. Več dvoran so napolnili secesionisti. Kdor je prošla leta videl secesijske izdelke na Dunaju in v Monakovem, se je moral čisto zgražati

nad protinaravnimi izrastki te „nove struje“. Zdaj se pa secesija čisti in dobiva zmernejše in jasnejše oblike. Kritik lista „Kölnische Volkszeitung“ pravi o letošnjih secesionistih: „V teh secesijskih dvorinah prebiva nada in bodočnost monakovskega slikarstva. Mnogo nadarjenosti, mnogo znanja in truda je tu, in — kar moramo posebno naglašati — mnogo znanosti. Prej, kakor berolinski in dunajski secesionisti — da o severnih in romanskih niti ne govorimo — so spoznali monakovski secesionisti, da se je treba učiti zmernosti in navaditi jasnosti. Tu ni več bolestnih izrodov, ampak z veseljem opazujemo sveže, nadpolne mladike.“

Armenski pesnik in učenjak p. Gevond Ališan. „Živaja Starina“ je prinesla daljši spis, posvečen spominu učenega redovnika Ališana, ki ga imenujejo „korifejo armenskega slovstva.“ P. Gevond Ališan je bil član beneške mehitariške kongregacije. Armenci ga štejejo med svoje najboljše pesnike, učenemu svetu je pa znan posebno po svojih spisih o Armeniji ter po arheoloških, zgodovinskih in zemljepisnih delih. Rojen l. 1801., je umrl v 82. letu svoje starosti. Katoliška mehitariška kongregacija obstoji že 200 let in nosi svoje ime po ustanovitelju Mehitariju, armenskem vardapetu ali arhimandritu. Mehtar je videl, da je treba Armence dvigniti iz nevednosti in jim prižgati luč višje omike. Zato je osnoval ta cerkveni red, kateri je nepopisno mnogo storil za kulturo Armencev. V tem redu je našel tudi Ališan mirno bivališče, v katerem je mogel živeti edino le znanosti, tudi v onih burnih časih, ko je turški meč moril njegove nesrečne rojake v domovini. Celih šestdeset let je z gorečo vnemo deloval v službi domovine na slovstvenem polju. Poleg mnogoštevilnih pesniških izvirnih in preloženih proizvodov naštejmo le nekaj njegovih zemljepisnih in narodopisnih del, ki se bavijo z Zakavkazjem! Tu je pred vsem obširna politična geografija, izdana leta 1854. s slikami in 12 zemljevidi, potem armenska botanika, izdana l. 1895., ki nam podaja nomenklaturu vseh rastlin pri raznih armenskih pisateljih ter našteva do 3400 imen; dvajset pokrajin stare Armenije je obširno popisal v ravno toliko debelih knjigah, od katerih so v tisku izšle šele tri, namreč „Sisuan“, „Ararat“ in „Sisakan“. V teh treh knjigah je 644 podob, med njimi 41 barvanih, ki pojasnjujejo v sliki, kar razlaga Ališan z besedo. Ališanova smrt je težek udarec za armensko slovstvo. A upati je, da bodo mehitaristi nadaljevali dela svojega redovnega tovariša.

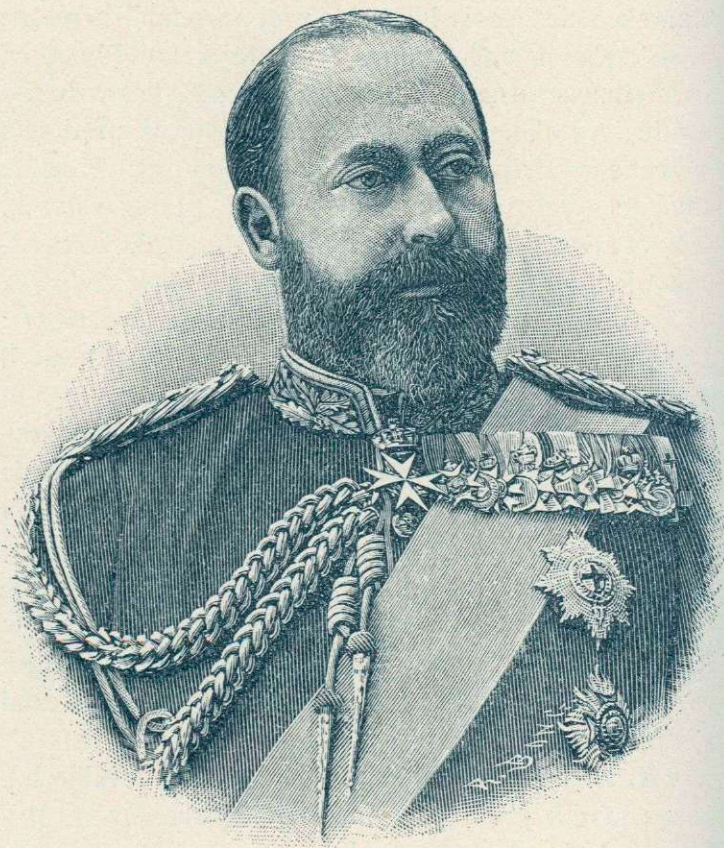
Aleksander Dumas starejši. Francozi praznujejo letos stoletnico Aleksandra Dumasa starejšega, ki se je rodil 23. junija 1802. Po materi je bil Afričan. To pokoljenje se mu je poznalo ne le na obrazu in na zvutih laseh, ampak tudi na spisih. Spisal je silno množino romanov, v katerih prevladuje lahkomiselni epikureizem in intriga. Njegovi

junaki so čudni ljudje, „ki nosijo svoje pravo na ostrini svojega meča“. Našteli so do 1200 zvezkov njegovih romanov. Pisal je kar sproti za podlistke raznih časopisov, in po štiri romane hkrati. Seveda je pri tem iskal bolj zunanjih efektov, kakor pa notranje dovršenosti, in zato so njegove romane z veliko slastjo čitali. Z npravnega stališča seveda niso vredni priporočila. Dumas je zaslužil ogromne svote, a jih je vse tudi hitro zapravil z razkošnim življenjem. Večkrat je sam sestavil samo osnovo romana z glavnimi zapletkami, a podrobno izvršitev prepustil drugim. Umrl je zapuščen in ubožen l. 1870.

Angleški kralj Edvard VII.

Po smrti kraljice Viktorije (glej „Dom in Svet“ 1901, str. 192.) je prevzel angleško vlado njen šestdesetletni sin Edvard kot angleški kralj in indijski cesar. Edvard je bil rojen dne 9. novembra 1841 v palači Buckingham kot drugi otrok kraljice Viktorije in princa Alberta saško-koburškega. Pri krstu mu je kumoval pruski kralj Friderik Viljem IV. Že v prvi mladosti je mnogo potoval po Evropi in po Vzhodu. Za politiko se ni menil toliko, kolikor za sport in za vsakovrstne zabave. Dne 10. marca 1863 se je poročil z devetnajstletno princezino Aleksandro, starejšo hčerjo danskega kralja Kristijana IX. Prestolonaslednik je princ Jurij, vojvoda yorški. — Novi kralj je odlašal s kronanjem, dokler se ne konča vojska v Južni Afriki. Hotel je kot zmagovavec sesti na prestol. Dolgo je čakal. Slednjič so se Buri vendar vdali. Z velikansko slovesnostjo so hoteli Angleži praznovati takoj dne 26. junija kraljevo kronanje. Že so prišli zastopniki zunanjih vlad v London, že so se dvigali dragoceni slavoloki. A težka bolezen je položila Edvarda na bolniško posteljo, in morali so kronanje odložiti. Ko je kralj nekoliko okreval, se je izvršilo v Londonu slovesno kronanje v westminsterski opatiji, a z mnogo manjšim sijajem, nego so nameravali izpočetka. Kronal ga je nadškof canterburyski, ki ima po postavi to pravico izza davnih dni. Pridigoval pa je škof londonski. Kralj je prisegel, da bo branil zapovedi božje, narodne in anglikanske državne cerkve ter da bo varoval prava duhovščine in ljudstva. Nadškof ga je mazilil z blagoslovljenim oljem, potem mu je izročil državne insignije s prstanom sv. Edvarda, kralja angleškega. Slednjič mu je dal na glavo kraljevo krono, proseč Boga, „da kakor se zlata krona blišči na njegovi glavi, tako naj se tudi njegovo srce obogati z nebeškim blagoslovom“. Zdaj zadoné trombe, ljudstvo pozdravlja kralja, in topovi zagrmé na Toweru.

Ko vse utihne v cerkvi, opomni nadškof kralja: „Bodi pogumen in dobrega duha, izpolnui božje zapovedi in hodi po njegovi sveti stezi! Bojuj dobri boj in tvoj smoter bodi večno življenje, da boš na tem svetu kronan z uspehi in častjo, ko pa končaš telesno življenje, da zadobiš krono pravice, katero ti naj dá oni dan Bog, pravični Sodnik.“ Nato mu izroči krasno vezano „Sveto pismo“, „da se iz njega uči modrosti in zakonov pravice“. Po „Zahvalni pesmi“ sede kralj na prestol in sprejme poklonitev svojih podložnikov. — Ta obred je jako star in sega daleč nazaj v prvotno katoliško dōbo angleške zgodovine. Sestavil ga je Egbert, yorški nadškof, ki je umrl l. 737. Kraljevi znaki nosijo vsi ime sv. Edvarda

Angleški kralj Edvard VII.

in so iz XI. stoletja. Ko so angleški kralji odpadli od rimske cerkve, so pod vplivom protestantizma izpustili iz obreda sv. mašo in namesto nje vstavili protestantovsko „obhajilo“. Do XIV. stoletja je moral prisegati angleški kralj, da bo „varoval postave slavnega spoznavca sv. Edvarda“. Sedanja prisega pa je sestavil škof Compton v prošlem stoletju. Ker se v nji naglašata tudi razkolno stališče anglikansko in verska nestrpnost proti rimski cerkvi, so katoličani ž njo nezadovoljni, in skoro gotovo je Edvard VII. zadnji angleški kralj, ki jo je rabil. Naša slika nam ga kaže še v krepki moški dōbi. Zadnja bolezen pa ga je jako potrla, tako da je komaj prestal kronanje.

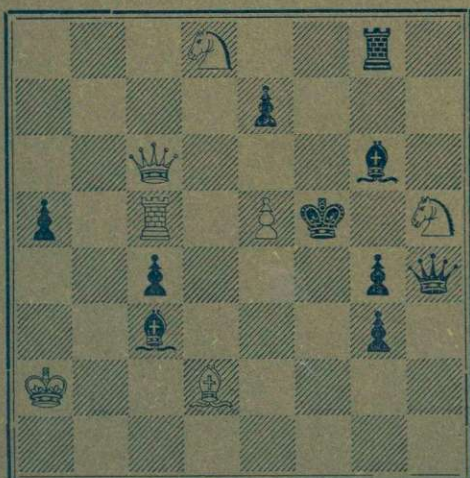
Šah.

„Ilustracya Polska“ je priredila svojim naročnikom mednarodni šahovski turnir. Iz njega podajemo tu tri naloge, katere so dobile prve nagrade.

Prva nagrada.

„Cum viribus haereditatis“.

Črni.

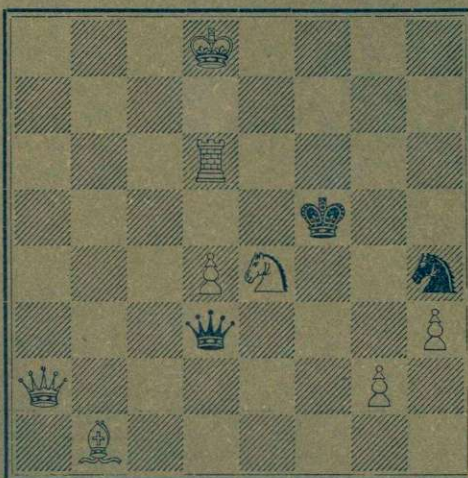

Beli. $7+10 = 17$.

Druga nagrada.

„Risum teneatis amici.“

Črni.

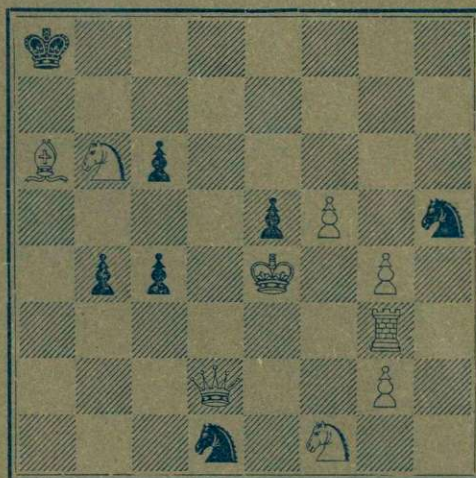

Beli. $8+3 = 11$.

Tretja nagrada.

„Ars est artem celare.“

Črni.

Beli. $9+7 = 16$.

Beli začne in naredi v 2 potezah mat. Beli začne in naredi v 2 potezah mat. Beli začne in naredi v 2 potezah mat.

Vseslovanska umetno-obrtna razstava v St. Peterburgu.

Rusi se pripravljajo na „Vseslovansko umetno-obrtno razstavo“ v carskem mestu St. Peterburgu l. 1904. Njen namen je, da se ustanovi neposredni stik in trgovsko-obrtni promet med Rusi in slovanskim prebivavstvom drugih deželâ. Zato snujejo po raznih mestih krajevne odbore, ki bodo organizirali udeležbo vseh slovanskih narodov na tej razstavi, ki bo podala popolen pregled sodobnega življenja, narodnih posebnosti in gospodarskih razmer vseh slo-

vanskih ljudstev. Razvidelo se bo na njej, kaj rodi slovanska zemlja, kaj premore slovanska umetnost, obrt in rokodelstvo, tu se bodo med seboj spoznavali razni interesi, in posebno Rusija hoče stopiti pred svet z vsem svojim velikanskim narodnogospodarskim in umstvenim napredkom. Vrhovni pokrovitelj razstave je veliki knez Aleksander Mihajlovič, častni predsednik pa tovariš finančnega ministra tajni svetnik Vladimir Ivanovič Kovalevskij.

Nove knjige.

Spomen-knjiga iz Bosne. Biskupu Strossmayeru. Uredio dr. Ivan Šarić, kanonik vrhbosanski. Sa slikama. Zagreb 1901. Tisak Antuna Scholza. Naklada kaptola vrhbosanskega. — O tej prekrasni knjigi sporočimo prihodnjič več.

Krščanski detoljub se je poživil. Zdaj izhaja v XI. letniku kot „list za krščansko vzgojo in rešitev mladine“. Urejuje ga gospod Mihael Bulovec, ki sprejema tudi udnino. Za otroke zelo primerne so njegove priloge.

Dr. Antun Tresić-Pavičić, nadripjesnik i megaloman? Študija. Napisali S. P. i N. A. Zagreb. Str. 50. Tisak Antuna Scholza 1902. — V tej brošuri branita pisatelja znanega

pesnika dr. Tresića pred njegovimi literarnimi nasprotniki.

Kapela žalostne Matere božje v Središču in njen častni venec. Spomenica na zlato mašo dveh srediških rojakov l. 1902. Maribor 1902. Lastna založba. Tisk tiskarne sv. Cirila. Cena trdo vez. 80 v.

Porcijunkula, spisal P. Alfonz Furlan, mašnik frančiškanskega reda. Tisk. Krajec nasl., založil tretji red v Novem Mestu. 1902. 240, 26 str. Cena 10 vin.

M. Zdziechowski: **Odrodzenie Chorwacyi w wieku XIX.** Illiryzm. Stanko Vraz. Ivan Mažuranić. Piotr Preradović. W Krakowie. Czcionkami drukarni „Czasu.“ 1902. Str. 217.

Podobarski in pozlatarski ateljé
Andrej Rovšek v Ljubljani

Kolodvorske ulice št. 20.

v hiši gospé
Wessner-jeve

se priporoča preč.
duhovščini in cer-
kvenim predstojni-
štvom v naročila za
izvrševanje vsako-
vrstnih **strogo**
umetniško iz-
vršenih

lesenih

oltarjev

v raznih slogih

kipov

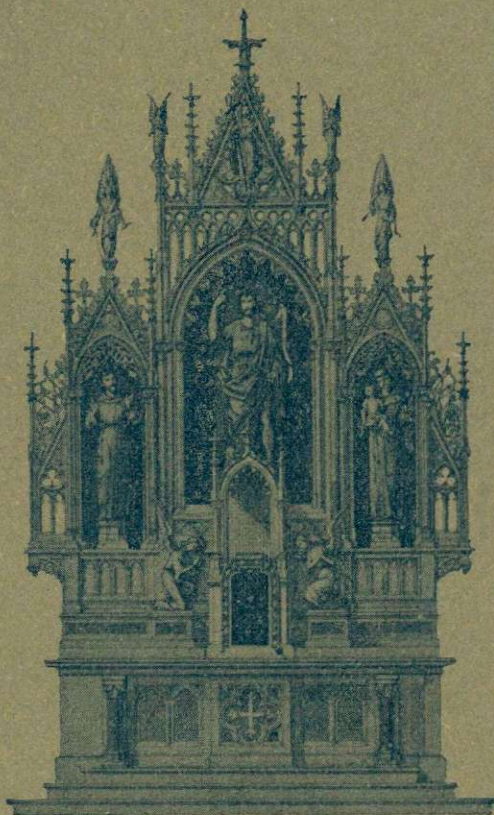
in svetniških soh
iz kamena, gipsa
ali lesa itd.

Oltarne skupine
iz
različnega materiala

Priznana umetniško
dovršena dela!

Priznalna pisma
so na razpolago!

Domača tvrdka!

Ana Hofbauer

zaloga cerkvene
obleke, orodja in
posode

v Ljubljani,
Wolfve ulice 4

se priporoča prečastiti duhovščini,
cerkvenim predstojništvom in do-
brotnikom v naročila iz zaloge in v ročno
izdelovanje bander, baldahinov, plaščev,
kazul, pluvialov, dalmatik, velumov, alb,
koretijev, prtov, sploh vsega, kar se rabi pri
službi božji in obrednih opravilih.

Zagotavlja pošteno postrežbo, prosi, da se gg. naročniki blago-
volé ozirati na domačo tvrdko, katera tudi prevzema vsa-
kršna prenavljanja in popravljanja.

Ceniki so na razpolago, cene vseskozi nizke.

Najboljše in najcenejše
tamburice!

Slavnemu p. n. občinstvu pripo-
ročam svoje solidno izdelane tam-
burice, ki odgovarjajo vsem za-
htevam, po izredno nizki ceni kot
nikjer drugje.

Priporočam na upogled svoje ob-
širne cenike, ki jih dopošljem vsa-
komur franko in zastonj.

Velespoštovanjem
Šimo Habianec
Preloščica, pošta Topolovac pri Sisku.

JOSIPA BRANDL
zavod za izdelovanje orgel v Mariboru

na Štajerskem se najuljudneje priporoča v
izdelovanje orgel vsakršne velikosti naj-
boljšega zistema.

Od leta 1893. je tvrdka postavila že 23 del, mej
temi z dvema manualoma: v novi frančiškanski cerkvi
v Mariboru s 34 spremeni, v Varaždinu 20, Čadramu 16,
Mariji v Puščavi 16, Ljutomeru 14, Št. Petru pri
Radgoni 12 in Požegi v Slavoniji z 12 spremeni. Pri-
znalna pisma o izvršenih delih na željo vsakomur na
vpogled. — **Prenavljanja in popravila najcenejša.**

FR. ČUDEN Ljubljana, Mestni trg
št. 25, npr. mestni hiši
urur in juvelir

priporoča prečastiti du-
hovščini in sl. občin-
stvu največjo svojo
zalogo najraznovrst-
nejših zlatih, srebr-
nih in nikelnastih

žepnih ur
stenskih ur in ur
z nihalom, budil-
nic in ur z godbo,
visečih in na stojalih.

Največja zaloga

 bicikljev
najboljših sistemov in
iz najslovitejših tvornic
pod jamstvom.

Zaloga

šivalnih strojev
iz najboljših tvornic

Poprave vseh naštetih pred-
metov in prenavljanja
izvršujem točno in po ceni.

Najprimernejše darilo pridnim
učencem koncem šolskega
leta so

„MARJETICE“

nabrane nežni mladini.

Uredil in založil Alojzij Merhar.

CENA:

V platno vezane 1 K 10 v., kartonirane 80 v.,
broširane 60 v.

Po istih cenah se dobijo tudi še

„POMLADNI GLASI“

VI.—X. letnik.

Naročajo se: Jern. Podbevšek,
bogoslovec v Ljubljani.

